SAYI: 12 FİYATI: 750 TL (K.D.V dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA Görüş

AYLIK DERGİ KASIM 1987

Türkiye'de et ve süt tüketiminin gelişmiş ülkelere göre azlığına bakıp ''halkımız et ve sütü'' sevmiyor demiyoruz. Ya da kişi başına otomobil sayılarını ABD ile karşılaştırıp ''halkımız otomobille gezmeyi sevmiyor'' demiyoruz. Ama, halkımız için oldukça ağır bir suçlamayla ''okumayı sevmiyoruz'' diyebiliyoruz.

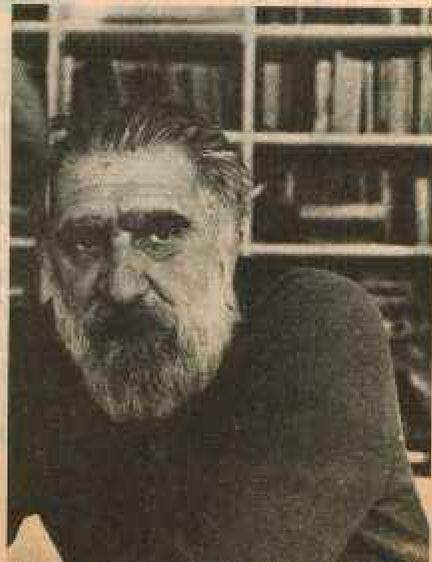
ÖZAL'IN ÖNLENEMEYEN YÜKSELİŞİ

BEHİCE BORAN 1910-1987

Behice Boran artık fiziken aramızda değil. Ama gene yaşamaya devam ediyor. Çünkü Boran öldükten sonra da yaşamaya devam edecek bir hayat sürdürdü. Tüm hayatı boyunca sömürüden ve baskıdan kurtulmuş bir Türkiye için, bağımsız bir Türkiye için mücadele etti, bunların gerçekleşeceği umuduyla yaşadı. Türkiye bağımsızlığını kazandığı, ülkemizde emekçi demokrasi egemen olduğu ve sosyalizm rayına girdiği ölçüde Boran'ın hizmeti anlam kazanacaktır. Ve böyle bir Türkiye'de emekçi halk onu en canlı ve onurlu bir şekilde yaşatmayı bilecektir.

CAN YÜCEL İLE SÖYLEŞİ

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE'NİN DOSTLARI

"Türkiye'deki durumda 1980 askeri darbesinden bu yana bir iyileşmenin olduğu kesindir. Ama bizim, kendi ülkelerimizde anladığımız manada bir demokrasi hâlâ çok uzaktadır. Bu dertli ülkenin ikinci sınıf bir demokrasiye mahkûm edilmesine karşı çıkmalıyız. Adına ve çağımıza layık bir demokrasiye ulaşma mücadelesinde halkını, demokratlarını hem bugün hem gelecekte desteklemeliyiz."

Kim söylüyor bunları? Kendilerine "Türkiye'nin Dostları" adını veren Avusturya, Portekiz, Belçika, Danimarka, Federal Almanya, Finlandiya, İngiltere, Fransa, İsviçre, İsveç, Yunanistan, İtalya, Norveç, Hollanda ve ABD'li 188 aydın. Aralarında Avusturya eski Başbakanı Bruno Kreisky, Yunanistan'ın ünlü ozanı Yannis Ritsos, besteci Mikis Teodorakis, Portekiz'in eski Cumhurbaşkanı Costa Gomes, Federal Alman milletvekilleri Gert Bastian, Petra Kelly, ünlü yazar Günther Grass, Federal Alman Eğitim Emekçileri Sendikası üyesi Klaus Liebe Harkort, ünlü İngiliz yazarı Harold Pinter'in bulunduğu 188 demokrat şu bildirinin altına imza atmış:

"TÜRKİYE İÇİN İNSAN HAKLARI"

"Aramızdaki farklılıklara rağmen hataları ve güçlü yönleriyle hepimiz insanlığın mirasını paylaşıyoruz.

İki bin yılına yaklaşırken, belki de haklarımızın en önemlisi, kökenine bakılmaksızın tüm insanların eşitliğidir. Evrensel olarak tanınmış olan bu hak bir sözden ibaret kalmamalıdır. Bu Türkiye halkı için de doğrudur.

Ama biz biliyoruz ki bazı çevreler Türkiye halkının geriye alınamaz biçimde yerleşmiş olan çağdaş demokratik ilkelerden yararlanma yeteneği bulunmadığını ileri sürmeye cüret etmektedir. Bunu kabul etmiyoruz.

Bu reddedişimizin bir işareti olarak insanoğluna onur kazandıran evrensel değerleri yerleştirmesi ve bu değerlere gelecekte de sahip olması için Türkiye halkına yardımcı olmak üzere biraraya gelmeye karar verdik"

Bu "Türkiye İçin İnsan Hakları" bildirisi, genel içeriğinden de ötede, aşağıdaki acil taleplerin bir ifadesi olarak görülmelidir:

- ▶Siyasi mahkemelere son verilmesi;
- ▶İdama mahkûm edilenlerin bağışlanması dahil olmak üzere genel af;
- ▶Düşünce, vicdan ve örgütlenme özgürlüğü."

"Türkiye'nin Dostları" Paris'te 27, 28 ve 29 Kasım tarihlerinde üç gün sürecek bir Kongre topluyorlar. Kongre'de dört ana başlık etrafında tebliğler sunulacak ve tartışmalar yapılacak. Profesör Erik Siesby'nin sunacağı ilk tebliğ Türkiye'deki mevcut hukuki yapıyı ele alacak. Hass Göran Franc'ın tebliğinde ise düşünce ve örgütlenme özgürlüğü konusu işlenecek. Bu tebliğin alt başlıkları şöyle:

- ▶Siyasi partiler ve yasak siyasi faaliyetler
- ▶İşçi sendikaları ve dernekler
- ▶Basın
- ▶Siyasi mülteciler ve yurttaşlıktan atılmalar

Adrian Mitchel'in sunacağı üçüncü tebliğ Türkiye'nin kültür hayatını inceliyor. Profesör Gerhard Stuby ise hapisanelerdeki koşullar ve işkence başlıklı bir tebliğ sunuyor.

"Türkiye'nin Dostları" Kongre'ye katılmaları için çok sayıda Türkiyeli aydına davetiye yolladı. Ancak bunların büyük bir bölümü pasaport alamadıkları için toplantıya katılamıyor.

Şimdi soruyoruz kimler Türkiye'nin dostu? Damarlarında "asil Türk kanı" taşıyan ama Sıddık Bilgin gibileri işkenceyle öldürenler mi, bunları koruyan, işkenceyi teşvik eden, bir rejimin doğal parçası haline getirenler mi? Yoksa hiçbiri "Türk kanı" taşımayan "gâvurlar" mı? Türkiye'nin dostları kim? Türkiye'nin düşmanları kim? ■

EKONOMİ VE POLİTİKADA **Görüş**
AYLIK DERGİ ■ KASIM 1987 ■

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Burhanettin Kök* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 750,-TL Yurt dışı 3 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 6750,-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS* ▶ **Baskı:** *Çift Ay Matbaacılık* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

SOSYALİST OLMAK SOSYALİST ÖLMEK

Behice Boran

1910 - 1987

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin basamaklarında duruyorduk. Kırmızı kordonlarla ayrılmış yerde Meclis Başkan Vekillerinden biri, SHP ve DSP Genel Başkanları, bazı milletvekilleri bulunuyordu. Aşağıda sekiz asker omuzlarında bayrağa sarılı bir tabut taşıyordu. Kılıcını çekmiş bir teğmenin komutasındaki erler selam duruyordu katafalkın arkasında. Görünmeyen hoparlörlerden acılı bir boru sesi yükseliyordu.

Kendisine "Milli Güvenlik Konseyi" adını veren beş kişilik bir grubun yurttaşlıktan çıkardığı Behice Boran için Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde tören yapılıyordu.

Behice Boran, 1961'de kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin Urfa Milletvekili. Onun onbeş milletvekilinden biri.

En yurtseverimizi urdundan eden otori-eye karşı Meclis önün-e ve 12 Eylül koşulla- içinde "bey mi ya-nan, el mi yaman" di-ebilmeyi, 24 yıl önce-i bir başarıya, Mec-s'e on beş milletveki- sokabilmeye borçluyduk. İçinde Behice Bo-an'ın büyük payı olan bir başarıya.

Ekim ülkesinin kıyıcığında yaşamak talih-zliğine uğramış paranoid burjuvazinin işçi uhalefetsiz "gül bahçesine" çevirdiği Tür-ye'de 1960'lı yıllarda bir ilçe binası tutabil-enin, bir kongre, bir miting yapabilmenin demek olduğunu o yılları yaşayanlar bilir iyi. İşçi sınıfının siyasi alanda kazandığı içücük yeri dişiyle tırnağıyla koruyup geniş-tmeye çalışmanın ne kahırlara malolduğu hiçbir tarih araştırması kavrayamaz, layı-yla aktaramaz çünkü.

Hiç kuşku yok ama; günümüzün sosyalist reketi o yılların toplumsal meşruiyet kazanımına basıyor ayaklarını. Tuhaf ama gerçek. 1960'ların Türkiye İşçi Partisi bu başarısını, en büyük gücü ve aynı zamanda en büyük zaafı olan ideolojik heterojenliğine borçluydu. Partideki birlik, ideolojik tekliğe değil, ideolojik çeşitliliğe dayanıyordu. Bu yüzden büyük bir kitle. Türkiye İşçi Partisi'nde güçlü bir manivela oluşturuyordu. 1967 yılına kadar alınan yolun meşakkati bu güçle yenildi. Ama ideolojik çeşitlilik, toprağa tutunma dönemini aşan Parti'nin ayağına dolanıyor, birliği heterojenliğe borçlu kılan ironik durum son buluyordu artık. Birlik için ideolojik çeşitliliğin yenilmesi zamanı gelmişti çoktan. Birçoklarının nostaljik burun çekişlerine ve ah vahına rağmen 1960'ların işçi hareketinde çok "hayırlı" bir parçalanma yaşanıyor, bilimsel sosyalist nüveler yeşeriyor ve bilimsel sosyalist olmayanlarla aralarındaki ayrımı netleştiriyordu. Yeşerme üç ayrı kanal buldu kendine. Bu üç kanaldan üç hareket doğdu: Günümüzün Türkiye İşçi Partisi, günümüzün Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye Sosyalist İşçi Partisi.

Behice Boran eski Türkiye İşçi Partisi'nden yeni Türkiye İşçi Partisi'ni çıkaran kişiydi. Sosyalizmin meşruiyet kazanma döneminin en önemli mühendisi, bilimsel sosyalistleşme çabasının Türkiye İşçi Partisi'ndeki mimarı oldu.

1970'lerin ikinci yarısında, birliğin gücüne ideolojik heterojenlik yerine ideolojik homojenlikle ulaşma dönemindeydik artık.

Ama 1975-1987 arasına nesnel bakış için henüz erken. Daha uzun bir zamansal mesafe gerekiyor dönemin "topoğrafyasını" kuşbakışı görebilmek ve onun içindeki Behice Boran'ı doğru değerlendirmek için.

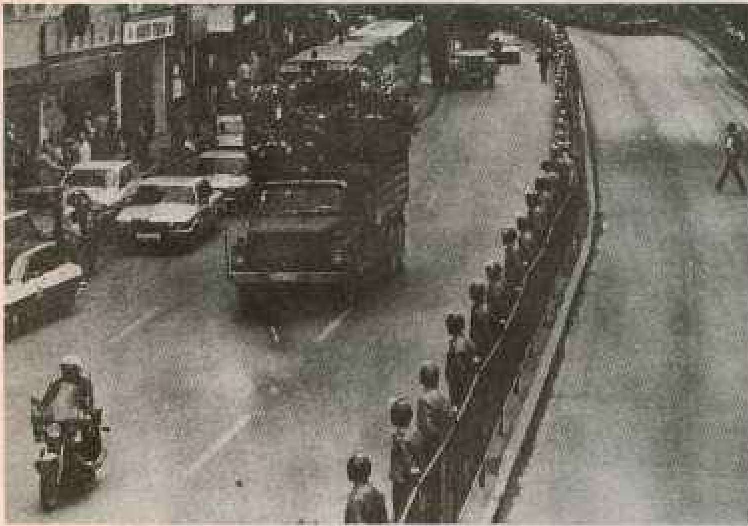
Behice Boran Türkiye sosyalist hareketinin kurucu kadrolarından en önemlisi. 1960'lı yıllar kuruculuk için çok geç, en az kırk yıl geç. Ama bu Boran'ın kabahati değil. Hiç kuşku yok ki biraz daha çalısı çırpısı toplanmış, taşı toprağı elenmiş bir yola çıkabilseydi katkısı kıyaslanmaz boyutlarda artacaktı. Geç kalmış kuruculuk, zamanında kuruculuktan çok daha zor bir iştir çünkü.

Behice Boran zoru başardı. Ama zoru başarmak zorunda kaldığı için başarabileceğini başaramadı. Bu onun kusuru değil.

"İnsan sosyalist doğmaz, sosyalist olur" demişti.

Behice Boran sosyalist oldu, sosyalist öldü.

Boran'ı İstanbul Ankara ve Brüksel'de uğurladık

Behice Boran 7 yıllık sürgün hayatından sonra 10 Ekim günü Brüksel'deki evinde öldü. Sosyalizm kelimesinin dahi tabu sayıldığı dönemlerde başlayan mücadele yılları hapislerle, tutuklamalarla, saldırılarla ve son olarak da sürgünle geçmiş olan Boran'ın cenazesini Türkiye'ye uğurlamak üzere bir toplantı düzenlendi. Toplantıya Boran'ın yakınları, fikir arkadaşları ve dostları ile ilerici, demokrat pekçok kimse katıldı.

Brüksel'de Belçika-Sovyet Dostluk Derneği salonlarında yapılan toplantının evsahipliği görevini üstlenen Belçika KP Başkan Yardımcısı Claude Renard'ın yaptığı açış konuşmasından sonra Türkiye İşçi Partisi Genel Sekreteri Nihat Sargın bir konuşma yaptı ve Boran'ın mücadele dolu yıllarını özetleyerek şunları söyledi: "Sosyalizmi istiyordu, insanların huzur içinde dopdolu, insanca yaşayacağı düzeni istiyordu. Onu kendi yaşamında gerçekleştirdi. O mihnet ve kahırlar içinde dopdolu, insanca yaşadı; bir gününü, bir dakikasını bile heba etmeden, insan olmanın, çağdaş insan olmanın onurunu taşıyarak dopdolu insanca yaşadı ve bu yaşamı bizlere miras bıraktı: Örnek alıp değerlendireceğimiz dersler çıkaracağımız, layık olmaya çalışacağımız miras."

Nihat Sargın'dan sonra söz alan Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri Haydar Kutlu: "Değerli Başkanımız, görevini yerine getirmenin huzuru içinde son yolculuğunda rahat uyu. Bize emanet ettiğin büyük sorumluluklara uygun davranacağımıza emin olabilirsin" diye başladığı konuşmasında Boran'ın kişiliğini övdü ve Boran yoldaşı ona her zaman olduğundan daha fazla ihtiyaç duyduğumuz bir zamanda yitirdik. Şimdi hareketimizin önünde hiçbir zaman olmadığı kadar ağır ve sorumlu ödevler duruyor" dedi. Daha sonra Türkiye'deki son gelişmelerin umut verici olduğunu, demokrasi güçlerinin mücadelesinin geliştiğini vurgulayarak sözlerini şöyle bağladı: "Tüm bunlar başka şeyleri de kanıtlıyor: İnsani duygulara toplumun demokratik vicdanına ve bilincine, tarihin ileri yöndeki rotasına ters düşen yasalar, kararlar, uygulamalar ters yüz olmaya, düzeltilmeye mahkûmdur. Boran yoldaş vatandaşlık haklarından yoksun edilmiş. Ama bugün onun vatanı Türkiye onu bağrına basıyor."

Daha sonra söz alan Türkiye Sosyalist İşçi Partisi Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz şunları söyledi:

"Boran yoldaşı kaybettik. Acımız büyüktür. Boran yoldaş artık fiziken aramızda değil. Ama gene yaşamaya devam ediyor, edecek de. Çünkü Boran yoldaş öldükten sonra da yaşamaya devam edecek değerde bir hayat sürdürdü. Tüm ömrünü emekçi halkın davasına adadı, en zor şartlarda mücadeleye girdi ve azimle mücadeleyi sürdürdü.

"Sosyalizmin Türkiye'de toplumsal meşruiyet kazanmasında birinci derecede rolü oldu. Bu hizmeti dahi emekçi halkın Boran yoldaşı rahmetle anmasına yeter.

"Boran yoldaşın yokluğu, yarım asırlık bir tecrübe ve bilgi birikiminin eksikliği Türkiye solu için elbette bir kayıptır. Ne ki, böylesi bir eksiklik bizleri daha bir kamçılayacak, mücadele azmimizi daha bir bileyecektir. Böylece fiziken olmasa da Boran yoldaş aramızda yaşamaya devam edecektir.

"Boran yoldaş tüm hayatı boyunca sömürüden ve baskıdan kurtulmuş bir Türkiye için, bağımsız bir Türkiye için mücadele etti, bunların gerçekleşeceği umuduyla yaşadı. Boran yoldaşı aramızda yaşatmak demek, bu hedefleri mümkün olduğunca erken gerçekleştirmek demektir. Türkiye bağımsızlığını kazandığı, ülkemizde emekçi demokrasisi egemen olduğu ve sosyalizm rayına girdiği ölçüde Boran yoldaşın hizmeti anlam kazanacaktır. Ve böyle bir Türkiye'de emekçi halk Boran yoldaşı en canlı ve onurlu bir şekilde yaşatmayı bilecektir..."

Toplantıda bulunan yabancı konuklardan Avrupa Parlamentosu Komünist Grubu adına İspanyol milletvekili Perez Royo ve Dünya Barış Konseyi Genel Başkan Yardımcısı Andrea Dsmet birer konuşma yaparak Boran'ın kişiliğini ve mücadelesini övdüler.

Toplantıda son olarak Prof. Server Tanilli bir konuşma yaptı ve Boran'ın mücadeleye başladığı yılları ve Boran'ın o yıllar yaptığı mücadelelenin önemini vurgulayarak konuşmasını şöyle sürdürdü: "Türkiye'de demokrasinin yeniden kurulması kavgasının alabildiğine kızıştığı bir dönemde, Boran'ı engin deneyimlerinden çok daha fazla yararlanacağımız bir sırada yitirmiş bulunuyoruz. Ne yapalım? Yaşam akışını sürdürüyor, sürdürecek ve biz de ona uyacağız. Barışa, insan haklarına, özgürlüğe inanan tüm sağlıklı güçlerle ortaklaşa olarak demokrasinin kaybedilmiş mevzilerini yeniden ele geçirmenin onu koruyup daha da yetkinleştirmenin bilinci içindeyiz. Sosyalizme varılacaksa -galiba- böyle varılacak, ona da inanıyoruz."

Toplantıda hazır bulunan yabancı konuklar arasında Belçika KP Başkanı Van Geigh, Batı Berlin Sosyalist Birlik Partisi Politbüro Sekreteri Harry Pflichtbeil, Alman Komünist Partisi'nden Werner Cieslak, İspanyol ve Yunanistan KP'lerden temsilciler, Avrupa Parlamentosu Sosyal Demokrat Grubu adına F. Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nden Reinhold Hah, Daniel Fedrigo, Jan Verstapen, Fransız KP Avrupa Parlamentosu Milletvekili Pierre Franchere bulunuyordu.

TÖB-DER Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu, TÖB-DER MYK Üyesi Ömer Arslan, DİSK MYK Üyesi Kemal Daysal, DİSK GYK üyeleri, Yaşar Arıkan, Mehmet Karaca'nın da içinde bulunduğu çok sayıda demokratik kuruluş yöneticisi de toplantıda hazır bulunarak Boran'ı Türkiye'ye uğurladı. ■

ÖZAL'IN ÖNLENEMEYEN YÜKSELİŞİ

Seçimler sonucu, değil Özal, sosyal demokratlar dahi başa gelseler, demokratik hak ve özgürlüklerin tanınması ve yığınlara açılması doğrultusunda adım atılmadıkça Türkiye'deki rejimin özü değişmiş olmayacaktır.

Başbakan Özal, "malı götürmek"teki maharetini ve kararlılığını bir kere daha kanıtladı. Erken seçim yasasının Anayasa Mahkemesi tarafından bozulması Özal'ın hesaplarını fazlaca etkilemedi. Sonuçta seçimlerin tarihi 4 hafta ertelendi, o kadar. Üstelik bu sayede Özal kontenjan milletvekili konusundaki "pürüz"ü de halledereк "malı götürmek" için bir avantaj daha elde etti. Böylece demokrasi, eşitlik, adalet kavramlarıyla uzak yakın ilişkisi olmayan erken seçim kanununu eşi görülmedik bir "oy yağması kanunu" haline getirdi. Ve yaptığı da marifetmiş gibi, siyasi rakipleriyle, "kendi kazdıkları kuyuya düştüler" diyerek, malûm meşrebiyle eğlendi.

Aslında erken seçim kanununun iptalinden istifade ederek Özal'ı, kendi kazdığı kuyuya düşürmek pekâlâ mümkündü. Çünkü, bu **sayede seçimlerin boykot edilmesi** bir kere daha gündeme gelmişti. Üstelik de eskisinden daha ciddi olarak gelmişti. Öyle ki, Süleyman Demirel, topu Erdal İnönü'ye atarak, SHP boykota evet dediği takdirde DYP'nin de seçimleri boykot edeceğini açıkça deklare etmişti. Ne ki düzen ve devlet partilerinin en eskisinin ve köklüsünün günümüzdeki devamı SHP, daha kanunun mürekkebi kurumadan yine "düzen ve devlet"in somut sembolü olan İsmet İnönü'nün oğlu ağzından, seçimlere katılacaklarını, boykotu kabul etmeyeceklerini açıklayarak, ANAP dışındaki tüm partilerin seçimleri boykot etmeleri ihtimalini suya düşürdü.

Seçimler boykot edilseydi her halde "vatan" kurtulmazdı. Ama Türkiye'deki rejimin ne menem bir rejim olduğu bir kere daha ele güne açık edilmiş olurdu. "Batı alemi"ne yaranmak amacıyla yığınlara bahşedilen yegâne hak olan "seçimlerde oy verme" hakkının dahi, özünde, "iş bitiren" olduğu iddia edilen bir ekibin, Türkiye'de beş yıl daha keyfince at oynatabilmek için "malı götürmesi"ne hizmet eden bir avadanlık haline getirildiği ayan beyan ortaya çıkardı. Böylece demokrasi mücadelesi bir gıdım da olsa mesafe katederdi.

Kaldı ki, boykotun benimsenmesi halinde Özal'ın tek başına seçime gidip, tulum ANAP'lı bir TBMM ile AET'cilik yapmayı göze alacağı bir hayli kuşkuluydu. Bir başka deyişle topluca boykot kararının Özal'ı geriletmesi ve tavizlere zorlanması hiç de yabana atılmayacak bir ihtimaldi. Ne ki SHP'nin kanına işlemiş **"düzene sahip çıkma"** geleneği -ki geçmişte de defalarca şahit olduk, o düzen olabilecek düzenlerin en berbatı da olsa bu gelenek hiç şaşmıyor- hem Özal'ı hem de SHP'lilerin dahi beğenmediklerini beyan ettikleri **mevcut düzeni,** Eylül rejiminin günümüzdeki uzantısını kurtardı. Sonuçta alaturka sosyal demokrasinin vücuduna bir türlü oturmayan demokrasi elbisesinin defoları bir kere daha sırıttı.

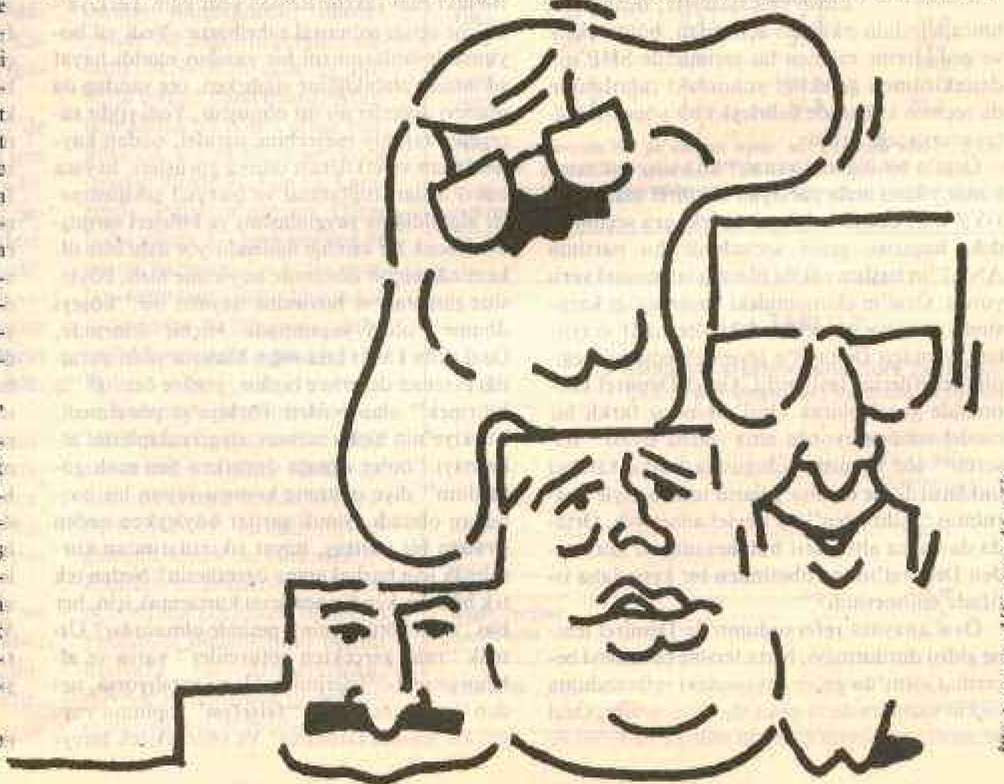
Bu durumda 29 Kasım'da seçimlerin yapılacağı hemen hemen kesin. Seçimlerde Özal'ın "malı götüreceği" de hemen hemen kesin. Şu ana kadarki seçim anketlerinin gösterdiği de bu. Üstelik anketlerin ANAP için en olumsuzu dahi Özal'ın umduğundan da fazla milletvekili çıkaracağını gösteriyor.

ANAP neden tırmandı?

Nasıl oldu da Özal yeniden seçmenin gözdesi olmayı başardı? Daha 1983 seçimlerinin hemen ertesinde seçmen desteği azalmaya başlayan, SODEP-HP birleşmesi sonrasında seçmen desteğindeki birinci sırayı SHP'ye kaptıran, geçen yılki ara seçimlerde zar zor % 32'yi tutturan ANAP'ın yeniden % 50'lere doğru tırmanmasının sebebi ne olabilir?

Seçim gününe daha vakit olduğu, o zamana kadar seçmenin görüşünün değişebileceği, dolayısıyla şu andaki anketlerin, seçim sonuçlarıyla eş tutulamayacağı söylenebilir. Ancak önceki seçimlere ilişkin anket sonuçlarından hareket edilirse, bu seçimlerde de ANAP'ın büyük farkla birinci parti olması ve mevcut seçim yasasıyla TBMM'de mutlak çoğunluğu ele geçirmesi kuvvetli ihtimaldir.

Oysa ANAP'ın icraatının, seçmenin ezici çoğunluğu ile, yani çalışan insanların çıkarıyla hiç mi hiç bağdaşmadığı herkesin malûmu. Günlük basın Özal'ın ekonomide uyguladığı politika sonucu işçilerin, diğer emekçilerin, çalışan kitlenin her geçen gün nasıl daha fukaralaştıklarını istatistiklere, rakamlara dayanarak açıklıyor. Daha başka binbir türlü toplumsal hastalık da fukaralaşmaya eşlik ediyor. Geniş yığınların hayatlarının gün be gün daha berbatlaştığını, daha çekilmez hale geldiğini artık ilericiler, solcular veya demokratlar değil, sağcılar da, hatta ki

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

mi işverenler de açık açık dile getiriyorlar. Böyleyken, yığınların bütün bu kötülüklerden şikayet etmeleri, haklarını aramaları da mümkün değil. Çünkü rejim tarafından susturulmuşlar, susturuluyorlar. Ve bütün bunların sorumlusunun da ilk başta Özal olması lazım. Ama gel gör ki Özal'ın seçmen desteği azalacağına artıyor.

Aslında bu sonuç pek şaşılası değil. Çünkü Özal seçmenin **gözünü boyayabilmek** için alabildiğine elverişli şartlara sahip ve bunları da el çabukluğuyla kullanmayı beceriyor.

Her şeyden önce Özal'ın karşısında ciddi bir alternatif yok. En azından Özal'ın izlediği ekonomi politikasına karşı inandırıcı bir başka çözüm getiren yok. Bunu ne sosyal demokratlar becerebiliyorlar ne de Demirel. Bu durumda sosyal demokrasinin Özal'ı köşeye sıkıştırabilecek ciddiyette bir alternatif olması, ancak ve ancak demokrasi mücadelesine asılmasıyla, yığınları hak arama mücadelesine çekmesiyle mümkün. Çünkü şu dönemde hayatın sıkıntılarından el aman diyen geniş yığınların en hayati ihtiyaçları -bu sıkıntılardan akşamdan sabaha kurtulamayacaklarını son yılların da tecrübeleriyle iyice kavradıklarına göre- her imkândan yararlanarak sıkıntılarını dile getirmek, bu sıkıntılara çare bulunmasını talep etmek. Kısacası kitlenin ihtiyacı, hak aramayı mümkün kılacak, demokratik hak ve özgürlüklerin yığınsal ölçekte geçerli ve işlerli kılınması. Böyleyken seçmenin gördüğü ne? Sosyal demokratlar demokrasi mücadelesine hız vereceklerine bu konuda kış uykusuna yatmışlar, buna karşılık kendi aralarında post kavgasına düşmüşler.

Sosyal demokrasinin CHP'den miras, donmuş oyları zaten % 30 civarında. Olumlu şartlarda bunun % 40'lara tırmanması hatta bu oranı aşması mümkün. Ama şimdi iki parti % 30'u paylaşmanın peşinde. Üstelik her iki partinin de içi, kendi payına düşeni paylaşmak peşinde olanlarla kaynıyor. Bu durumun muhafazakâr politikalara güvenini kaybeden, fakat sosyal demokrasi için mütereddit seçmene hiç de cazip gelmeyeceği besbelli. Seçimlere katılmaları men edilen solcuların, ilerici çevrelerin, kısıtlı imkânlarıyla, demokrasi mücadelesinin çıkarları açısından, bütün eksik ve gediklerine rağmen bu seçimlerde SHP'nin desteklenmesi gerektiği yolundaki çağrılarının da seçmen kitlesinde **belirleyici** bir yönelim sağlayamayacağı ortada.

''Rafine insan''ın bunca meraklısı, yılların solcusu bir Çetin Altan bile, Red Kit kültürlü Özal'ın ''liberal'' olduğu gerekçesiyle övgüsünü yapabiliyorsa seçmenler Özal'a neden oy vermesinler?

Özal'a bir diğer alternatif kısa süre öncesine kadar yıldızı hızla parlayan Demirel olabilirdi. DYP'nin, özellikle bir yıl önceki ara seçimlerdeki başarısı, genel seçimlerde bu partinin ANAP'ın başlıca rakibi olacağı izlenimini veriyordu. Özal'ın ekonomideki başarısızlığı karşısında sermaye çevrelerindeki alternatif arayışları, yeniden Demirel'e teveccüh edilebileceğinin belirtilerini taşıyordu. Gerçi Demirel ekonomide genel olarak Özal'ınkinden farklı bir model vaadetmiyordu ama -zaten siyasi ''felsefesi'' söz konusu olduğunda başka türlüsü imkânsızdı- ne de olsa yılların tecrübesiyle yoğrulmuş ''işini bilen'' bir devlet adamıydı. Ortada da başka alternatif bulunmadığına göre neden Demirel'in tecrübesinden bir kere daha istifade edilmesindi?

Özal anayasa referandumu ile Demirel lehine gidişi durdurmayı, hatta tersine çevirmeyi becerdi. Görüş'ün geçen sayısındaki referanduma ilişkin yazımda daha geniş ele aldığım gibi, Özal seçmeni, her şeyini medyûn olduğu 12 Eylül ile ürküterek Demirel'i 12 Eylül öncesinde ve sonrasında halkın başına gelenlerin başlıca sorumlusu olarak göstermeyi başardı. Ve ''hayır'' oylarını ANAP'ın oylarıymış gibi yutturmasını bildi. Öyle ki, Özal'ın erken seçim kararına en hararetli destek iş çevrelerinden geldi. Referandum sonuçları üzerine sermaye, ''Özal mı, Demirel mi?'' ikircikli tutumunu hemencecik terketti ve ağırlıklı olarak Özal'ın arkasında saf tuttu. Gerçi Özal ekonomiye ilişkin vaadlerinden hayal kırıklıkları yaratmıştı ve boyuna tökezliyordu ama Demirel'in de yapacak fazla bir şeyi yoktu. Üstelik ABD'si, AET'si, IMF'si, Dünya Bankası ve saire, hepsi Özal'dan hoşnuttular ve Özal'ı tutuyorlardı. Dahası referandumda Özal oyların hemen yarısını toplamıştı. Ve bir erken seçimde birinci parti olacağı handiyse kesinleşmişti. Şimdi Özal'ın kartları böylesine üstünken başkasına oynamak sermaye için dargörüşlülük olmaz mıydı? Hem enflasyondaki vahim tırmanışın önlenmesi için de Özal'ın desteklenmesi en makûluydu. Her şey bir yana, Demirel'i desteklemek, seçim sonrasındaki kredi ve fon bölüşümünde avucunu yalamayı göze almaya değer miydi?

Bütün bunlara rağmen seçmen neden oyunu Özal'a versin? Madem ki Özal yıllardır işbaşında ve madem ki seçmenin sıkıntıları yıllardır artıyor, en ufak bir **sağduyu** bile seçmeni Özal'dan kurtulmak doğrultusunda uyarmaz mı?

Sağduyu ve göz boyası

Bir kere şu pek yaygın kabul gören ''seçmenin sağduyusu'' **mit**inden kurtulmak gerekir. Böyle bir sağduyu yoktur ve olamaz da. Hele hele susturulmuş, dudaklarını kıpırdatmasına izin verilmeyen, örgütsüz bırakılmış, sindirilmiş ve her şeyi ''büyüklerinden'' beklemeye şartlandırılmış seçmenin değil sağduyusu, ''oy duyusu'' bile kalmamıştır. Bu durumda da parsayı en fazla **göz boyamayı** beceren toplar. Bunun da önümüzdeki seçimlerde adayı, devletin imkânlarını alabildiğine istismar ederek kullanmayı zaten adet haline getirmiş olan Özal'dır. Üstelik bu sefer seçim konusunda yaptığı değişikliklerle, beyin yıkama alanında ANAP'ı rakiplerinden kat be kat avantajlı hale getiren Özal'ın, göz boyamakta çok daha avantajlı olacağı açıktır.

ANAP'ın yeniden böylesine ön plana çıkmasındaki esas faktör ise son yedi yılın Türkiye'de yol açtığı tolumsal tahribattır. Yedi yıl boyunca insanlarımızın bir yandan maddi hayat sıkıntıları alabildiğine yığılırken, öte yandan da manevi değerler alt üst olmuştur. Yedi yıldır süregelen rejimin meşrebine paralel, ondan kaynaklanan ve etkilenen dünya görüşleri, hayata bakış açıları toplumsal ve bireysel şekillenmeler alabildiğine yaygınlaşmış ve kitleleri sarmıştır. Küçük bir azınlığı ilgilendiriyor dahi olsa ülkemizde hiçbir dönemde böylesine hızlı, böylesine şamatalı ve böylesine hayasız bir ''köşeyi dönme'' olayı yaşanmadı. Hiçbir dönemde, Özal ekibi kadar insanlığın binlerce yıldır yarattığı evrensel değerlere bigâne, yegâne özelliği ''iş bitirmek'' olan birileri Türkiye'yi yönetmedi. Türkiye'nin hiçbir zaman, siyasi rakiplerini atlatmayı ''onlar uğraşa dururken ben malı götürdüm'' diye övünme konusu yapan bir başbakan olmadı. Şimdi şartlar böyleyken neden sıradan bir yurttaş, hayat sıkıntılarından kurtulmak için başbakanına özenmesin? Neden tek tek bireyler kendi paçalarını kurtarmak için, her biri ''malı götürmenin'' peşinde olmasınlar? Üstelik ''malı gerçekten götürenler'' varsa ve allahın günü böylelerinin reklamı yapılıyorsa, neden ''malı götürme'' **''felsefesi''** toplumu yaygın bir şekilde sarmasın? Ve eğer tek tek bireylere **topluca** hak aramanın önü kapatılmışsa, neden o tek tek bireyler ''malı götürmenin'' şampiyonluğunu yapan Özal'ı ve ekibini desteklemesin? **''Rafine insan''**ın bunca meraklısı, yılların solcusu bir Çetin Altan bile, Red Kit kültürlü Özal'ın, ''liberal'' olduğu gerekçesiyle (hangi liberal?) övgüsünü yapabiliyorsa, neden ne sağdan ne soldan bihaber seçmenler Özal'a oy vermesinler?

Öyleyse, yani önümüzdeki seçimlerde ANAP böylesine rakipsiz denecek ölçüde favori ise, demokrasiden yana olanlar kaderlerine küsüp, ellerini kollarını bağlayıp bir kenara mı çekilmeli?

Elbette değil. Ancak her şeyi önceden zihin açıklığıyla görüp ona göre hazırlanmak gerekir. Türkiye'de adettendir, her seçim öncesinde demokrasi güçleri bir güzel umutlanırlar. Çünkü hep sağ hükümetler iktidar olmuşlardır ve seçim dönemi sonuna gelindiğinde seçmenler, varsayımlara göre bu sağ iktidarlardan çok çektikleri için şimdi sola meyledeceklerdir. ''Sol''dan da kastedilen hemen münhasıran CHP olmuştur. Ne ki her seferinde de demokrasi yanlıları seçim sonuçları karşısında hayal kırıklığına uğramışlardır. Çünkü seçmen yine sağa meyletmiştir! Böylesi sonuçlar ve arkasından gelen keyfi yorumlar demokrasi güçleri arasında, özel olarak da sol hareket içinde dalgalanmalara, kötümserliklere ve savrulmalara yol açmıştır.

Bu bakımdan bu seçimlerde ANAP açık farklı kazanırsa, yeniden halk konusunda, yığınlar konusunda, demokrasi konusunda karamsar ve spekülatif yorumların, çıkarsamaların yapılması, bunlardan hareket ederek hayalperest çıkış yolları aranması tehlikesi var.

Her şeyden önce seçim sadece seçimdir, fazla büyütmenin gereği yoktur. Hele bu, alabildiğine antidemokratik ve sola kapalı seçimler seçim bile değildir. Olsa olsa bazılarının ''şaibeli 1983 parlamentosundan da kurtulduk, artık Türkiye'ye demokrasi her şeyiyle geldi'' diye, kendilerini ''Batı''ya pazarlamalarına yarayacaktır. Seçimler sonucu, değil Özal, sosyal demokratlar dahi başa gelseler, demokratik hak ve özgürlüklerin tanınması ve yığınlara açılması doğrultusunda adım atılmadıkça Türkiye'deki rejimin özü değişmiş olmayacaktır. Onun için de seçimlere fazla bel bağlayıp demokrasi konusunda illüzyonlara kapılmanın yararı yoktur.

Türkiye'de şu anda hüküm süren 12 Eylülcü rejimin özünü değiştirecek olan, bu rejimden en fazla zarar görenlerdir, işçilerdir, emekçilerdir, çalışan insanlardır, hasılı tekelci burjuvazinin başını çektiği bir avuç egemen azınlığın dışında kalan ezici nüfus çoğunluğudur. 12 Eylül rejiminin yerine demokratik bir düzenin getirilmesi bütün bu çoğunluğun çıkarlarının gereğidir. İşte önümüzdeki seçim dönemini bu amaca hizmet edecek şekilde değerlendirmek tüm demokrasi güçlerinin görevidir. Mevcut şartlarda ve bir aylık bir sürede istenilen sonuca varılamaması doğaldır. Ama seçim dönemi gibi, kitlenin siyasete nisbeten duyarlığı olduğu bir dönemi iyi değerlendirebildiğimiz, yığınlarla olabildiğince bağ kurup onların gerçekte olup bitenleri kavramalarına hizmet edebildiğimiz, diğer demokrasi güçlerini, bu arada sosyal demokratları demokrasi mücadelesinde daha tutarlı ve faal bir konuma çekebildiğimiz ölçüde, hem seçimlerde meydanın tek başına ANAP'a bırakılması önlenebilir, hem de seçimlerden sonra daha da güçlenecek olan demokrasi mücadelesine yığınların aktif katılımı için elverişli şartlar yaratılabilir. Ve dahası, bütün bunlar legal siyasi imkânların daha ileri boyutlarda değerlendirilmesi girişimlerini ivmelendirebilir.

Seçim sonuçlarına bakıp paniğe kapılmanın gereği yok. Yeter ki ne yapacağımızı bilelim! ■

Kamuoyu araştırmalarına göre

ANAP İCRAATI SÜRECEK

Sol partilerin yüzde 29 oyu, hele bölünmüş olursa, genel seçim ve seçim çevreleri barajları nedeniyle işlevini yitirir. 1983 ve 1987 seçim sistemlerinin ardındaki temel mantık budur.

Siyasi yasaklılarla ilgili 1982 Anayasası'nın geçici 4. maddesinin halkoyuna sunulması 17 Mayıs 1987 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilirken, Meclis'te 400 olan milletvekili sayısının 450'ye çıkarılması da onaylanıyordu.

12 Eylül yönetimince milletvekili seçimlerine getirilen ikili baraj, ANAP iktidarının yeni düzenlemeleriyle daha da yükseltiliyordu. 6 Kasım 1983 seçimlerinde 83 seçim çevresinde yapılan seçimler, 1987 erken seçimlerinde 104 seçim çevresinde yapılacak. Ayrıca, bir seçim çevresinden çıkabilecek en fazla milletvekili sayısı 7 iken, yeni düzenlemeyle bu sayı 6'ya indiriliyor. Bu karara ek olarak, 4-5-6 milletvekili çıkaracak seçim çevrelerine, bir de kontenjan milletvekilliği konuyor. O seçim çevresinde en çok oyu alan parti, kontenjan milletvekilliğini kazanacak. Geri kalan milletvekillerinin partilere dağılımı, en çok oyu alan partiden başlamak üzere bölme işlemiyle belirlenecek. Böylece herhangi bir seçim çevresindeki **en düşük baraj, yüzde 20 düzeyine** çıkarılmış oluyor. Oysa bu oran, 6 Kasım 1983 seçimlerinde % 14,3 olarak uygulanmıştı.

Kontenjan milletvekilliği, 1 Kasım 1987'de yapılacak erken genel milletvekili seçimi için Yüksek Seçim Kurulu tarafından iptal edilmişti. 1 Kasım Erken Genel Milletvekili Seçimi Yasası'nın önseçimi kaldıran maddesinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi üzerine yeniden çıkarılan erken seçim yasası, kontenjan milletvekilliğini ve kontenjan milletvekili çıkaran seçim çevresinde oyların milletvekili sayısının bir eksiğine bölme işlemini yeniden gündeme getirdi.

Çoğunluğu gerçek gücünün üzerinde milletvekili kazandırmaya yönelik bu seçim sistemi, seçime katılmayı da zorunlu tutuyor. Seçime katılmayanlara ceza verme yoluyla katılımın zorunlu kılınması, geçmiş seçimler üzerinde yapılan hesaplamalara dayanıyor.

1961-1983 dönemi seçimlerine katılım ve oyların sağ/sol partilere dağılımı açılarından bakacak olursak, seçimlere katılma zorunluluğunun anlamı daha net ortaya çıkacaktır. (Tablo 1)

Sol partilere verilen oylar, toplam kayıtlı seçmenlerin yüzde 20'si ile yüzde 29'u arasında değişim göstermiştir. Seçimlerde partilerin aldıkları oylar, toplam geçerli oylar üzerinden hesaplandığı için, geçerli oyların düşük olması sağ partilerin aleyhine sonuç vermektedir. 1983 seçimlerinde getirilen seçime katılma zorunluluğu ise, partiler lehine oy dağılımının ortaya çıkmasına yaramaktadır. 1987 erken seçimlerinin ardındaki zorunlu katılım da, temel dayanağını Tablo 1'den almaktadır.

Sol partilerin kayıtlı seçmenlerin % 29'unun oyunu alması, yüzde 90 düzeyinde geçerli oy kullanılan bir seçimde yaklaşık yüzde 32'lik bir oy düzeyine ulaşımı ifade eder. Hele de bu oylar bölünmüş olursa, genel seçim barajı ve seçim çevreleri barajları nedeniyle işlevini tamamen yitirir. 1983 ve 1987 seçim sistemlerinin ardındaki temel mantık, kabaca budur.

VERİ ARAŞTIRMA tarafından Cumhuriyet gazetesi için yapılan kamuoyu araştırması (11-12 Ekim 1987) seçmenlerin yüzde 59'unun kendini sağ, yüzde 27'sinin de sol eğilimli olarak gördüğünü ortaya çıkarmıştır. Bu olgu da, Tablo 1 ile önemli bir çakışmayı ortaya koymaktadır.

Tablo 2'de sergilenen üç araştırma, hata payları da gözönüne alındığında, benzer yönde bir dağılımı sergilemektedir: ANAP'ın açık oy farkıyla birinci parti oluşu. Araştırmaların bir ikinci ortak bulgusu da, sol partilere verilecek oyların yüzde 21,3 ile 22,3 arasında değişiyor olması. Ortalama yüzde 2-3 hata payları ile gerçekleştirilen bu araştırmalar, seçimlere yaklaşıldıkça kararsızların azalmasıyla daha sağlıklı sonuçlara da ulaşabilir.

Kamuoyu araştırmalarının 1987 erken genel milletvekili seçimlerine ilişkin Ekim ayı başında ortaya koyduğu görünüm, ANAP icraatının, seçimden sonra da süreceğidir. Kamuoyu araştırmalarından elde edilen görünüm ile seçim yasasının düzenlenme biçimi birlikte ele alındığında, ANAP'ın Anayasa'yı değiştirebilecek bir çoğunlukla iktidar olmasının olası olduğu da söylenebilir.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da, ANAP dışındaki partilere oy verecek seçmenin kendi oy vereceği partinin seçimi kazanma şansının olmadığını düşünmesidir.

Eldeki verilerle seçimlere 40 gün kala yazılan bu yazı, 29 Kasım akşamı değerlendirildiğinde, propagandanın işlevselliği açısından değişmenin yönü ve biçimi hakkında belki bazı ipuçları verebilir. ■

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

TABLO 1

1961-1983 Dönemi Genel Milletvekili Seçimlerinde Katılım ve Sağ/Sol Partilere Oy Dağılımı (yüzde olarak)

Seçim Yılı	Oy Kullanmayan	Geçersiz Oylar	Sağ Partilere Oy Verenler	Sol Partilere Oy Verenler	Bag.Adaylara Oy Verenler	Toplam
1961	18,5	3,0	49,0	28,8	0,6	100,0
1965	28,7	3,2	44,3	21,6	2,2	100,0
1969	35,7	2,8	37,8	20,2	3,5	100,0
1973	33,2	2,9	40,1	22,0	1,8	100,0
1977	27,6	2,5	38,9	29,3	1,7	100,0
1983	7,7	4,6	60,0	26,7*	1,0	100,0

* 1983 seçimlerinde HP'ye verilen oylar, sol partilere verilen oylar olarak kabul edilmiştir. Bu kabul, bugün SHP'ye ve DSP'ye verilecek oyların 1983'de HP'ye oy verenlerden gelecek olmasından kaynaklanmaktadır. Kamuoyu araştırmaları bunu açıkça ortaya koymaktadır.

TABLO 2

3 Kamuoyu Araştırmasına Göre Seçmenlerin Ekim 1987 Başındaki Partilere Yönelimi

	Veri Araştırma 11-12 Ekim Cumhuriyet	Piar 17 Ekim Sabah	Konda 18-19 Ekim Milliyet
ANAP	40,8	39,3	45,6
DYP	14,7	16,3	12,6
SHP	12,5	15,0	15,4
DSP	9,8	6,8	5,9
Diğer Partiler	2,5	6,6	5,7
Kararsızlar	19,7	15,8	14,7
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

EVET, SOL PARTİ

Legal partisiz politik mücadele, Türkiye'de sol güçleri bugün geçerli olan özgül koşullarda asgari ortak hedefler doğrultusunda birleştirmenin ve kitlelerle bağ kurmanın en hayati araçlarından birinden yoksun kılmak demektir.

On iki Eylül -onüç Eylül günü ayan beyan belli olduğu gibi- bir depolitizasyon harekâtıydı. 12 Eylül'ün rejimi ilk baştan itibaren ülkenin tüm politik-demokratik kurumlarını karşısına almakta hiç tereddüt geçirmedi: Parlamento, yerel yönetim meclisleri, siyasi partiler, demokratik kitle örgütleri ve -tabii- ilerici sendikalar, DİSK. Hepsi kapatıldı; yöneticileri, üyeleri, emekçilerin ve aydın kesimin aktif politikaya angaje olmuş ileri unsurları üzerinde faşist terör estirildi. Basının ağzına kilit vuruldu. 12 Eylül'cüler kendilerinden başka herkese politikayı yasakladı ve ileri hedefinin de toplumda kendilerine karşı politizasyonu asgariye indirmek, bunun için gereken fiili ve yasal her tedbiri almak olduğunu ilan ettiler.

Sosyal demokrasi, geçmişte çoğu zaman olduğu gibi bugün de, onun solunda yer alan kesimlerin sırtında bir yüktür. Türkiye'de sol bu yükü sırtından atmadıkça depolitizasyona dolaylı katkıda bulunmanın sorumluluğunu da taşıyacaktır.

Ne ki ülkenin tüm politika üreten ve politikaları kitlesel taleplere dönüştüren kurumlarına politikanın yasaklanması bizatihi bir politikaydı. Rejim kendi politikasından, yani sınıfsal karakteri açık seçik belli olan ve gerek rejimin, gerekse sermayenin sözcülerince sık sık altı çizilerek belirtilen belli bir politikadan başkasına hayat hakkı tanımayacağını kararlılıkla ortaya koyuyordu.

Konsey, o politikanın, "meşruiyet" odağıydı. Konseyin hazırlayıp sözde oylamadan geçirdiği 82 Anayasası o politikanın öngördüğü kalıcı yasal çerçeveyi oluşturdu. "83 Genel Seçimi" o politikayı yürütme ve sürdürme işlevinin yeddi eminden rejimin asli sahiplerine devrine araç oldu. Fakat yeddi eminle asli sahipler içiçe geçmiş olduklarından, yeddi eminin genel nezaret ve bekçilik işlevi geçerliliğini yitirmedi. Aynı politikanın müşterek emanetçileri emanete sadakatte iştiraki şimdi de sürdürüyorlar.

Depolitizasyon o politikanın alabildiğine politizasyonuna elveren fiili ve yasal uygulamaların hem ortamı hem de ürünüydü. Ama o uygulamalarla yetinilmedi. Depolitizasyonu daha da derinleştirme yönünde, zihinleri ve yürekleri de büsbütün sarması için, daha başka çarelere başvuruldu. O politikanın "sosyal meşruiyet" gerekçesini güçlendirmede din faktörü sistemli uygulamalar ve vurgulamalarla öne çıkarıldı. Bu yapılırken, aynı zamanda, görülmemiş ekonomik sıkıntı ve gelecekten endişe kıskacı altına sürülen kitlelere bireysel "kurtuluş" hayalleri aşılandı. Toplumun en üst tepe noktalarından en aşağılarına doğru herkesi köşeyi dönme tutkusunun sarması için ne gerekiyorsa yapıldı. Gemisini kurtaran kaptan anlayışıyla tepelerde her türlü yolsuzluğa, üçkâğıtçılığa, vurguncu açıkgözlüğe, hırsızlığa geçit verilirken, emekçiler arasında hayat pahalılığı ve geçim sıkıntısının her türlü moral çürümeyi, ahlâk düşüklüğünü adeta mübah kıldığı görüşüne kasıtla yaygınlık kazandırıldı. Toplumu tepeden aşağı yozlaştırma politikası depolitizasyonun maddi ve manevi alanda tahribatı gittikçe artan bir veçhesi olarak hâlâ sürüyor.

Depolitizasyon -adı üstünde- kitleleri, çalışanları ve çalışanlardan yana düşünenleri politikadan uzak tutmayı amaçlıyor. Ülkenin ve halkın başına örülen bu ağı yırtmanın yolu politikaya dört elle sarılmaktan geçer. Bu politika da besbelli, 12 Eylül'ün politikasına temelden karşı olmak zorundadır. O politikaya temelden karşıtlığını açıkça yüklenen ve yüklendiğini kitleler nezdinde ortaya koyan bir politika olmak zorundadır.

1983 seçimi arifesinde kurulmasına izin verilen partiler ve onların bugünkü uzantılarının bu karşıtlığı yüklenmeye ne sınıfsal yapıları ne temsil ettikleri çıkarların bir fonksiyonu olan ideolojik yönelimleri ne de rejimin çizdiği siyasal çerçeve içindeki konumları elverir.

Açıkça sağda yer alan burjuva partiler, DYP'den başlayarak, 12 Eylül politikasının sınıfsal tercihlerine, ana yönelimine ortaktırlar. Nerde rejime karşı çıktıklarını, nerde onunla bütünleşmeye her şeyden çok değer verdiklerini günlük olayların akışı içinde her vesileyle görüyor, izliyoruz.

Sosyal demokrasi, ikircikli sınıfsal yapısını da, ordan kaynaklanan tedirgin, çelişkili, ürkek ve uzlaşmacı muhalefet anlayışını da doğal olarak sürdürüyor. İki kanadı da, SHP olsun, DSP olsun, depolitizasyonun sürüp gitmesine katkılarını esirgemiyorlar. SHP'nin zaman zaman yaptığı yarım yamalak ataklar kendisini korkutmaktan öte bir sonuç vermiyor. Rejime karşı hiçbir açılıma ya da birikime hizmet etmiyor. DSP'nin ve Ecevitçiliğin büyük ve iddialı söz etme merakı, popülist tekerlemeleri, içi boş demokrasi edebiyatı ise pratikte sergilediği iki yüzlülüğü, fırsatçılığı, rejimin özel hesaplarından, manevralarından medet ummayı "politika yapmak"la özdeşleştirmeci tavrını büsbütün açığa çıkarıyor. Bütünüyle sosyal demokrasi rejime karşı demokratik bir alternatif sunabilmenin somut gereklerini yerine getirmekten aciz olduğunu her tutumu ve davranışıyla belli ediyor.

Öte yandan, bakıyoruz, Türkiye'de 12 Eylül ertesinden bu yana "sol" terimiyle de esas olarak hep sosyal demokrasi kastediliyor. Rejime karşı sosyal muhalefetin asli itici gücü olan sol, yani sosyal demokrasinin daha solunda yer alan sol güçler ya hepten yok sayılarak, ya da susuş kumkumasıyla üzerleri örtülerek toplumsal ve politik meşruiyet alanı dışında tutulmak isteniyor. En hayırhah bir bakışla, sosyal demokrasi dışı solun kendi bağımsız kimliğinden, özgün politikalarından ve eyleminden, günün özel koşullarını gözeterek "solun birliği" uğruna feragat etmesi isteniyor.

Legal parti aşaması

Bu durum, yani Türkiye'de sol ya da sol muhalefet denilince akla sosyal demokrasinin gelmesi ve solun toplumsal ve politik meşruiyet alanının tek başına sosyal demokrasi tarafından doldurulması, rejime muhalefet adına da, sol adına da çok büyük sakıncalar taşımaktadır. Sosyal demokrasi, geçmişte çoğu zaman olduğu gibi bugün de, onun solunda yer alan kesimlerin sırtında bir yüktür. Türkiye'de sol (bundan işçi sınıfı ideolojisine bağlı bilimsel sosyalist solu ve o ideolojiden ileri ölçülerde esinlenen siyasi hareketleri ya da tek tek gruplar ve kişileri kastediyorum) bu yükü sırtından atmadıkça depolitizasyona dolaylı katkıda bulunmanın sorumluluğunu da taşıyacaktır. Her kritik durumda, sözde solun ya da demokrasi güçlerinin "birliği" adına soldan kendi kimliğini sosyal demokrasiye teslim etmesini bekleme alışkanlığı bir vakıadır. Solda da, bu beklentiyi kaale almama tavrı giderek güçlenmekle birlikte, çoğu zaman, alışılagelen bir deyişle, "belli bir yolu sosyal demokrasiyle birlikte alma" anlayışı, sonu hep hüsrana varan yanlış ve mesnetsiz bir "taktik" olagelmiştir. Bu tavır işçi sınıfının, emekçilerin ve ülkenin tam da o kritik durumlarda, en çok muhtaç oldukları kendi asli işlevini solun gerektiği gibi üstlenmemesi sonucunu doğuruyor. Solun kendi kimliğini sosyal demokrasiden en kalın bir çizgiyle ayırması -ve ayırdığının kitleler nezdinde ayan beyan açıklık kazanması- soyut bir hüviyet ispatı sorunu değildir; doğrudan doğruya, iki ayrı dünya görüşüne dayalı iki ayrı politika temelinde tarihi maddi koşulların sola yüklediği işlevin bir gereğidir. O işlevin bugün güncel planda öne çıkan ucu, ülkenin başına örülen depolitizasyon ağını yırtıp atmakla içiçe geçmiştir.

Türkiye solu bugün bu işlevi ne ölçüde üstlenmiştir, ya da üstlendiği ölçüde ne kadar yerine getirebiliyor?... Bunu Türkiye'de etkin, ses verici, sonuç alıcı çalışma ve legalite sorununu gözeterek soruyorum. Sosyal demokrasiden bağımsız politikalar hiç üretilmiyor ve hayata geçirilmiyor değil elbette. Ama, sanırım, yapılanların yeterli etkinlikte olmadığı görüşünde birleşenlerin sayısı bir haylidir. Gereken etkinliğe ulaşılamamasının en önemli nedenlerinden biri

de, yukarıda tanımladığım anlamda sol güçleri Türkiye'de bir araya getiren legal bir partinin var olmamasıdır. Oysa sola düşen işlev bir vakadır, öyle olduğu için de sol parti konusu bugün yurt içinde ve yurt dışında heyecanla tartışılan acil konuların başında yer alıyor.

Ben bu tartışmanın, kendini dayatan gerçek bir ihtiyaçtan kaynaklandığı görüşündeyim. Türkiye'de genel durumun böylesi bir sol partinin oluşturulması aşamasına geldiğini, hatta bunda bir hayli gecikilmiş olduğunu düşünüyorum.

Legal partisiz politik mücadele, Türkiye'de sol güçleri bugün geçerli olan özgül koşullarda asgari ortak hedefler doğrultusunda birleştirmenin ve kitlelerle bağ kurmanın en hayati araçlarından birinden yoksun kılmak demektir. Özgül koşulların, mevcut legalite imkânlarını sonuna kadar kullanmaya ve o imkânları yaratıcı ve kararlı inisiyatiflerle zorlayıp daha da genişletmeye elverişli olduğu kanısındayım. Bunu başarmanın tek başına ve yegâne değil ama, en etkin ve en verimli bir aracı sol partidir.

Kaldı ki en elverişsiz koşullarda dahi politika yapmanın imkânı vardır. Politika yapmayı insan, son tahlilde, ancak kendi kendisine yasaklayabilir. Politika yapmaya niyetli ve kararlı olanlar için her koşul elverişlidir. Ama bazı koşullarda legal politikanın önemi öne çıkabilir. O zaman da, koşullar ne olursa olsun, onları legal politika için elverişli hale dönüştürmek yine, politika yapmayı yüklenenlerin cesaretine ve becerisine kalmıştır.

Nasıl bir sol parti

Evet, sol parti. Ama 1) Nasıl bir sol parti? Partinin, ana hatlarıyla, programatik niteliği. 2) Kimleri biraraya getirecek? 3) misyonu ne olacak?

Bu soruları kendi düşünceme göre cevaplandırmaya çalışacağım. 1) Partinin çıkış noktası ülkenin ve toplumun politik gündemine solun politikasının müdahalesini sağlamak olduğuna göre, gündemdeki sorunlara yaklaşımını belirleyecek ilkeler de bellidir. Bu bakımdan, sol partinin programatik karakterinin antifaşist, antiemperyalist, antitekel, antişoven olması gerekir diye düşünüyorum. Mevcut rejimin emrivakici, meşruiyet dışı niteliğinin ve faşist uygulamalarının üzerine yürümek. Rejime karşı toplumsal muhalefete öncülük etmek, kitle potansiyelini harekete geçirmek. 82 Anayasası'nın yasakladığı ya da kısıtladığı demokratik hak ve özgürlüklerin bilfiil kullanılmasına önayak olmak... Emperyalizme bağımlılığa son verme davasını, bütün acil ve uzun erimli veçheleriyle gündemde tutmak, gereken radikal çıkışları yapmak... Tekelci burjuvazinin ekonomik, politik, sosyal her alanda geriletilmesi, giderek tekellerin egemenliğine son verilmesi için ajitasyon-propagandanın yanı sıra politik mücadele yürütmek... Faşizmin ekonomik sosyal politikalarının "alternatifsiz"liği iddiasını kitlelerin hayat koşulları temelinde somut eleştiriler ve önerilerle çürütmek... Burjuvazinin genel şovenist zihniyetini ve uygulamalarını teşhir etmek, özel olarak ulusal-demokratik hakların hayata geçmesini savunmak...

Bütün bunlar, içi ayrıntılı özgül taleplerle doldurulacak olan genel bir çerçevedir. Parti, legalite koşullarını her alanda sonuna dek değerlendirerek ve sınırları zorlayarak, saptanan somut hedefler doğrultusunda solun politikasını rejime muhalefetin cazibe merkezi kılmaya çalışacaktır.

Görüldüğü gibi, Sol Partinin önüne koyacağı görevler, öz bakımından demokratiktir. Partinin faaliyetinin, ajitasyon-propagandasının, eyleminin ağırlık merkezi de, despotizmin, emperyalizmin doğrudan güdümünde ekonomik soygun ve politik baskı uygulamalarını teşhir etmek için, kitlelere çok görülen demokratik hak ve özgürlüklerin fiili ve yasal teminata bağlanmasını sağlamak için, özgürlük alanını sürekli yaygınlaştırmak ve derinleştirmek için kararlı mücadele vermek, bu yönde kitleleri örgütleyip seferber etmek olacaktır.

Sosyalizmi savunmak

Bununla birlikte Sol Parti, aynı zamanda, genel olarak sosyalizmi de savunmalıdır. Antifaşist, anti-emperyalist, anti-tekel, anti-şoven bir platformun sosyalizme açılımı ifade ettiği besbelli ortadadır. Solun sosyal demokrasiden bağımsız politikasının temelleri de, hedefleri de sosyalizmden soyutlanamaz. Ve sol güçlerin uzun erimli hedefi elbette ki sosyalizmdir. Bu bakımdan ben, böyle bir sol partinin toplumdaki ileri sosyalist birikime hitap etmeyi, sosyalizmin propagandasını yapmayı, burjuvazinin sosyalizm üzerine örtmeye çalıştığı yasakçı perdeyi yırtıp sosyalizmin toplumsal meşruiyetini ve saygınlığını tahkime çalışmayı, gerçek kurtuluşun sosyalizmde olduğu gerçeğini vurgulamayı ve bu arada bugünün ve yakın geleceğin sosyalist militanları için bir yeşerme alanı olmayı görevleri arasında saymamasını düşünemiyorum. Partinin bu görevleri üstlenmesini, mesela devrimci durum analizi, devrim, sosyalizmin inşası ve nasıl bir sosyalizm gibi sorunlarda parti içinde varolabilecek görüş ve değerlendirme ayrılıklarıyla bağdaşmayacak gibi de görmüyorum.

Sol Parti, aynı zamanda, genel olarak sosyalizmi de savunmalıdır. Anti-faşist, anti-emperyalist, anti-tekel, anti-şoven bir platformun sosyalizme açılımı ifade ettiği besbelli ortadadır.

2) Sol parti kimleri biraraya getirecek?

Kendine sosyalistim diyen ve sosyal demokrasi dışındaki solun birliğinden yana olan ve o birliği içtenlikle özleyen herkesi. İşçi sınıfının, köy emekçilerinin, öğrencilerin, öğretmenlerin, teknik elemanların, ilerici aydınların sosyalizme inanmış ya da ona sempati besleyen diri unsurlarını. Sosyal demokrasinin ülkenin başına örülen depolitizasyon ağını yırtmadaki yapısal aczini görüp de umudunu yine de, her şeye rağmen, ona bağlamanın mesnetsizliğinin bilincinde olanları.

Ama bir tek şartla: Dünya sosyalist sistemine düşmanlık gütmemek şartıyla. Bunun anlamı, herkesin sosyalist sistem konusunda aynı düşünceyi taşımakta, aynı değerlendirmeyi yapmakta birlik olması demek değildir. Söz konusu sol partinin spesifik ideolojik yapısı homojen olamaz. Ama sosyalist sistemi inkâr edici aşağılayıcı, düşmanca bir tavır takınmamakta pekâlâ birleşilebilir. Birleşmek zorunludur, çünkü bunun aksinin, demin ana hatlarıyla belirtmeye çalıştığım programatik ve politik hedefler doğrultusunda sağlıklı çalışmayla, politika üretmekle, politikaları hayata geçirmekle nesnel olarak bağdaşmadığını ve sosyalist sistem düşmanlığının güçleri birleştirici değil, parçalayıcı bir faktör olduğunu tarihi tecrübe yeterince göstermiştir.

Bunun dışında, homojen olmayan parti yapısından çok fazla tedirginlik duymaya mahal olmadığını düşünüyorum. Partinin rejime karşı demokratik mücadele ve sosyalizmin genel savunusunda yükleneceği işlev ayrılık noktalarından çok, birlik noktalarını öne çıkarmakta ağır basacaktır. Nesnel durumun gereği budur. Böyle olunca, partinin birliği içinde yer alan heterojen yapılar ve tek tek kişiler bunun gerektirdiği subjektif sorumluluğu göstermekle yükümlü olduklarının idrakine varacaklardır. Ben buna inanıyorum.

Birliğe hizmet

3) Sol Partinin misyonuna gelince: Bir kere, despotik rejime bugünkü koşullarda da sol güçler olarak, sosyalistler olarak hep birlikte karşı çıkılabileceğini göstermek. Toplumda tüm moral değerlerin yozlaştırılması, çürütülmesiyle, ayrıca dine ve dinci akımlara yüklenen özel işlevle depolitizasyon arasındaki yakın bağlantının mücadelenin hedefleri açısından taşıdığı önemi vurgulamak: aydın kesimde ve kitlelerdeki yılgınlık, umutsuzluk, karamsarlık eğilimlerinin, faşizmin zorbalığını sineye çekmeyi mübah gören ve gösteren "çaresiz"lik psikolojisinin, korkunun, nemelazımcılığın, kenardan seyirciliğin üzerine yürümek. Bu yöndeki kimi öğünülesi ama münferit çıkışların ortak politik hedeflere bağlı sistematiğinin kurulmasını, organlaşmasını sağlamak. Kısacası, bir avuç tekelcinin bütün bir toplumu köleleştirme projesine ve pratiğine bütün solun birliği karşısında direnme ve insan onuruna sahip çıkma gereğine politik mahreç sağlamak.

Bu misyon, partinin kurulma çalışmalarından başlayarak örgütlenmesinin her aşamasına ve sürdüreceği politik eylemine karşı rejimin çıkaracağı ciddi engelleri aşma mücadelesini de içerir. Böyle bir partinin oluşturulmasına yönelik engellerin öyle çok kolay aşılacağı düşüncesinde değilim. Ama bunda da bir hayır vardır diyorum. Zorlukları göğüslemeyi, solun toplumsal ve politik meşruiyeti adına kavga vermeyi partinin misyonunun asli bir bileşeni olarak görüyorum.

Sol Partinin misyonunun bir başka veçhesi, birliğe hizmettir. "Birlik" sözü herkesin ağzında. Çünkü nesnel bir ihtiyaç olarak kendini dayatıyor. Sol Partinin oluşturulması süreci ve oluşturulduktan sonraki tüm eylemi birlik özleminin ve hedefinin hayata geçirilmesinin pratiğini de dayatacaktır. Heterojen yapı buna engel değildir. Tersine, birliğin içerik olarak, ayağını sağlam yere basmasına, kitle tabanının yaygınlaşmasına, olabildiğince güç toparlamasına ve giderek birliğin daha ileri düzeylere sıçrayabilmesine hizmet eder.

Nihayet, Sol Partinin misyonu konusunda özellikle vurgulanması gereken bir nokta bence şudur.

Partinin oluşturulmasına öncülük edenler de, onun içinde yer alanlar da tarihi yeniden başlatma hevesine kapılmamalıdırlar. Böyle bir tutum bazı gerçekleri ve vakıaları görmezlikten gelme ya da inkâr etme anlamını taşır, gerçekçi değildir, ayağı yere basmaz; ve zaten de, birliğe hizmet misyonuna ters düşer. Sol Partiye sınıfın partisi, öz örgüt türünden nitelemeler yakıştırmanın ne gereği, ne yararı, ne de bir anlamı vardır. Bu nokta iyi kavranmazsa, parti özgül işlevini yerine getiremeyeceği gibi, üstelik bölünmeye, parçalanmaya yeni bir kapı daha açılmış olur. İlla öyle bir kapıdan geçmek isteyenler bunun sorumluluğunu yüklenip kendi partilerini kurabilirler. Sol Partinin kendine, ya da herkesin Sol Partiye atfedeceği misyon, günün koşullarının dayattığı işlevle mütenasip olmalıdır. ■

Büyük Ekim Devrimi'nin 70. Yıldönümü

▶ 25 Mayıs 1919. Lenin Kızıl Meydan'da İşçi Birlikleri'nin yürüyüşünde.

Bir devrimden diğerine bakış

Kuczynski GÖRÜŞ için yazdı.

Büyük Amerikalı gazeteci John Reed'in yazdığı dünyayı sarsan şu 10 günün üzerinden 70 yıl geçti. Gerek Rusya'da gerekse dünyanın geri kalan kısmında her şey değişti. Savaş ve iç savaşa rağmen Rusya'da sosyalist bir toplumun temelleri atılmaya başlandı. Dünyanın geri kalan kısmında ise, sermaye tüm dünyaya kendi çıkarları doğrultusunda şekil vermenin sona erdiğini; işçi sınıfı ve tüm ezilenler de sömürücüleri yenmeye ve kendi toplumlarını inşa etmeye muktedir olduklarını öğrendi.

Rusya'da işçilerin ayaklandığı şu 7 Kasım'dan bu yana 70 yıl geçti. Büyük başarılarla ve tüm cephelerde kazanılan zaferlerle dolu 70 yıl: Cehalete ve okuma-yazma bilmezliğe karşı zafer, pek çok alanda bir yığın geri kalmışlığa karşı zafer, güçlü düşmanlara, özellikle de Alman faşizmine karşı savaşta da zafer.

Zaferlerin yenilgilere, başarıların hayal kırıklıklarına, becerilerin yanılgılara kat kat üstün geldiği 70 yıl yaşandı. Çelişkilerle, hatta ciddi çelişkilerle dolu, çoğu kez Sovyetler Birliği halkları için ağır dönemler oldu. İkinci Dünya Savaşı yılları, ya da sadece, tüketim malları üretiminin ve yaşam standardının zararına ağır sanayiin yoğun şekilde teşvik edildiği yıllar düşünülsün. Savaş yıllarında silah sanayiin belkemiğini oluşturan ağır sanayi üretimi, Sovyetler Birliği halklarının başlangıçtaki çok ciddi yenilgilere rağmen İkinci Dünya Savaşı'nı kazanmasını mümkün kılmıştı.

Jürgen Kuczynski 1904 yılında dünyaya geldi. Babası, tanınmış istatistikçi René Kuczynski idi. Erlangen, Berlin ve Heidelberg'de felsefe, istatistik, ekonomi-politik öğrenimi gördü. Araştırma öğrencisi olarak 1926 yazında ABD'ye gitti, eşi Marguerite ile orada tanıştı. Yaşamının "ana çalışma konusu"nu da orada buldu: İşçilerin Durumunun Tarihi. Kuczynski 1929'da Almanya'ya döndü, 1930'da Almanya Komünist Partisi'ne (KPD) girdi. Özellikle illegalite koşullarındaki parti çalışması onu komünist olarak biçimlendirirken, bilimsel ve siyasal gelişimi arasındaki boşluğu doldurdu. 1936'da Almanya'yı terketmek zorunda kaldı ve İngiltere'ye gitti; orada esas olarak parti çalışmasıyla ilgilendi. Ancak 1945 sonrası, yeniden Berlin'de kendini asıl uğraş alanı olan Marksist toplum bilimlerine verebildi. Bilim dünyasında çeşitli yönetim mevkilerinde bulunan ve ders veren Kuczynski'nin şimdiye kadar yayınlanan, kendi deyimiyle "sadece 100 kadarı kitap ya da kalınca broşür" olan 3000 civarında çalışması var. Tabii 40 ciltlik ana eseri "İşçilerin Durumunun Tarihi" bunlar arasında. 70-75 yaşlarında, 10 ciltlik "Toplum Bilimlerinin Tarihi Üzerine Çalışmalar"ını ortaya koydu. Arkasından "Alman Halkının Günlük Yaşamının Tarihi" üzerine 5 ciltlik yeni bir yapıtın yayınına başlandı. ■

Bugün Sovyetler Birliği'nde ikinci bir devrim yaşıyoruz. İleriye doğru muazzam bir yeni atılım. Sosyalizmin gelişimini daha da hızlandırmak için ikinci bir devrimin gerekli olmasına hayret edenler, hatta irkilenler, burjuva toplumunun 3 devrimde, 1789/93, 1830 ve 1848 devrimlerinde şekillendiği burjuva Fransası'nın tarihini hatırlasınlar. Bu devrimler İngiltere'deki 1640 ve 1688 devrimlerinden sonra demokrasinin temel reformlarının yapıldığı döneme denk düşüyordu.

Bugün Sovyetler Birliği'nde yaşanan yeni büyük sosyal hareketlenmeye "silahsız devrim" deniyor, fakat hiçbir silah patlamasa da, bu gerçek bir devrimdir ve öyle de kalacaktır. Son zamanlarda sürekli gelişen sosyalizm devrimci yolla ileriye doğru bir sıçrama yapmalı, nicelik yeni bir niteliğe dönüşmeli, sürekli ama yavaş ilerleme ileri doğru hızlı adımlarla olmalıydı. Tümüyle belirginleşen eksiklik, zayıflık ve hatalar bertaraf edilmeliydi. Gelişmekte olan sosyalizm gerçekten gelişmiş sosyalizm olmalıydı.

Geriye bakarak Büyük Sosyalist Ekim Devrimi için, onunla dünya tarihinin ikinci bölümü başladı, denmişti. İleride bir gün geriye bakılarak seksenli yılların ikinci yarısı için, onunla dünya tarihinin ikinci bölümünün yeni bir kısmı başladı, denecektir. ■

HEPSİ O SALONDAYDI...

Kazan Katedrali'nin çevresinde bahriyeliler dolaşıyordu. Birisi Aleksey'in kolundan yakalayıp "Kronştad geliyor" dedi sevinçle. Devrime inanmış yirmi beş bin denizci geliyordu

Eylül ve Ekim ayları sağnakların başladığı aylardır. Hele Petrograd'da, bu aylarda günler gittikçe kısalır. Sert, ıslak rüzgârlar eser Finlandiya'dan ve sokakları bir sis kaplar. Çamurda koca koca ayak izleri kalır insanların. Kent beyaz gecelerini yaşamaya hazırlanır. 1917 sonbaharında ise, Petrograd'ın insanları yaklaşan kıştan, yağmurlardan, soğuktan çok daha başka şeylerle ilgileniyorlardı. Sokaklardaki izler çok daha fazla ve çok daha derindi. Kent kaynıyordu. Yaklaşan kışa kurtarıcı gözüyle bakıyordu işadamları. Ve şöyle diyorlardı: "Kış her zaman için Ruslar'ın en iyi dostudur. Bizi devrimden belki de o kurtaracak." Oysa durum tümüyle farklıydı. Çarlığın alaşağı edildiği Şubat Devrimi'nden bu yana proletarya ile öteki sınıflar, Geçici Hükümet'le Sovyetler arasında başlayan çatışma artık son noktasına gelmek üzereydi.

Tüm Rusya baştan başa kaynıyordu. Kitleleri eğitiyordu devrim. Eğitime susamış halk okuma-yazma öğreniyor, okuyordu. Fabrikalarda komiteler kuruluyor, askerler örgütleniyor, kitleler kendi kendilerini yönetmeyi öğreniyorlardı. Her gün tonlarla kitap, dergi, gazete, ülkenin dört bir yanına dağıtılıyordu. Her yerde, okullarda, fabrikalarda, gazinolarda toplantılar, mitingler, gösteriler düzenleniyordu. Barıştı, topraktı, üretimde söz ve karar sahibi olmaktı istenen. Kitlelerin artık sabrı kalmamıştı.

İşte böyle bir günde tanıdım denizci Aleksey'i. Kentin öte yanında bulunan Modern Sirk'te büyük bir toplantı vardı. Onun önümde, çamurlara bata çıka ilerlediğini gördüm. İzledim. Romanların, anıların, tarihin arasından, 70 yıl öncesinden gelen bu eri izledim. Bir düşte gibiydim ve Aleksey'le birlikte çıplak, karanlık salona daldım. Duvarları tümüyle sıvasız olan salonu beş küçük ampul aydınlatıyordu. İçerisi askerler, bahriyeliler, işçiler, kadınlarla tıklım tıklım dolu. Herkes dikkat kesilmiş dinliyordu. Sanki, hepsinin yaşamı burada söylenecekIere bağlıydı. Birden Aleksey yanımdan kayboldu. Kürsüde gördüm onu.

"Yoldaşlar," diyordu, "ne için savaştığımızı bize gösterin. Demokrasi için mi yoksa kapitalist soyguncular için mi? Eğer her şeyi yeniden onlara teslim edeceksek, ne için devrim yaptık? Devrimi koruduğumu bana kanıtlayın, gidip hemen dövüşeyim..."

Aleksey'den sonra Batı cephesinden gelen bir er ve Viborg'lu bir işçi konuştu. Bu kez bir kadın işçi fırladı kürsüye. "Geçen Mart'ta biz boşuna mı bayrak açıp yürüdük?" diye haykırıyordu.

Uzun uzun alkışlar. Büyük bir uğultudur sürüp gidiyor. Toplantı bitmek üzere. Aleksey dışarı çıkmaya hazırlanıyor. Ben de peşinde.

Batı'dan sert ve soğuk bir rüzgâr esiyor. Sokaklarda silahlandırılmış şehir milisleri dolaşıyor. Aleksey bir arkadaşına rastlıyor kaldırımda. Heyecanlı heyecanlı bir şeyler söylüyor arkadaşı ona. Sonra üşümüş elleriyle bir bildiriyi uzatıyor. Yürüyüp gidiyor. Aleksey ilk sokak lambasının altında okuyor bildiriyi. Ben de omuzu üzerinden başımı uzatıyorum. Hızlı hızlı gidip gelen askerler, silahlı işçiler çarpıyorlar bize. Aldırmıyoruz.

"Petrograd İşçi ve Asker Sovyeti tehlikededir. Alaylara hemen savaş durumuna geçmelerini ve yeni emir beklemelerini emrediyoruz. Bu emrin geciktirilmesi ya da yapılmaması Devrime karşı bir ihanet sayılacaktır.

Askeri Devrimci Komite.

Başkan Adına, Podorovski

Sekreter Antonov."

Sokak lambasının altında Aleksey'in gözlerinde yanıp sönen ışığı görüyorum. Kolundaki **Avrora** yazılı bandı görüyorum. Demek ki Aleksey Avrora kruvazöründe görevli.

Hızlı hızlı, çok önemli şeyleri kaçıracakmışcasına ivedi adımlarla yürümeye başladı yine. Ona zorlukla yetişiyorum. Morskaya ile Nevski'nin kesiştiği köşede durdu. Birkaç görevli asker vardı orada. Süngü takmışlardı. Özel otomobilleri durdurup, Kışlık Saray'a gönderiyorlardı boş olarak. Kazan Katedrali'nin çevresinde bahriyeliler dolaşıyordu. Birisi Aleksey'in kolundan yakalayıp "Kronştad geliyor" dedi sevinçle. Devrime inanmış ve ölümü göze almış 25 bin denizci geliyordu.

Yine yürüyoruz Aleksey'le. Aleksey Smolni'ye gidiyor. Fakat sık sık durmak zorunda kalıyoruz. Bu kez de yeni çıkan **Raboçi i Soldat**'ı almak için durduk. İlk sayfada bir bildiri. *"Askerler! İşçiler! Yurttaşlar!"* diye başlıyor.

"Halk düşmanları dün gece saldırıya geçtiler. Genel Kurmay'daki Kornilov'cular çevredeki yunkerleri getirtmeye ve gönüllü taburlar kurmaya çalışıyorlar..." diye sürüyor ve "Ne duraksayın, ne de kuşkulanın! Sağlam, disiplinli ve kararlı olun!" diye bitiriyordu. Altında Devrimci Askeri Komite ismi okunuyordu. Aleksey daha büyük bir güçle ileri atıldı.

O zaman Aleksey'in her şeyi bildiğini anladım. Lenin daha bir ay önce 7 Ekim'de Helsinki'den Petrograd'a gelmişti. Aynı gün, Ön Parlamento'daki Bolşevik Grup, Geçici Hükümet'in, karşı devrimcilerin ve emperyalistlerin boyunduruğu altında devrimi boğmaya hazırlandığını açıklayarak, şu çağrıyı yapmıştı. *"Devrim tehlikededir. Wilhelm'in askerleri Petrograd'ı tehdit ederlerken, Kerenski-Konovalov hükümeti Petrograd'dan kaçıp, Moskova'yı karşı devrimin güçlü bir kalesi haline getirmek istemektedirler. (...) Sadece halk, kendisini ve ülkeyi kurtarabilir. Biz halka sesleniyoruz. Bütün iktidar Sovyetlere! Bütün iktidar halka! Acil, şerefli ve demokratik bir barış uğruna, Kurucu Meclis Uğruna!"*

▲**Lenin.** *Polonya cephesine hareket etmek üzere olan Kızıl Ordu erlerine hitap ediyor.*

Lenin, 10 Ekim'de katıldığı MK toplantısında iktidarın işçi ve köylülere devredilmesi için politik durumun çok uygun olduğunu ve zaman geçirmeksizin, silahlı ayaklanmanın örgütlenmesi gerektiğini ileri sürdü. Bu tezi benimseyen MK, bir Politbüro oluşturup pratik hazırlıklara geçti.

Lenin kitlelerin nabzını elinde tutuyordu. O yüzden, ayaklanma tarihi üzerinde inatla direnmişti. Viborg'dan, bir ay saklı kaldığı evden Merkez Komitesi'ndeki arkadaşlarına şunları yazıyordu: "Bu satırları, durumun son derece nazik olduğu 24 Ekim akşamı yazıyorum. Bugün için devrimi geciktirmenin ölüm demek olduğu gün gibi apaçık ortadadır.

"Yoldaşları bütün gücümle inandırma çabasındayım ki şu anda, her şey kopma noktasına varmış bulunmaktadır...

"...Artık beklemek mümkün değil..."

Lenin beklemeye ve hareketsizliğe dayanamamış, tehlikeyi göze alarak kendisi de Smolni'ye koşmuştu.

Şimdi Aleksey'in peşinden yürürken bunları düşünüyordum. Sürekli sağa sola koşuşan insanlarla doluydu sokaklar. Bir tramvay geldi. İçi, üstü, kapılar salkım saçak dolu. Aleksey'le ikimiz güçlükle tutunacak bir yer bulabildik. Bu insanların yüzündeki şevke, heyecana bakarak şaşıyordum. Sıradan insanların, yığınların gücü karşısında şaşkınlık içinde kalmıştım. Aleksey bir askerle ateşli ateşli tartışıyor. Belki biraz abes kaçacak ama onları kıskandım.

Smolni'ye geldiğimizde kapının iki yanına iki makinalı tüfeğin yerleştirilmiş olduğunu gördük. Nöbetçi müfrezeler sokakları, kapıları gözetliyorlar. Aleksey'in izin kâğıdı işe yaradı. Görevli kişilere, Askeri Devrimci Komite'nin verdiği bir belgeydi bu. Benimse izin kâğıdına falan gereksinimim yok. Aleksey dış salonda omuzu tüfekli bir arkadaşına rasladı. "Harekete geçtik" dedi güvenle. "Biliyorum", dedi Aleksey sakin sakin.

Smolni'nin basamakları loş. Bu loşlukta ilk kez görüyorum Kızıl Muhafızları. Tüfekleri omuzlarında. Hepsi de genç. Dışarıdan tek tük silah sesleri geliyor. Karşı devrimci subayların Neva üzerindeki köprüleri açarak, Viborg mahallesindeki işçilerle askerlerin birleşmesini önlemeye çabaladıkları haberi geliyor. Aleksey'in yüzü kararıyor. Haberin sonunu duyunca rahatlıyor. Kronştad bahriyelileri köprüleri yeniden kapatmışlar.

Aleksey'le sokaklarda dolaştığımız o gece, 24 Ekim'de demiryolu istasyonunun, postane, telgraf ve başka hükümet binalarının işgal edilmesiyle ayaklanma başlamıştı. Devlet Bankası'na elkonmuş, Geçici Hükümet'in bulunduğu Kışlık Saray kuşatılmıştı. Fabrika ve işyerleri, kent girişleri Kızıl Muhafızlarca korumaya alınmıştı, önemli yol ve alanlarda devriyeler göze çarpıyordu. Avrora Zırhlısı uyarı atışları yapıyordu. 25 Ekim saat 10'da Lenin Geçici Hükümet'in devrildiğini ve tüm iktidarın Geçici Askeri Komite'ye geçtiğini açıkladı. Aynı gün İkinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi açıldı. Kongre "İşçilere, Askerlere, Halka" başlıklı bir çağrıyı kabul ederek, proletarya iktidarının kurulduğunu doğruladı.

Aleksey, benim sevgili dostum! Büyük, pırıl pırıl, ışıklar içindeki, insanların karınca lar gibi çalıştığı Smolni'yi geride bırakıp çıktığımızda, ona iyice alıştığımın farkına varıyorum. Ama o koşar adımlarla uzaklaşıyor. Elimi sıkmaya bile zamanı yok. Bense, devrimden sonra Lenin'in ilk konuşmasını yaptığı Sovyetler Kongresi'ndeki gök gürültüsünü andıran alkışlar, bağrışmalardan sersemlemiş bir durumda yürüyorum. Kulağımda, Lenin'in kürsüdeki ilk sözleri yankılanıyor: "Şimdi de sosyalist düzeni kurma işine geçiyoruz."

Aradan 70 yıl geçti. Bir başka kongre salonundayım şimdi. Salon yine tıklım tıklım dolu. Milyonlarca üyeyi temsil eden binlerce delege ile, dünyanın birçok ülkesinden gelmiş konuklar doldurmuş salonu. Kürsüde konuşan adamı, SBKP MK Genel Sekreteri Gorbaçov'u büyük bir dikkatle dinliyorlar. Doğrulardan korkmamak; geleceği daha sağlam kurmak için geçmişi daha iyi değerlendirmek gerektiğini anlatıyor Gorbaçov. Glastnost'dan, perestroyka'dan söz ediyor. Devam ediyor:

"Geleceğe güvenle bakıyoruz, çünkü görevlerimiz ve bunları nasıl başarmamız gerektiği konusunda açık bir fikre sahibiz. Geleceğe güvenle bakıyoruz, çünkü halkın güçlü desteğine güveniyoruz."

Bana öyle geliyor ki, Kronştad denizcileri, Putilovski, Obuhovski, Tuboçniye işçileri, Çarlık zindanlarında, sürgünde, iç savaşta ve Hitler faşizmine karşı Anayurdun savunulmasında ölenler, hepsi bu salondalar şimdi.

Sevgili dostum Aleksey'i gördüğüme ise yemin edebilirim. ■

1917'nin yansımaları...

İnsanlık tarihinde yepyeni bir başlangıca gebe olan 7 Kasım 1917 gününü, o sırada başkent Petrograd'da bulunan Amerikalı gazeteci **Bessie Beatty,** 1919'da yayınlanan "The Red Heart of Russia" (Rusya'nın Kızıl Yüreği) adlı kitabında şöyle anlatır:

"O akşam durumda Kerensky hükümeti için işlerin iyiye gideceğini düşündürecek hiçbir yan yoktu... 'Tüm iktidar Sovyetlere' haykırışı her geçen saat daha yüksek biçimde ve daha ısrarlı duyuluyordu. En bilinçli ve kararlılar dünyanın en genç proletarya grubu olan Rus işçileriydi. Ve silahlıydılar. Donanma Bolşevikti, hiç kuşkum yok. Petrograd Garnizonu Bolşevikti. Cepheden gelen her haber siperdekilerin sürekli olarak daha sola kaydığına işaret ediyordu. Toprağa ve barışa duyulan özlem derhal dindirilmeyi bekliyordu... Kişinin, yolda ailenin kaç terdi yitirilirse yitirilsin, insanlığın ileriye yürüdüğüne tüm gücüyle inanmasını gerektiren bir andı bu...".

O sırada Petrograd'da bulunan bir başka Batılı gazeteci Britanyalı **Philips Price**'dı. Burjuva-liberal Manchester Guardian gazetesinin muhabiri olan ve gördüklerini objektif olarak yansıtan az sayıda Batılı gazeteciden biri olan Price'ın gözlemleri ise şöyleydi: "Asırlık Rus İmparatorluğu'nun insanın gözü önünde böylesine itibarsızca eriyip gitmekte olduğuna inanmak adeta imkânsızdı... Belki de, bütün bunlar çılgın bir macera diye düşünüyordum. Savaş yorgunu ve aç olan yığınların sessiz onayına sahip olsalar da bu işçi ve asker komiteleri bürokrasinin ve yabancı finans organlarının tüm bir teknik mekanizması karşısında nasıl başarıya ulaşabilirdi? Ama ertesi gün (10 Kasım) havada bir başkalık hissediliyordu. Uzun zamandır ilk kez ülkede ne istediğini bilen bir siyasi güç işbaşındaydı. Bu durum sokaklardaki sıradan konuşmalarda açık seçik yansıyordu... Bolşeviklerin iktidara gelişteki şiddet yöntemlerinden tek kelime söz edilmiyordu. Yapılanlar entelektüelin narin duygularını altüst ederken, sokağın gerçekçi siyasetçisine hiç rahatsızlık vermiyordu. (Bolşevikler) şehirlere yiyecek getirebilecekler, savaşa son verebilecekler miydi? Sorulan buydu".

1917 Kasım'da yaşananlar yalnızca Rusya'ya değil, o günlerin tarihi tanıklığını halklara armağan etmiş **John Reed**'in deyişiyle "dünyayı sarsan" günlerdi. Fransız yazar **Anatole France** için militaristlerin ve gericilerin dünyanın geleceğini iyice kararttığı bir sırada durumun iyileşeceği umuduydu bu: "Doğu'ya bakın! Rus halkı için çarlığın karanlığından kurtuluş yok gibiydi. Değil muzaffer bir devrim, bir devrim olmaz gözüküyordu. Ama Rusya imkânsızın dahi mümkün olduğu bir ülkedir. İmkânsız olan da şimdi Bolşeviklerin üstesinden gelmekte oldukları ve tamamlayacakları şeydir." (1919)

Ekim Devrimi ile atılan adımlar yalnızca bunları gündeme getirmiyordu kuşkusuz. Her şeyden önce yeni insanın şekillenmesi idi söz konusu olan. Ve bu en başından kendini ortaya koymuştu. Danimarkalı yazar **Martin Andersen Nexö** daha 1921-22 yıllarında bu gerçeğe işaret ediyordu: "İnsanlar devrimi karmaşık ve anlaşılmaz olarak tahayyül ediyorlar, bir sansasyon yaratmasını bekliyorlar. Oysa Rus Devrimi'nin en büyük ve en hakiki yanı onun yalınlığıdır. Rus Devrimi insan ilişkilerini bulanıklaştıran tüm girift örtüleri yırtıp atmış, bu ilişkilere tabiiliği geri vermiştir. Eski dünya, güneşle yıldızların sırrını keşfetmekle, onların kütlesini kilosu kilosuna saptamakla gurur duyuyordu. Ama diğer yanda, aç insanlara ekmek vermiyordu. Devrim, dünyanın baştan aşağı bir yeniden değerlendirmesi demekti. Proletarya, insanın bakış açılarını temelden etkileyerek ilk kez insanların gerçek çıkarlarını ve anlamlı amaçlarını doğru bir perspektifle görmelerini sağladı. Proletaryanın başlangıç noktası, ekmek dağıtmaktı. Başlangıç noktası buydu, proletaryanın yıldızlara eriştiği gün de gelecektir... Rusya'nın bu kadar çabuk toparlanıyor olması ve günün birinde dünya kültürünün önderi olacağı şaşırtıcı mıdır gerçekten? Bu, emeğin egemen olduğu bir ülke olduğu için böyledir". Ünlü Alman yazarı **Heinrich Mann** da aynı kanıları ifade etmektedir: "Ekim Devrimi, insanın yeryüzünde mutlu olması gerektiği ve olabileceği ve bunun için de çetin bir mücadeleyi göze alabileceği ilkesini tek başına inşa etmiştir."

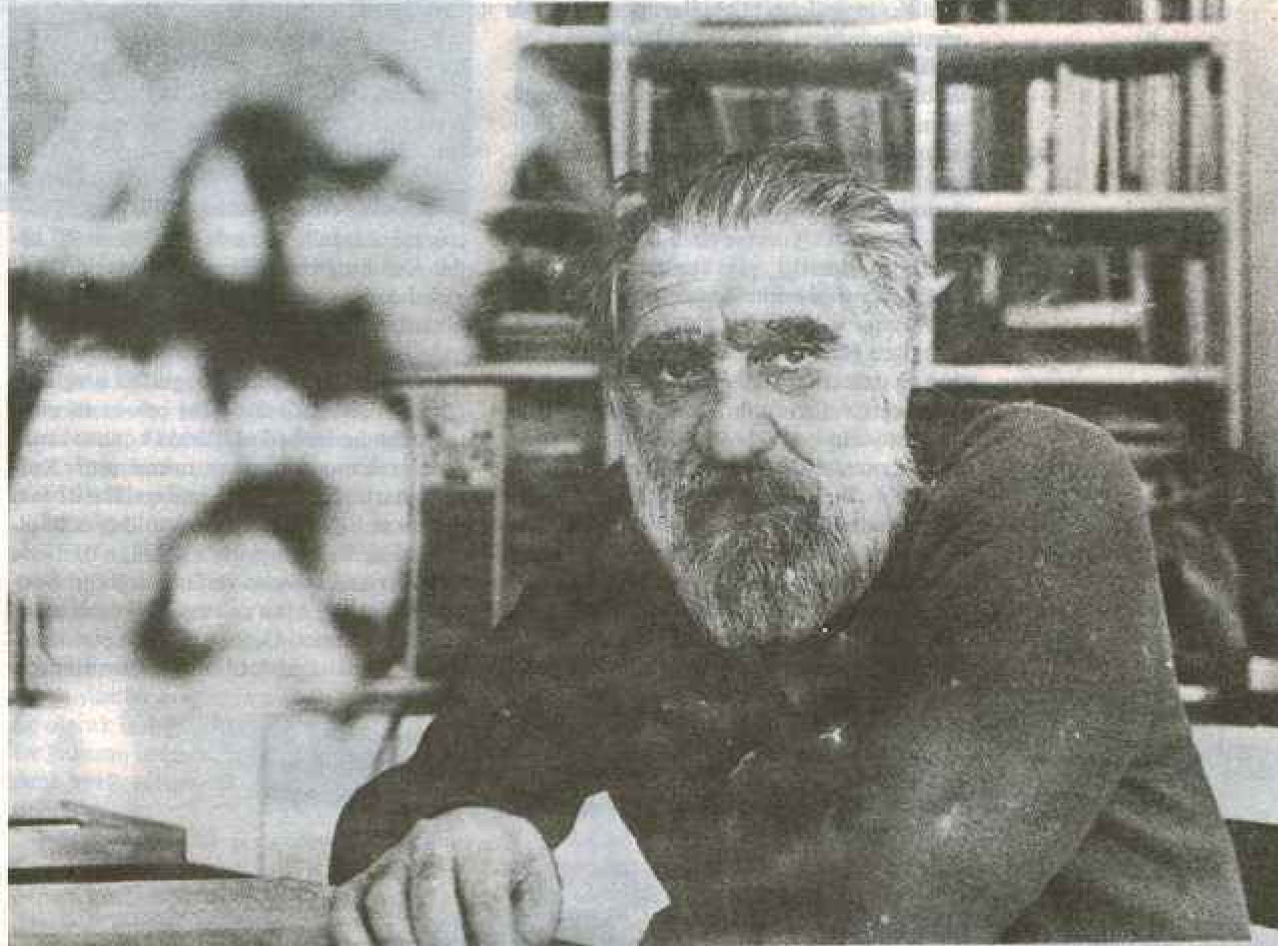
Ekim Devrimi aynı zamanda insan yaratıcılığına çıkarılan bir çağrıdır. Devrimin ardından emperyalizmin saldırısı tüm şiddetiyle sürerken, dünyanın dört bir yanından bilimadamı, sanatçı, uzman Rusya'ya akmaktadır. Ünlü Fransız yazar ve barış savaşçısı **Romain Rolland** 1928 yılında şunları söylemektedir: "Evim pek yol üstünde olmadığı ve hatta davette bulunmadığım halde (Rusya'ya giden) tanıkların ziyaretime gelmediği bir ay geçmiyor. Aralarında Fransız, Britanyalı, Alman ve Amerikalılar, kısaca çeşitli milliyet ve görüşlerden profesör, yazar, doktorlar vb. var. Bunların üçte ikisi komünist fikirlere hiçbir şekilde sempati duymuyorlar. Diğer ölümlüler gibi onlar da yanılabilir ya da aldatılabilirler, ama davranışlarında içten ve önyargısızlar. En serbestçe yargılarda bulunup, eleştiri yapsalar da, bu onları Rusya'nın görülmedik kuruluş çalışmalarının ve etkin yenilenmenin çapı karşısında hayret ettiklerini söylemekten alıkoymuyor. Leningrad ve Moskova'da Bolşevik olmadıkları çok iyi bilinen ve bunu gizlemeyen çok sayıda Rus bilimadamı hastane ve laboratuvarlarda çalışmaya devam ediyorlar, bunu biliyor musunuz? Ya da iş için Batı'ya gelen Rus bilimadamlarının burada kalmayı reddedip, kendi ülkelerinden başka bir yerde bu denli üretken çalışamayacaklarını söyleyerek Rusya'ya geri döndüklerini biliyor musunuz?... Bu ülke yalnızca dev fabrikalar ve makineler yapmadı. Bence hepsinden önemlisi ve güzeli, yeni bir dünyaya olan ateşli bir inançtan esin ve şevk alan binlerce yeni insan, korkusuz, güçlü ve fedakâr erkek ve kadın nesilleri yarattı."

Ve nihayet, Ekim Devrimi'nin tüm insanlığa barış içinde bir dünya vaadinin cevapsız ve yankısız kalması mümkün müydü? Daha 1930'larda şöyle diyordu Fransız yazar ve barış mücadelesinin seçkin adlarından **Henri Barbusse**: "Tüm dünya basını, hatta sağcı gazeteler, profesyonel iftiracılar ve lakayt kalanlar dışında herkes, SSCB'yi barışın güçlü bir faktörü olarak görüyor, dahası pek çok yayın organı Sovyet Cumhuriyeti'nin barışın yegâne faktörü olduğunu belirtiyor. Bu doğrudur. Barış, kayıtsız şartsız barış, tüm çalışanların çıkarlarını korumak üzere kurulmuş olan ve bu yönde yönetilen devlet için organik bir ihtiyaçtır." Bu alıntılar şüphesiz uzatılabilir. Ama bu görüşler Ekim Devrimi'nin tüm insanlık üzerindeki etkisinin özgün ifadeleri olarak onu yeterince anlatmaktadır. ■

Can Yücel ile aydınlar, demokrasi, politika ve isyan üzerine...

ÇAĞ-MAĞ ATLAMIYORUZ

Boyun eğmişlik zincirleme olarak insandan insana kolayca ulaşabiliyor. Ve böylece karanlık bir devir dikiliyor önümüze. Buna isyan, ancak vahim durumun kavranmasıyla kabildir.

▲Can Yücel. *"Hep ileri gittiğimizi sanıyoruz, geri attığımız adımları hesaplamıyoruz."*

Demokrasiden başlayalım mı söze Can Yücel? Sizce demokratikleşme sürecinde bir ülkede mi yaşıyoruz biz?

Bana tam tersi söz konusudur gibi geliyor. Bir yol ayırımındayız. Askeri darbeden sonra Türkiye'de sivilleşme ve demokratikleşme sürecinde mesafeler katedildiği iddiası var. Sureta, zahiren bazı adımlar atılıyormuş gibi yapılıyor. Temel demokratikleşme sürecine ağırlık veren değişmeler yerine, faşizan bir idarenin dışarı yönelik yumuşama adımları anlamında değişiklikler oluyor. Bunu söylerken, söz konusu adımların her an geriye döndürülebilecek adımlar olduğunu vurgulamak istiyorum. Mehter adımı gibi gidiyor yine işler. Hep ileri gittiğimizi sanıyoruz; geri attığımız adımları hesaplamıyoruz. Bunun en büyük delili de, Türkiye'nin demokratikleşmesi için gerekli halk uyanımına açık bünyevi değişikliklerin yolunun tıkanık olmasıdır.

▶Bünyevi değişikliklerden kastınız?

Halkın yönetime iştiraki bakımından gerekli bazı yollar vardır. Kapitalist toplumlarda bile açık olan yollar. Bu yollar tıkanmış olduğu zaman demokrasi mevcut değildir. İşçi örgütlenemez, kendini toparlayamaz, yürüyüş yapamaz, toplantı olmaz, kitap okunmaz... Köylü, memur, öğretmen sesini duyuramaz... Yönetim istediği sansürü uygulayabilir. Halkın katılımı anlamına gelen demokrasi altında böyle şey olmaz. Olursa da demokrasi yürürlükte değil demektir. Bu yolları tıkayan engellerin kaldırılabileceğini düşündüğümüzde de görüyoruz ki ancak yine yukarıdan kaldırılabiliyor. İşte bakın, bunca enflasyondan, bunca özgürlük darbesinden sonra halk gidiyor yine bu yönetime oy veriyor. Demek ki uyanıklık hâlâ yeterince gelişmemiş.

▶Sizce bu noktada bazı kesimlere sorumluluk yüklemek gerekir mi? Günümüzde sık yapılıyor bu yükleme işi... Özellikle aydın kesimlere...

Ben bu aydın kötülemesine taraftar değilim. Bu işin başını Bülent Ecevit çekiyor. Halbuki insan, kusurlarıyla Türk aydını diye bir şey düşündüğü zaman prototipi Bülent Ecevit'tir. Onun hakkı yoktur aydın eleştirisine. Çünkü zaten kendi, adeta fosilleşmiş aydın tipini temsil etmektedir. Meziyetleri ve kabahatleriyle...

▶Bülent Bey bir politikacı olarak yapıyor bu eleştiriyi herhalde...

Aydını kötüleyince kendi aydın olmaktan çıkıyor sanki. İşin felâketi, Türkiye'de aydın hegemonyası bitmiştir. Tek partili dönemin iflası, 1950'lere geçiş, aynı zamanda aydın hegemonyasının iflası anlamını taşır. Aydınlar töhmet altında bırakılırken, bunun da düşünülmesi lâzım. Başka şeylerin de düşünülmesi lâzım. YÖK ortaya çıktığı zaman işinden atılan üniversite mensuplarından ne beklersin? N'apacaklardı? Bugünkü hukuk çerçevesi içinde sesini duyurmanın ne güç şey olduğunu biliyoruz. Şu imza meselelerinde gördük. Ufak atılımlarda bile güçlükler kendini gösteriyor. Ortada bir tıkanıklık var. Bir memlekette aydının halkla alışverişi sadece aydının sorumluluğunda değildir. Kanallar olup, bu kanallardan gidilir. Bu kanallar tıkalıysa, o memlekette demokratik dolaşım yoktur. Bir damar tıkanması söz konusu demektir. Bu tıkanıklığın açılması için birşeyler yapılacağı yerde tam tersi yapılıyor.

Türkiye'de ekonomi, sosyal düzenleme, köylünün de, işçinin de, memurun da aleyhine... Bugünkü düzen sadece Amerika'ya bağımlı yüksek burjuvazinin lehine işleyen bir sistem. Bu sistem açıkça, yeni bir askeri darbe tehditi ve şantajı altında şıkır şıkır işliyor. Bu gerçek, yani Türkiye'deki vaziyetin anlaşılamadan demokraside ilerliyor muyuz, ilerlemiyor muyuz gibi hassas terazi oyunlarıyla vakit geçirmeye lüzum yoktur. Ortadaki durum büyük çoğunluğun aleyhine işleyen bir sistemi, bir şantajı göstermektedir. Bunun içinden nasıl çıkılacaktır? Sorun budur. Önce vehamet anlaşılmalıdır. SHP şu kadar oy almış, Ecevit'in tutumu yanlışmış, doğruymuş... Mesele bunlar değil. Vahim olan bunlar değil. Vehamet anlaşılamadan da önlem alınamaz.

▶Sizce bugünkü muhalif gruplar bu vehameti kavramış görünüyorlar mı?

Görünmüyorlar. Çünkü bu vehamet anlaşıldığı zaman, bu vehametin müsebbibi olan

kuvvetlerin de teşhir edilmeleri lâzım.

▶ Mesela? Hangi kuvvetler?

Mesela ordu... Türkiye'nin politikası üzerindeki ordu ipoteğinin eleştirilmesi lâzım. Militarizmin eleştirilmesi lâzım. Bugün hâlâ bu eleştirinin yoğun olarak yapılması mahzurludur.

▶ Küçük küçük başladı...

Temel politika olarak ortaya konamıyor. Konamayınca da, eh!.. Bundan üç sene önce ve veto edilmiş bir adamın polikası olarak Erdal İnönü'nün politikası ortaya çıkabiliyor ancak. Hâlâ da o vetonun etkisi sürüyor. O vetodan kurtulunmuş değil. Yarın ne zaman başka bir vetonun geleceği de belli değil. Bu tehlike Türkiye'nin üstünde mevcut olunca, tehlikenin müsebbibi olanlar tam anlamıyla eleştirilmeyince, vehamet anlaşılamıyor demektir. Anlaşılmayınca da Türkiye'nin iç jeopolitiği, siyasi haritası, güçler dengesi anlaşılmıyor. Bu vehametin altından bizim başımıza gelecek asıl belâların yolu da anlaşılmıyor. Bu ekonomi, bu sosyal düzen, holdinglerin, yüksek burjuvazinin işine yarıyor. Yüksek burjuvazi Türkiye'de büyük borçlarla, Avrupa, Amerika, yani kapitalist, emperyalist sermaye ile bütünleşerek Türkiye'yi bunların çerçevesinde hızla kalkındırma modeline doğru götürüyor. Bu model, iletişim araçlarıyla istenildiği kadar halkın lehineymiş gibi gösterilirse gösterilsin, halkın aleyhinedir. Bunun yarın geri tepeceği de bellidir. O zaman kanun sisteminde, bu sistemi zorlayıcı biçimde - bu da devlet terörüne kadar gider - yeni düzenlemeler yapılıyor. Yeni çıktı ortaya: Başkanlık sistemi. Bu tür sistemlere bugünkü anayasa gebedir. Vehamet, tehlike anlaşılamadığı için sonuçlarının ne olacağı da kestirilemiyor tabii. Karaduman "Meclisi toplamam!" deyiveriyor. Şaşılacak bir şey yok. Yarın da "N'aparsanız yapın..." diyebilir. Referandum, anayasa oylaması... Hepsi aynı tip düzenlemeler. Adım adım ilerleniyormuş, sivilleşmeye gidiliyormuş vehmi uyandırılıyor. Bu vehmin gerisinde Türkiye'nin bu kadar borç altında oluşunun getireceği büyük veballer var. Siyasi, askeri veballer. Bu veballer istenildiği anda patlatılabilir bugün. O zaman da, sözde ulaştığımız olumlu, sağlıklı görünen yerden hop!... geriye dönülebilir. Ufak bir dan-dun'a bakar. Nitekim, 12 Eylül öncesindeki dan-dun'un, Güneydoğu'daki dan-dun'dan farkı yoktur bence. Şimdi kolayca "Bir şey yok" diyebiliyorlar. Ama istedikleri zaman kullanabilirler. Bu yollar açık. Bu yollar kapanmadan, büyük halk iştiraki hizaya getirilmeden bu iş olmaz...

▶ Güney Amerika örneklerinde halkın ve bazı kitlelerin antidemokratik, faşizan gidişler karşısında belli direnişler koyduklarını görebiliyoruz. Türkiye'de bu tür direnişlerin canlanmayışını neye bağlıyorsunuz?

Belki kötümser bir şey olacak ama söyleyeyim. Ben Türkiye'de özgürlük geleneğinin çok kıt olduğunu fikrindeyim. İstenildiği kadar Cumhuriyet'in ilanıyla Türkiye'nin büyük değişim geçirdiği ileri sürülsün, Türkiye bir imparatorluk kalıntısıdır. Özgürlük mücadelesi tüm boyutlarıyla verilerek kurulmuş bir cumhuriyet değildir. Özgürlük isteği üstten gelmiştir. İstiklâl Harbi çok az sürmüştür ve bu harbe halkın iştiraki konusu tarihsel olarak tam yerine oturtulmamıştır. Kurtuluş harbinin, subay ve mütegallibe ittifakı mı yoksa halkın ne derece katıldığı belli olmayan bir halk harekâtı mı olduğu üzerinde kesin tarihsel kararlar verilmiş değildir. Bundan dolayı özgürlük geleneğinin oturmuş olduğu söylenemez. Üçüncü dünyayı parmağında oynatmak üzere icad edilmiş olan yöntemler Türkiye için feci halde geçerlidir. Birbiriyle bağdaşmayan dağınıklığın içinde düşen en önemli görev, tarihsel yorumdur. Bizim aydına yüklenecek kabahat belki bu tarihsel yorumu oturtmamış oluşudur. Tek özür, kaynak yetersizliği olabilir. Yine de görüyoruz ki çabalar tarihe yönelik değil. Kemal Tahir'in kendi alanı olmayışına rağmen tarihle ilgilenmesi, tarih tasası duymuş olması bir bakıma, romancı Kemal Tahir'i temize çıkarır. Var mı başka böyle örnek?

▶ Siz ona Kemal Tarih diyorsunuz, değil mi?

Diyorum, Tarihe eğilmiş. Öte yanda, Türkiye'nin bir etnik haritası yoktur. Gürcüsü, Lâzı, Çerkezi, Arnavutu, Arabı, Kürdüyle koca bir memleket. Hepsi değişik bünyeler. Demokrasinin bilinmesi için değişik bünyelerin gerçeğinin kabul edilip bunun üstüne bir söz birliği, bir kader birliği yapılması lâzım. Oysa bizim etnik tabanımız belli değil. Yıllardır kedi pisliğini örter gibi örtüp duruyoruz etnik tabanımızı. Artık "Kürt diye biri var mıdır, yok mudur" tartışması yapılır mı? Biz yapıyoruz... Meselâ hepimiz işkenceye, polis dayağına karşıyız, di mi? Ama şu meseleyi de hiç aklımıza getirmiyoruz: Şimdinin işi değil ki dayak... Tâ Osmanlı'dan beri dayak yiyip duruyoruz. Türkiye'de karakola girip de tokat yemeden çıkan nadir adam vardır. Aydınlar dayak yiyince olay oluyor da, halktan adamlar yüzyıllardır dayak diyor, o olay değil mi? Bu olayı da bütün olarak görmek lâzımdır. Yapılan bütün haksızlıkları böyle görmek lâzımdır. O zaman, halk da diyor ki, "Biz hep yedik dayağı, biraz da onlar yesin."

Biz Marksizmi mi istiyoruz? Oysa biz, Marksizmin, gösterdiği, incelenmesi gereken şeyleri bilmiyor, incelemiyoruz ki. Sınıfsal çelişkilerin mekanizmasını bile öğrenememişiz. Bak, Almanya'ya giden işçilerimizin konusu o kadar yazıldı, çizildi... John Berger'in "Yedinci Adam"ı kadar hiçbiri başarılı olamadı. Biz bu kadar önemli bir sorunumuzu bile tüm boyutlarıyla özetleyip ortaya koyamıyoruz. Bir konuyu bilimsel bütünlükle, doğru bir metodolojiyle inceleyemiyoruz.

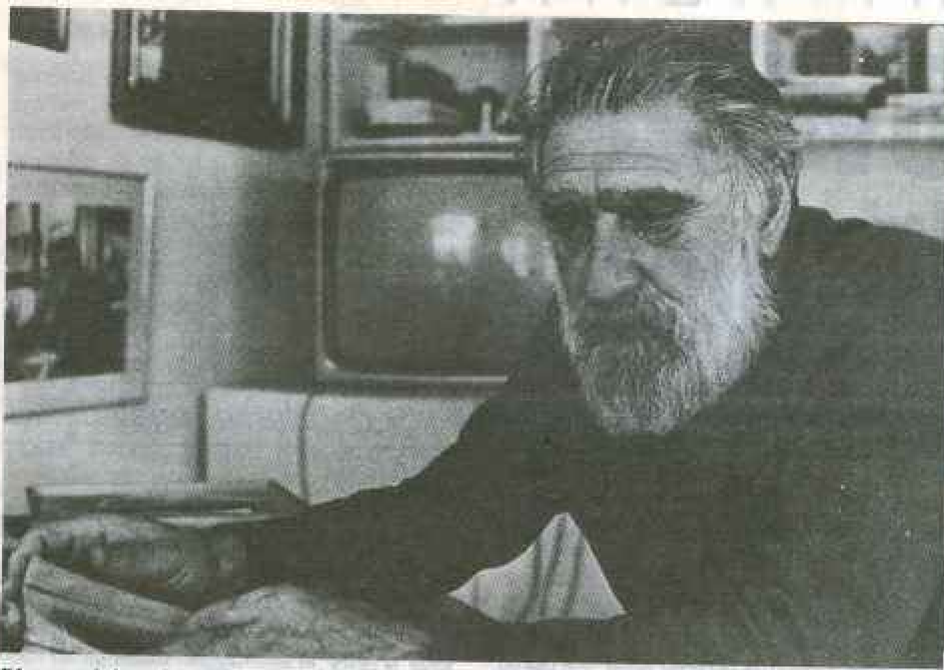
▶ Bu konu bir aydın yetersizliğinin belirtisi mi, yoksa Türkiye'deki genel gelişimin doğal bir sonucu mu?

Türkiye'de eğitimin dağınık, plansız, derme-çatma olduğu sorununu da içeriyor. Bu Turgut Özal yönetiminin eğitimi iplediği filan yok. Acele istedikleri şey bol teknisyen. Olayın bir bütün olduğunu anlamaya hiç yanaşmıyorlar.

▶ Muhalif olduğu varsayılan sosyal demokrat ve sol kesimden gelen sesleri nasıl değerlendiriyorsunuz böyle konularda?

Türkiye'nin içinde bulunduğu vahim durum içe sindirilmeden, bilinçlere işlemeden gösterilecek tepkiler her zaman yetersizdir. Günlük politikadan öteye geçmez. Halbuki sosyal demokrasi tarihi bir şeydir. Öyle bir tarih kategorisidir ki, belli bir proleterleşme süreci içinde proleter çözüm yolunun gelmesini engelleyici bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır sosyal demokrasi. Bismarck damgalıdır. Bu bile Türkiye için olumlu kabul edilebilir. Biz itiraz ederiz ama olumlu yanı vardır. Fakat dünyanın bir yerinde sosyal demokrat hareket çıkacak ortaya, Bülent Ecevit'in önderliği gibi bir önderlikle iki sene sonra iflas edecek... Bu görülmemiştir. Resmen fiyaskodur.

Biz sosyal demokrasiyi iki sene içinde tarihin tozlu rafına kaldırıverdik...

▶ Ya SHP?

Bugün yaptıkları sadece günlük politika... Doğru dürüst bir programları bile yok ortada. Günlük politikanın içinde de bu vahim durum anlaşılamıyor. Sanki onlar zorluyor da, hükümet yavaş yavaş demokratikleşiyor! Kendilerini bir baskı grubu olarak görüyorlar. Kendilerinden rivayet bu başarılarını ispat için de hükümetin birşeyler yapmaya zorlandığını iddia etmek zorundalar. O zaman da hükümet demokratikleşiyor gibi gözüküyor. Özal da zeki, cingöz bir herif! O da bu bakımdan işaretler vererek, gösterilmek istenen gelişim kanıtlarını adeta çiğnemiş olarak SHP'nin ağzına veriyor. Al gülüm-ver gülüm... Ancak Karaduman ortalığı dumana katacak, "Hayır" diyecek de, işin vehameti anlaşılacak... O bile geçiştiriliyor, uyutuluyor. Soruyorum: Niye Ziya-Ül Hak baş misafir olarak geliyor buraya? Pakistan'ın demokratik bir ülke olmadığı belli değil mi? Halbuki bizim en yakın dostumuz onlar... Eteğine bak, bezini al... Halimiz bu. Bir gazeteci oturup Pakistan'ın bugünkü halini incelemiyor. Ama Afgan meselesi çıktı mı herkes kaleme sarılıyor. Biz, yarın-öbürgün Orta Doğu çamurunun içine düşersek hiç şaşmamalı!...

▶ Bir tezgâh mı sözünü ettiğiniz?

Başka çare de yok tabii. Böyle bir durum adeta davet ediliyor. Kıbrıs... İran/Irak... Bulgaristan... Her yerde sorun var. İçerideyse dert başka. Bir sürü yasak. Yahu insanlar kendi dillerini niçin konuşamasınlar? Ermenice, Rumca gazete çıkan bir memlekette neden Kürtçe gazete çıkmasın? Neden bu yasak?

▶ Siz genelde günümüz politikasını bir oyun gibi değerlendiriyorsunuz diyebilir miyiz?

Tam oyun değil de...

▶ Bir paslaşma belki...

Paslaşma. Hem de kötüye giden bir durumu hep birlikte hafife alma politikası.

▶ Ya sol potansiyelin genel görünüm içindeki yeri?

Sosyal demokrasinin dışındaki solun görevi, her şeyden önce, bu vehamete parmak basmaktır. Türkiye'de antifaşist bir uyanıklık ve bu uyanıklığa paralel bir siyasi eylem söz konusudur. Bu eylemin de çeşitli yolları olabilir. Basın yoluyla olur, partileşmeyle olur... Kafalarını toplayıp, dağınıklıktan kurtulup bir bütün halinde bu vehamete karşı mücadele vermenin yollarını aramak lâzım. Bu mücadelenin, şartların ağırlığı karşısında ertelenmesi söz konusu değildir. Ama bana sorarsan, hesabı iyi yapmadan, ille de ve derhal partileşme, aleyhe döner. Ama bugün için derhal yapılması gereken, bir cephe siyasetinin kurulmasıdır.

▶ Gidişat buna paralel görülüyor mu?

TKP ve TİP'in birleşmeleri bu bakımdan olumlu bir ölçü. Tek başına her şeyi halletmese de... Başka unsurlar, kuşaklar, görüşler de var. Bunların hepsini toparlayacak bir cephe siyasetinin yürürlüğe konması lâzım. Bu da yine bir araştırmaya bağlıdır. Oldu-bitti ile olacak iş değil. Acele de etmemek lâzım. Doğrusunu istersen, bu duruma karşı biz sadece ayak sürüyoruz. Dışarıda da, içeride de...

▶ Hiç olumlu bir şey görmüyor musunuz Can Yücel?

Ben, Sovyetler'in glasnost politikasını, bu dönemde, umut verici bir şey olarak görüyorum. Glasnost politikasının Sovyet dış politikasını da etkileyeceği, başka ülkelere bakışındaki yönü değiştirici bir yol açabileceği, bunun da Sovyetler'in Ekim Devrimi'nden bu yana, meselâ bize karşı uyguladıkları politikada değişikliklere yol açacağı, aynı zamanda Sovyetler'e paralel giden hareket dalının politikasını değiştireceği, bu politikanın değişmesinin bütün kanatlar üstünde değiştirici rol oynayacağı, böylece şimdiye kadar engel görünen bir sürü motifin ve etkinin yumuşayacağı kanısındayım. Bütün bunlardan dolayı tek gördüğüm olumlu gelişme budur. Türkiye'nin büyük sol hareketindeki tıkanmanın tarihsel etkenlerinden biri böylece hafifleyebilir; bir açılım olabilir.

▶ Ya kültür meselesi? Edebiyatta, sanatta bir gerileme, bir durgunluk görülmüyor mu?

Genel olarak kültür, bir sağlıklı yaşama ölçüsüdür. Bugünkü yönetim, sağlıklı yaşamaya elverişli olmadığına göre, kültürün, sanatın, edebiyatın da darbe yememesi mümkün değil. Kültür, sanat, edebiyat, bugünkü rejimin doğal hasımlarıdır. Çünkü beklenen yeknesak, üniform bir davranış biçimidir. Bütün iletişim araçları, eğitim sistemi, tornadan çıkmış kafaların mümkün olduğu kadar çoğalmasına, çoğunluğa varmasına yönelmiştir. Elbette bu alana darbe inmektedir. Kültür, isyanı, başkaldırısı, non-konformist tarafı ağır basabilse dahi, bir ekonomik baza dayanır. Parası olmayan adamın en kolay fedakârlık edebileceği şey genelde kültürdür. Yavaş yavaş, genel ölçü bu etki altında gelişiyor. Etrafı, kişiyi, yani geneli değerlendirme skalasında kültürün aleyhine bir durum ortaya çıkıyor.

▶ Bizler neden direnmeyi gerektiği gibi beceremiyoruz Can Yücel? Neden direnme gücümüz biraz daha fazla değil?

Bence birincisi daha önce konuştuğumuz tarihsel durum. İkincisi ise: Ezilmek her zaman isyanı beslemez. Çok ezilmek çok pısırık olmayı da doğurur. Türkiye, çok ezilmiş bir halklar bütünü. Çok boynu bükük bir halk. Üstelik başkaldırı geleneği de yok. Celâli isyanları filan diye sayıyoruz ama tarih içindeki yoğunluğuna bakmak gerek. Boyun eğmişlik zincirleme olarak insandan insana kolayca ulaşabiliyor. Ve böylece karanlık bir devir dikiliyor önümüze. Buna isyan, ancak vahim durumun kavranmasıyla kabildir. Kellenin koltuğa alınıp mücadele yolunun açılması lâzım. Bu işe liberal gözle bakarak, "İşler iyi gidiyor" hesabı yaparak olmaz. Ağır bir olaydır. Hepimiz, bu hükümetin yaptıklarının anlaşılamayışına isyan duymalıyız. Neden kimse bu durumu yadırgamıyor, bu duruma tepki göstermiyor diye hep beraber bu isyanın ortaya çıkarılması lâzım. İnsanlar söyleniyor, şikayet ediyor, sonra da gidip oylarını bu yönetime veriyor kardeşim! Buradaki ana çelişkinin izahı gerekir. Çetin Altan... Samimidir, değildir, bilmem ama... o dediği "çağ atlama" işi söylediği gibi değil. Halkın kendi aleyhine bir gelişme karşısında tepki göstermemesi ileriye gittiği anlamına mı gelir? Üç aletin değişmesi halkı da sonradan değiştirecekse, bu durum Marksizmden de ileri bir Marksizm, bir maddecilik... Toplum üç aletle değişebiliyorsa... pes! Marks bile bu kadar maddeci değil, ha... Bu resmen kapitalist planda materyalizmdir. Pragmatizmdir. Bu da, Çetin'in sevdiği kültür boyutuna uyan bir şey değildir. Bir tarafta köyde piyano, tenis istiyorsun, öte tarafta iki IBM, bir Atari ile Türkiye'nin düzeleceğini, makina meselesinin düzeleceğini söylüyorsun. Yok, yabancı para taşımak serbest bırakılmış, aman da ne iyiymiş... İnsanların cebinde Türk parası yok... dolar serbest olmuş n'olur? Ölçüler anlaşılır gibi değil. Demokratikmiş!.. Tam küçük burjuva zihniyeti bu. Reich tarihi incelendiği zaman, küçük burjuvanın gayet memnun olduğu görülür. Harp öncesi Hitler'i, çocukları seven, sanat meseleleriyle ilgilenen bir adam. Yollar yapılıyor, bin senelik Almanya kuruluyor, dünya düzeltiliyor... Çağ atlanıyor! Ne demekse bu çağ atlamak! İstediğin zaman, hop!.. öteki tarafa atlayıveriyorsun. Aslında gün atlatmaktan başka bir şey yapılmıyor, çağ atlamaktan bahsediliyor... Ne alâkası var? Eve gidin, saatinizin yelkovanını çeviriverin, olsun size bir gün sonra... Atlamış mı oluyoruz şimdi? Çağmağ atlamıyoruz biz... Kendi kendimize parmak atıyoruz! ■

Aydına düşen görev, tarihsel yorumdur. Bizim aydına yüklenecek kabahat belki bu tarihsel yorumu oturtmamış oluşudur.

Kahve dövücüsünün hınk deyicileri

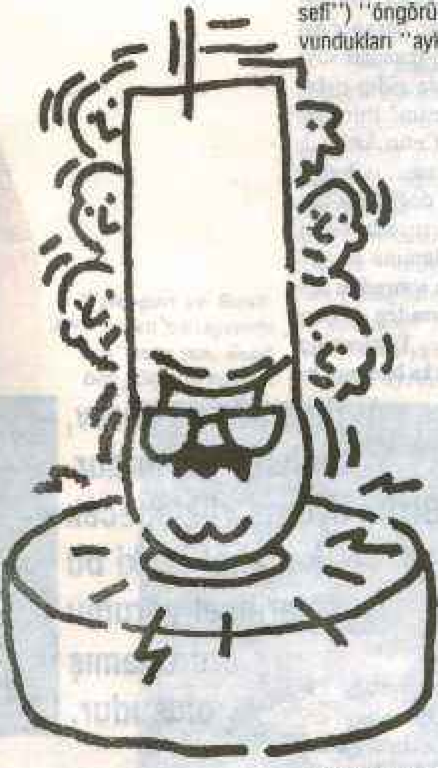
Meydan, bileğinin hakkıyla ANAP'ındır. Bunu göremeyenler kör değillerse, enayidirler!

Ülkenin fikir piyasasında orda burda boy gösteren acayip bir ANAP'çı tip var. ANAP'lı değil. ANAP'lı olmanın toplumda ve hayatta insana yüklediği negatif sorumluluğu hiç mi hiç üstlenmiyor. Pis işe bulaşmaya yanaşmıyor. Ama ANAP'çı! Pis işin yapılmasından yana. Pislik olmadan hiçbir şeyin düzelmeyeceği, pisliğe alternatif olmadığı kanısında.

Entelektüel sorumsuzluğun tipik örneği.

Böyleleri arasında, toplumsal "gözlem"lerinden yola çıkarak vardıkları "yargı"yı, çok bilmiş ukala fütursuzluğuyla çok net ve açık ortaya koymayı politik (ya da "felsefi") "öngörü"nün gereği gibi sunanlar var. Savundukları "aykırı" görüşlerin isabeti hakkında ne kadar yüksekten atar, hakîmane edalar takınırlarsa, kendi kendilerine üstlendikleri işleve o kadar paye ve itibar kazandıracaklarını sanıyorlar.

Dediklerine göre ANAP "toplumun dönüşüm beklentilerini bünyesinde somutlaştıran" iki partiden biridir. Diğeri, sosyal demokrasiye bağlanan umutların odaklaştığı SHP'dir. Dolayısıyla ANAP'ın hakkını ANAP'a vermek gerekir. Geleceğin iki ana partisinden biri, açıkça ANAP'tır. Kalıcılığını ispat etmiştir. Alternatifi yoktur. (Y.Fincancı, Milliyet, 13 Eylül 1987.)

İllüstrasyon Ugurcan Ataoğlu

Gerçi, görüldüğü gibi, aynı misyonu -dönüşüm beklentilerinin odak noktası olmayı- ve o misyondan kaynaklanan kalıcılık vasfını ANAP'ın "karşı kutbu"nda sosyal demokrasinin (SHP'nin) de paylaştığını söylüyorlar ama, kurulan denklemde SHP'ye yüklenen işlevin, ANAP'ın "alternatifsiz"liğini pekiştirmeye alet edildiği açık. ANAP felsefesi (!) uygulamada denenmiş ve kalıcılığı hak ettiği anlaşılmıştır. SHP ise kendisinde somutlanan beklentileri "iktidar gücü"ne ulaştıracak bir felsefeyi henüz açık seçik ortaya koyabilmiş değildir." (a.g.y.) Bunu ne zaman ve nasıl yapacağı da düyuna kalmış olduğundan, daha sittin sene muhalefette kalmayı şimdiden sineye çekmelidir. Meydan, bileğinin hakkıyla ANAP'ındır. Bunu göremeyenler kör değillerse, enayidirler!

"Öngörülmedik gelişmeler olmazsa, 1 Kasım sandığından iktidar ve ana muhalefet olarak ANAP ile SHP çıkacaktır. En iyisi oldukları için değil, alternatifleri olmadığı için..." Böyle deniliyor. Yani ANAP iktidarının alternatifinin olmadığı görüşü, önceden muhalefete mahkûm edilen SHP'nin de alternatifinin olmadığı ileri sürülerek pekiştiriliyor. Zaten ANAP'ın alternatifsizliğini, onu SHP ile denkleştirmeden savunmak düpedüz ANAP'lılık olurdu. "Milliyetçi-mukaddesatçı ittifakı sayılan" (a.g.y.) bir politik yapının kendisini ("milliyetçi" sıfatının bu kabil belirlemelerde 12 Eylül'den beri usulen ve "nezaketen" faşist yerine ikame edildiği herkesçe bilindiğine göre) açıkça savunur durumda olmaktan anlaşılır nedenlerle kaçınanlar, söz konusu ittifakın toplumsal ve politik işlevini doğrudan ve (doğru dürüstçe) ANAP'lı olarak değil, ancak "zoraki" ANAP'çılar olarak savunabileceklerinin farkındalar.

"ANAP'ın düşük ücret-yüksek kâr felsefesine dayalı ekonomik büyüme stratejisinin karşısında SHP, yüksek ücret felsefesine dayalı sosyal demokrat bir ekonomik büyüme stratejisi geliştirebilirse"ymiş, ancak o zaman (21. yüzyıl başlarında!) ANAP'la ve ona alternatif olabilecek bir sosyal demokrasiyle istikrarlı bir siyasi yapıya kavuşabilirmişiz!

Ülkenin bugünü ve geleceği hakkında kötümserlik değil, düpedüz ANAP'a da, "felsefe"sine de hayırhah bakış! ANAP'ın alternatifsizlik iddiasının teyidi ve rasyonalizasyonu! ANAP'ın "iktidar gücü"nün sinikçesine kutsanması!

ANAP'ın "iktidar gücü"nü oluşturan etkenlerin içte ve dışta neler olduğu gayet iyi biliniyor. Üstelik ANAP'lılar kendileri dahi alternatifsizlik iddiasını, demagojiden yana dara düştüklerinde, doğrudan o etkenlere dayandırmaktan hiçbir perva duymuyorlar. Kendisi iktidar olmazsa 12 Eylül öncesi koşulların hortlayacağı tehdidi, ANAP'ın menşeinin de, misyonunun da kendi ağzından itirafıdır. Bu misyonla yüklü ANAP'a toplumun mahkûm olduğunu düşünmek ANAP'ın menşeine de, misyonunu dilediği gibi yerine getirmesine de onay vermektir.

ANAP'ın alternatifi, kesinlikle, ANAP'tan kurtulmaktır. Hem de bir an önce. ANAP'ın "felsefe"si, tüm uygulamaları bütün bir toplumu zaaflarından yararlanarak esir alma teşebbüsüdür. ANAP'ın alternatifi o teşebbüsün önüne engel dikmenin çaresine bakmaktır. Bunun pahasının bugün göze alınmaması bütün topluma gelecekte çok daha pahalıya mal olacaktır. Bunu kavrayabilmek için, başta kalabilmeyi yüzde 32'ye kadar inen şaibeli bir oy desteği hesabına bağlayan bir azınlık yönetiminin ülkeye ve halka şimdiye kadar neye mal olduğunu görmezlikten gelmemek yeter. Ancak o maliyeti normal ve eşyanın doğası gereği sayanlar, ANAP'ın "iktidar gücü"ne toplumsal bir değer atfedenler, dolayısıyla ANAP'sız zaten yapılamayacağını düşünenler, yani ülkeyi ANAP gibi bir partiye ve onun yönetimine mahkûm kılmaya kararlı mihrakların dümen suyunda gidenlerdir ki ANAP'ın alternatifinin ondan bir an önce kurtulmakta değil, sosyal demokrasinin ona karşı çıkaracağı düyuna kalmış iktidar perspektifinde somutlandığını iddia edebilirler.

Nitekim bakınız daha neler diyorlar: "Eğer siyasal ve ekonomik yaşamımız daha ileri bir düzeye ulaşmış olsaydı, daha gelişkin bir demokrasi ve daha müreffeh bir yaşam beklentisini daha üst platformda temsil eden daha ileri partilere sahip olabilirdik. Bugünse mevcutların en iyisiyle yetinmek zorundayız. Sağda en ileri parti ANAP'la, solda en ileri parti SHP ile..."

Çok açık ve net, değil mi?

12 Mart/12 Eylül paşası ağzından esintiler bir yana, sanki 12 Eylül öncesinin faşist terörü, 12 Eylül, demokrasinin (olduğu kadarıyla da) rafa kaldırılması, anayasal hakların çiğnenmesi, sendikaların ve çalışan halkın diğer demokratik örgütlenmelerinin baskı altına alınması, hapisanelerden geçirilen birkaç yüz bin insan, idamlar ve işkence, '82 Anayasa "halk oylaması", '83 "Genel Seçim"i ve benzeri olgular -daha niceleri- sanki ANAP gibi bir partinin ve ANAP iktidari gibi bir yönetimin "felsefe"siyle ve uygulamalarıyla işbaşına gelmesinde, herşeye rağmen bunca yıldır iş başında kalabilmesinde, daha on beş yıl iktidar sürme planları yapabilmesinde doğrudan hiçbir rol oynamamış gibi!

24 Ocak ekonomisinin 83 Kasımı'ndan bu yana büsbütün kurumlaştırılan genel yasal ve fiili uygulamalar çerçevesi: Başta sendikal haklar olmak üzere tüm demokratik hak ve özgürlüklerin akıl almaz yasaklar ve baskılar, en kaba türünden polis devleti uygulamalarıyla kuşatma altında tutulması, hukuk devletinin ve parlamentonun işlevinin yerine emrivakinin ve iş bitiriciliğin ikamesi, tepeden dayatılan ve tabanda körüklenen depolitizasyon, eğitimin yobazlaştırılması, dinin politizasyonu, militan dinci akımların devlet eliyle teşviki; bir yandan kasten müzminleştirilen enflasyon aracılığıyla, öte yandan enflasyonla "mücadele" adına, çalışan ve dar gelirli kitlelerden birkaç özel tekelle 40 milyar dolar dış borcun alacaklısı emperyalist mihraklara sürekli değer aktarımı; tüm toplumsal, ahlâki değerlerin şirazeden çıkarılması, politikada seviyesizliğin ve rezilliğin ödüllendirilmesi, gözü kara hırsızlık, vur-

gunculuk, rüşvet, belediyelerde imar mafyaları, Fak-Fuk-Fon, fuhuş, intihar... ve halen hapisanelerde siyasi rehine tutulan yüz elli idam hükümlüsü... bütün bunlar da, herhalde, "toplumun dönüşüm beklentileri"nin tezahürleri ve o beklentilerin niçin "mevcutların en iyisi" olarak kalıcı varlığıyla "yetinmek zorunda" olduğumuz "milliyetçi" -mukaddesatçı karması ANAP'ta somutlandığının tartışma götürmez kanıtları!

Böylelerinin yaptığı puslu havada başa gelip oturan ANAP yönetiminin şimdi de yerinden kolay kımıldatılamaz görünümüne bakarak, bundan, böyle bir yönetimin "halkımız"ca onaylandığı ya da bir başka deyişle, "siyasal ve ekonomik yaşamımızın bugünkü düzeyinde" ülkeye ve halka böyle bir yönetimin dayatılmasının zorunlu ve isabetli olduğu "yargı"sını çıkarmaktan, o "yargı"yı herkese satmaya kalkmaktan başka bir şey değil. Bunu yaparken yönetimin "iktidar gücü"nün ardındaki gerçek ve çok somut olguları, yasal/fiili baskıyı, tehdidi, terör ve ekonomik yıkım şantajını, idari ve teşrii manipülasyonu, tek kelimeyle, bir avuç azınlığın bütün bir topluma gözü kara saldırısını görmezlikten gelmeleri, kendi kendilerine üstlendikleri işlevin niteliğini belirliyor.

Böylelerine, böyle yaptıkları için "kötü niyet" atfetmek gibi bir niyetimiz yok. Zaten bunun gereği de yok. Böylelerine "ANAP'tan iyisi yoktur, çünkü ANAP mümkün olabilecek olanın en iyisidir. Halinize şükredin!" dedirten "mantık", kitlelerin çaresizlik kıskacına itildiği, demokrasi güçlerinin de kendilerini "çaresiz"liğe mahkûm ettikleri koşullarda kolay paylaşılabilir bir sözde-mantık'tır. Bunun içindir ki her zaman, hiç aksatmadan hep vurgulamak gerekiyor: NATO ve IMF güdümlü tekellerin, onların öne sürdükleri koçbaşlarının ve tüm gerici güçlerin topluma saldırısını "toplumun dönüşüm beklentisi" ile özdeşleştirmek o saldırıyı aklamaya, o saldırının safında yer almayı olduğu kadar, ona kölece teslim olmayı da mazur göstermeye yarayan çok bilmiş ukala safsatasıdır. Safsatayı künhüne varılmaz hikmet diye satmaya kalkanların ANAP'ı ve ANAP'a bel bağlamış soyguncu kapitalist mihrakları "ekonomik büyümeyi, kârı yüksek tutarak gerçekleştirebileceklerine 'inananların' kampı" diye niteleyerek temize çıkarmaya kalkmalarına da şaşmamak gerekir. "Ekonominin karmakarışık görünüşlü labirentini uçuca eklerseniz çok basit bir kuralın bulvarına çıkarsınız. Bu bulvarın bir ucunda, ekonomik büyümeyi, kârı yüksek tutarak gerçekleştirebileceklerine inananların kampı varsa, öteki ucunda, aynı büyümeyi, ücretleri yüksek tutarak sağlayabileceğine inananların kampı vardır. İlki kapitalist kampsa, ikincisi sosyal demokrat kamptır," deniliyor aynı yazıda.

Elbette, hem de ne kadar basit!

ANAP ve ANAP'lılar ve bütün o kamptakiler böylesine masum (!) bir inançla -ve onların dibeğini dövmeye koşanların desteği ve katkısıyla- toplumdaki tüm diri değerleri öğütüp zarureti umuda harman ederek siyasal ve ekonomik yaşamımıza çağ aştırmaya uğraşmaktan, ya da toplumun dönüşüm beklentilerini hayata geçirme bulvarında kalıcılaşmak için faryap ettikleri buldozerleriyle geceleri gündüzlere katarak 21. Yüzyıla doğru yol almaktan başka ne yapıyorlar ki? Darısı -kapitalist nitelemesinden satır arasında tenzih edilmesinde nedense yarar görülen- sosyal demokrasinin başına! ■

Sosyalist toplumun gelişmesini sürdürebilmesi için...

▶ Sosyalist ülkelerde zaman zaman reformlar yapıldığını görüyoruz. Kapitalist ülkelerde böyle bir şey olmuyor. Bu konuda görüşünüzü açıklar mısınız.

Toplumsal yaşamın ekonomi, politika, ahlâk, hukuk, eğitim ve sanat ve edebiyat gibi çeşitli yanları (alanları) birbirlerine bağlıdır ve bu bağlılık ilişkileri içinde beraberce değişir ve gelişirler. Bunların içinde nihai olarak belirleyici olan bağımsız değişken ekonomik yaşamdır. Üretim güçleri (emek ve üretim araçları) ve üretim ilişkilerinden (mülkiyet ilişkilerinden) oluşan ekonomik altyapı tüm toplumsal yaşamın (üstyapı kurumlarının) üstüne oturduğu temeli ve değişme ve gelişmenin başlangıç noktasını oluşturur.

Toplumların feodalizmden kapitalizme ya da kapitalizmden sosyalizme geçmeleri gibi büyük ve devrim niteliğindeki değişmeleri bu altyapı-üstyapı ilişkileriyle açıklanır. Ancak ne var ki, bu ilişkiler, yani ekonomik altyapının üstyapı kurumlarını belirlemesi sadece toplumun böyle devrim niteliğindeki değişmeleri için geçerli değildir. Ekonomik altyapının bu belirleyiciliği, feodalizm, kapitalizm ya da sosyalizm olsun, ayni bir toplumsal yapının kendi içindeki değişme ve gelişme süreci için de geçerlidir. Çünkü her toplumsal yapı kendisinden sonraki toplumsal yapıya dönüşmeden önce ve dönüşebilmek için sürekli olarak değişir ve gelişir. Zaten devrimci dönüşüm, yani bir üst toplumsal yapıya geçiş bu sürekli değişme ve gelişme sürecinin belli bir aşamasında zorunluk halini alır.

Örneğin ülkemizde son 50 yıldır büyük değişiklikler olmuştur. Bunun nedeni, ekonomi dışındaki çeşitli etkinlik alanlarına da daha çok para ayrılabilmiş olmasıdır. Bu olanak da gelişme süreci içinde ekonomik altyapının güçlenmesi sayesinde sağlanmıştır. Bugün Türkiye'deki toplumsal yaşam, değil 50 yıl hatta 10 yıl öncesinden bile çok farklıdır. Aynı durum diğer kapitalist ülkeler için olduğu gibi sosyalist ülkeler için de doğrudur. Üstelik son yıllarda toplumsal değişme ve gelişme, bilim ve teknolojinin doğrudan üretime uygulanması nedeniyle, daha da hızlanmıştır, gelecekte daha da hızlanacaktır.

□

Bu temel bilgileri anımsattıktan sonra şimdi sorumuzun yanıtlanmasına ya da bu konudaki görüşlerimi açıklamaya geçebilirim.

Bilindiği gibi sosyalist ülkeler merkezi plancılıkla yönetilirler. Merkezi plan yalnız ekonomik yaşamı değil, fakat toplumsal yaşamın bir para (ekonomik kaynak) harcanmasını gerektiren tüm alanlarını da kapsamı içine alır ve düzenler. Örneğin spor, tiyatro ya da sağlık ve eğitim gibi sosyal ve kültürel etkinlik alanları ancak buralara bir para harcanıyorsa varolabilirler. İşte merkezi plan bu alanların her birine belli miktarlarda para ayırarak ve bu paraların nasıl harcanacaklarını da belirleyerek ülkenin yalnız ekonomik değil fakat sosyal ve kültürel tüm etkinlik alanlarını kapsamı içine almış olur.

Kuşku yoktur ki, ülkenin tüm ekonomik ve diğer harcama birimlerinin böyle tek tek merkezden yönetilmesi güç bir iştir. Bu güçlük, eğer ekonomik ve toplumsal yaşam durağan olsaydı gene de pek bir sorun yaratmazdı. Fakat bildiğimiz gibi, ekonomi ve onunla birlikte tüm toplumsal yaşam sürekli değişmekte ve gelişmektedir. Böyle her şeyi düzenleyen bir merkezi planın bu değişmelere kendiliğinden (otomatik olarak) ayak uydurması ve hiçbir sorun yaratmaması elbette ki beklenemez. Kaldı ki, merkezi plan denilince aklımıza sadece herkesin görevlerini belirten rakamlarla dolu bir kitap değil, fakat asıl orada yazılanları yaşama geçirecek bütün bir yönetim mekanizması gelmelidir. Değişme ve gelişmelere ayak uydurması gereken asıl bu yönetim mekanizmasıdır.

Gerçi her merkezi plan yönetiminin belli bir esnekliği vardır. Ama bu esneklik belli bir yere kadardır. Bu noktadan sonra esneklik tükenir ve toplumsal değişme ile merkezi plan arasında sürtüşme ve çatışma başlar. Bu noktadan sonra artık sosyalist toplumun gelişmesini sürdürebilmesi için merkezi plan yönetiminde uyumlu reformlar (değişiklikler) yapılması gerekir. İşte sosyalist ülkelerde zaman zaman çeşitli düzeylerde reformlar yapılmasının nedeni budur.

Merkezi plan denilince aklımıza sadece herkesin görevlerini belirten rakamlarla dolu bir kitap değil, orada yazılanları yaşama geçirecek bütün bir yönetim mekanizması gelmelidir.

Bu reformlarla varılmak istenen nihai amaç, merkezi plancılığı toplumsal değişiklik ve gereksinimlere kendi kendine uyum sağlayabilecek yönetim mekanizmalarıyla donatmaktır. Örneğin, işletme birimlerine sadece genel hedefler vermekle yetinip ayrıntıların belirlenmesini orada çalışanlardan oluşacak kurumlara bırakmak bu yönde atılmış bir adımdır.

Aralarındaki temel yapısal farklılıklar dikkate alınmak koşuluyla, benzer uyum sorunları ve dolayısiyle zaman zaman reformlar yapmak gereksinimi kapitalist ülkeler için de söz konusudur. İşsizlik, eğitim, sağlık, bilim ve sanat sorunları ve silahlanma gibi işler esas olarak kapitalizmin kendi kendine işleyen piyasa mekanizmalarının dışındadırlar. Bunlar toplumsal gereksinmelerdeki değişmeleri kendiliklerinden izleyemezler. Bu alanlarda toplumsal gelişmelerin dayattıkları reform gereksinimlerini ancak gene merkezi devlet yönetimi karşılayabilir. Bu durum kapitalist ülkelerde reform adı altında değil de daha çok hükümet ya da iktidar partisinin değişmesi biçiminde karşımıza çıkar. ■

Uluslararası tekeller ve sendikal dayanışma

Düzinelerce ülkede faaliyet gösteren uluslararası tekellere ait işyerlerinde çalışan işçilerin iş güvencesi, ücret ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi meselesi ve sendikal hakların bu tekellerce sürekli saldırı hedefine dönüştürülmesi bu işyerlerindeki sendikalar arasında ülke çapında olsun, uluslararası planda olsun sıkı işbirliği, bilgi ve deney aktarımını her zamankinden daha fazla dayatıyor. Uluslararası tekellerin özellikle "üçüncü dünya" ülkelerinde faaliyetlerini bu ülkelerin siyasi-ekonomik-sosyal gelişmelerine doğrudan ve dolaylı türlü müdahale biçimleriyle sürdüregeldikleri bugüne dek defalarca görüldü, belgelendi ve doğrulandı. Bu türden müdahaleler özellikle söz konusu ülkelerde ve genel olarak şu şirketlerin faaliyet gösterdiği ülkelerde sendikal haklar ve sendikal mücadele açısından da fazlasıyla geçerli. Bu durum göz önünde tutulduğunda çeşitli ülkelerde aynı tekele ait işyerlerinde çalışan işçilerin ülke düzeyinde ve uluslararası planda temaslarını sıklaştırmalarından, dayanışmalarını daha yetkin biçimlerde somutlamalarından doğal bir şey yok. Nitekim bu tür temasların giderek daha sıkça gerçekleştiği gözleniyor. Örneğin 1987 yılı içerisinde Dünya Sendikalar Federasyonu bünyesinde çalışma yapan uluslararası tekellerle ilgili komisyonun girişim ve desteğiyle değişik işkollarında, çeşitli tekellerin farklı ülkelerdeki işyerlerinden sendika temsilcilerini biraraya getiren toplantılar gerçekleştirildi.

Latin Amerika'daki Philips işçileri, bu tekelin yetkililerine, "Yıldızlar Savaşı" projesine hiçbir şekilde katkıda bulunmak istemediklerini belirten mektup yolladılar.

Uluslararası tekellerin büyük ölçüde faaliyet gösterdiği ülkemiz işçilerini ve sendikaları da kuşkusuz yakından ilgilendiren bu toplantılarda tartışma konularının başlıca iki noktada toplandığı söylenebilir:

Sendikaların ve sendikal kadroların söz konusu tekelle ilgili olarak bilmeleri gereken noktalar nedir?

Aynı tekelin farklı ülkelerdeki işyerlerinde yürütülen sendikal mücadelenin başarısı için dayanışma tüm yönleriyle en etkin biçimde nasıl gerçekleştirilebilir?

Bu toplantılardan bazı örnekler aktaralım.

Ülkemizde de mal ve teknoloji satan Amerikan kökenli **General Motors,** 1982-86 yılları arasında beş yılda 16 milyar dolar net kâr elde etti ve bu kârı dünyanın çeşitli ülkelerinde çalıştırdığı 876 bin işçi sayesinde sağladı. **General Motors** işçilerinin üye oldukları sendikalar 1985'ten bu yana dördü Avrupa'da, biri Latin Amerika'da olmak üzere beş ortak toplantı yaptılar. "Modernizasyon", "rasyonalizasyon" adı altında yoğun işçi çıkarımı -örneğin ABD'de her ay fabrika kapatıp, binlerce General Motors işçisi kapı önüne konmaktadır- karşısında, iş güvencesi, daha iyi ücret, daha kısa çalışma süresi ve sendikal hakların korunması konusunda atılacak adımların ortaklaşa ve dayanışma içerisinde gerçekleştirilmesi büyük önem taşıyor. 1987 yılı boyunca Belçika, İspanya, İngiltere ve Kolombiya'da **General Motors** işyerlerinde gerçekleştirilen grev ve direnişlerin ardından şimdi ABD'deki GM işçileri zorlu bir toplusözleşme mücadelesi veriyorlar.

1987 başından bu yana DSF'nin girişimiyle gerçekleştirilen bu türden 9 toplantıdan biri, Latin Amerika'daki **Philips** işçilerinin sendika temsilcilerini biraraya getirdi. Ülkemizde Sabancı grubuyla ortaklık ilişkisi içinde bulunan **Philips** tekelinin Latin Amerika'daki işyerlerinde çalışan işçilerinin üçüncü toplantısı Mayıs 1987'de Brezilya'da gerçekleştirildi. Toplantıda Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Peru ve Uruguay'daki **Philips** şirketlerinin Latin Amerika'da kısa süre önce yıkılan -ya da Şili'de olduğu gibi- sürmekte olan askeri, faşist diktatörlüklerin "sendikal yasalar"dan ne denli yararlandığı bir kere daha gündeme geldi. Bunun yanı sıra bu ülkelerde bu tekele bağlı işyerlerinde çalışanlar arasında ülke içinde ve ülkeler arası boyutlarda dayanışmanın örgütlenmesi konusunda hızlı adımlar atıldığı da kaydedildi. Örneğin 1985'te Bogota'da yapılan Latin Amerikalı Philips işçileri 2. toplantısından bu yana, bu tekelin 17 fabrikasının bulunduğu Brezilya'da bir Philips işçileri koordinasyon komitesinin kurulduğu ve bu komitenin Philips'in aynı iş için ülkenin değişik yerlerindeki fabrikalarında yapılan ücret ödemelerinde % 400'e varan farklılıklar saptandığı belirtildi. Brezilyalı Philips işçileri ortak sorun ve sendikal mücadelelerini anlatan bir süreli yayın da çıkarmaya başladılar.

İşçi çıkarımı ve ücretlerin sürekli düşürülmesine yönelik girişimlere karşı ortak adımların yanı sıra Philips işçileri toplantısında, işçilerin Philips Yönetim Kurulu Başkanı'na insanlığın varlığını tehdit eden "Yıldızlar Savaşı" projesine hiçbir şekilde katkıda bulunmak istemediklerini belirten bir mektup gönderilmesi de kararlaştırıldı. Ayrıca Latin Amerika'daki Philips yöneticilerinin ILO'nun sendikal hak ve özgürlükler konusundaki standartlarını ihlal etmemesi ve insan hakları ve sendikal hakları sürekli çiğneyen Pinochet diktatörlüğü ile yakın ilişkilere son vermeleri de istendi.

Nisan 1987'de Kıbrıs'ta yapılan **Unilever** işçileri toplantısına ise İngiltere, Fransa, Portekiz, Yunanistan, Kolombiya, Nijerya ve Hindistan'dan sendika temsilcileri katıldı. En az 75 ülkede değişik adlar altında faaliyet gösteren ve 800'den fazla işletme ve yan kuruluşu olduğu tahmin edilen bu İngiltere-Hollanda kökenli uluslararası tekel ülkemizde de Lux, Omo, Vim, Gibbs, Signal, Reksona, Coral, Astra vb. kimyasal ürünler, temizlik mamülleri, vb. markalardan yakından tanınıyor. Tekelin özellikle Afrika, Asya ve Latin Amerika'da yoğun genişleme çabası içinde olduğu gözlenirken, 1986 yılı kârı Avrupa % 58, K. Amerika % 6 ve diğer ülkeler -yani Asya, Afrika, L. Amerika- payı % 36 olarak belirlenmiş durumda.

1987 boyunca **Unilever**'in işçi çıkarma, ücret düşürme girişimlerine karşı Fransa, Hindistan, Yunanistan, Trinidad, Tobago, Portekiz, Kolombiya ve Unilever'in 9 işletmesinin bulunduğu Türkiye'de de Haziran sonunda işçi çıkarımına karşı greve gidildiği hatırlanacaktır.

Yukarıda verdiğimiz örneklere başka tekellerle ilgili toplantılar ya da ortaklaşa eylem veya dayanışma haftaları düzenlemekten maddi, hukuki vb. dayanışmanın örgütlenmesine uzanan bir dizi sendikal girişim de eklenebilir. Örneğin Bata, IBM, Renault, Ford, Nestle, Caterpillar, Kodak, Coca Cola, Volkswagen vb. çeşitli tekellerin değişik ülkelerinde işyerlerinde işçilerin grev, eylem ve direnişleri ortak davranma gereğinin altını çizmektedir. ■

"Fiji mi?"... Evet Fiji!

Rabuka Albay gene darbe yaptı, kendini "başkan" ilan ediverdi. İlginç, Yüksek Mahkeme Başkanı Timoci Tuivaga darbeyi "yasa dışı" olarak niteledi.

Demek ki Fiji hukuku, "darbe kendi hukukuyla gelir" yorumuna ve kendini "yeni hukuka" uydurmaya elverişli değilmiş. Halbuki Rabuka Albay, kimi örneklerinin aksine yargıçları suçlamamış, onları "birlikte çalışmaya" çağırmıştı.

Rabuka efendi "mahkemeleri lağvettim" dedi, tıpkı anayasa gibi... Timoci ters bir adam, hatta belki "enayi"... "Yargıçlar, askeri yönetimin mahkemeleri kapama kararına rağmen görev başındadırlar" diye cevap verdi. Halbuki Timoci askeri yönetimin emirlerini, tebliğlerini, genelgelerini "pratiklik" açısından "hukuksal bir yoruma" tabi tutup pekâlâ "hukuksal sonuçlar" üretebilecek kadar hukuk da okumuş.

Rabuka boş mu durmuş, yok. Bir bildiri yayınlamış, "yargıçları görevden aldığını" duyurmuş. Yüksek Mahkeme Başkanı bu duyuruyu da "yasa dışı" bulduğunu açıklamış. Neden? Güya Rabuka yetkili değilmiş, çünkü ülkede, o iptal etmeden önce bir parlamenter düzen ve anayasa varmış, bir hukuk düzeni mevcutmuş. Bu büyük yargıç, bütün büyüklüğüne rağmen "her fiili durumun bir hukuku olduğunu" söylemekten kaçınarak evrensel hukuka katkı imkânını kendi elleriyle reddetmiş olmuyor mu?

Peki sonuç nereye varacak? ... Gelecek polis veya askerler; tutacaklar yargıçları kollarından, atacaklar mahkemeden dışarı, hapisten içeri. Timoci Tuivaga hukukçu adam, "hukuken böyle bir şeyin olamayacağını" düşünür diyeceksiniz, yanılırsınız; çünkü o görmüş, geçirmiş biri aynı zamanda. Anayasa "ilga edildikten" sonra ilga edilmeyecek hiçbir şeyin kalmayacağını bilecek kadar uzak görüşlü. "Bizi mahkeme salonlarından zorla çıkarırlarsa, hindistancevizi ağaçlarının altında davalara bakmaya devam ederiz" diyecek kadar ileri gitmiş!...

Bu gibi "garip" olaylar elbette bizim gibi "uygar", aydınları "Şili ve Pakistan aydınlarının yapamadıklarını yapmış", hukuk fakülteleri, kendi Rabukaları'na "fahri hukuk doktorluğu" ünvanları bahşetmiş ülkelerde rastlanmaz. ■

▲ *Hint askerleri Sri Lanka'da. Sömürgeciliğin attığı ayrılık tohumları yeşeriyor.*

Sömürgeciliğin acı mirası: Sri Lanka

Sri Lanka'da dört yıldır süren kanlı çatışmaların Temmuz 1987'de Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi ile Sri Lanka Devlet Başkanı Junius Jayawardene arasında başkent Colombo'da imzalanan anlaşmayla son bulacağı umudu güçlenirken, anlaşmanın gerek Tamiller gerekse Sri Lankalılar arasındaki muhalifleri de faaliyetlerine hız verdiler. Gandhi ve Jayawardene'ye anlaşmanın hemen ardından suikast girişimlerinde bulunulması ve anlaşmayla başlayan barışçı görüşme sürecinin kesintilere uğraması bunun bir göstergesi.

Hindistan'ın güney ucunda bir ada ülkesi olan 16 milyon nüfuslu Sri Lanka'da geçtiğimiz dört yılda 6 binden fazla insanın ölümüne neden olan çatışmaların ardında sömürgecilikten miras kalan ve bugün burjuvazinin alabildiğine yararlandığı "böl ve yönet" politikası yatıyor. Çokuluslu bir ülke olan Sri Lanka'da nüfusun yüzde 75 kadarını (12 milyondan fazla) Seylanlılar, 3 milyon kadarını da (yüzde 18 civarında) Tamiller oluşturuyor. Bu en büyük iki etnik gruptan Tamillerin 2.5 milyonu yerli Tamiller, geri kalan ise adaya İngiliz plantasyon sahipleri tarafından 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında Hindistan'dan getirilen Tamiller.

Sömürgecilik yıllarında İngiltere, Tamil azınlığı Seylanlı çoğunluğa karşı yönetim kademelerinde, resmi dairelerde istihdam ederek çatışma tohumlarını attı. Ülkenin siyasi bağımsızlığa kavuşmasının (1948) ardından iktidara gelen Birleşik Milli Parti'de Seylanlılar'ın ağırlıkta olmasıyla "böl ve yönet" politikası bu kez Tamillerin ezilmesi için kullanıldı; öteden beri Tamillerin yerleşik olduğu Kuzey ve Doğu bölgelerinde Seylanlılar için yerleşim merkezleri kuruldu, Hint kökenli Tamillerin oy verme hakları kaldırıldı, Tamilleri sosyal ve siyasi hayattan dışlama çabaları yoğunlaşırken Seylan dili resmi dil olarak kabul edildi.

Bu gelişmeler bir yandan Tamil burjuvazisinin Tamil yığınlarının karşı karşıya olduğu ağır sorunları tümüyle Seylan iktidarına bağlayarak ve proleterya arasında etnik ayrılıkları körükleyerek, şoven propagandayla taban bulma gayretlerini getirdi, diğer yandan Seylan şovenizmi de Tamilleri ülkedeki ekonomik ve sosyal sorunların başlıca sorumlusu ilan ederek, hedef aldı. Çeşitli siyasi ve askeri gruplaşma ve örgütlenmelerin de oluştuğu yıllar boyunca körüklenen gerginlik 1983'te patlak veren çatışmalarla yüzlerce kişinin ölümüne, Kuzey ve Doğu bölgelerinin hükümet birliklerince işgal edilip, Tamillerin ev ve işyerlerinin tahribine ve en az yüzbin kişinin ülkeyi terketmesine yol açtı ve bugüne dek süregeldi.

Bu durum Sri Lanka'ya "askeri danışman" yollayan Pakistan'dan İsrail'e, İngiltere'den ABD'ye bir dizi dış müdahale girişimini getirdi ve bu girişimlerin özellikle Sri Lanka'ya yalnızca 25 mil uzaklıktaki Tamil Nadu eyaletinde 55 milyon Tamil'in yaşadığı Hindistan ile Sri Lanka arasındaki ilişkileri hedef aldığı görüldü.

İşte uzun yıllar süren çatışmaları sonuçlandırmak üzere Hindistan'ın yoğun gayretiyle varılan Colombo anlaşması bu koşullarda gerçekleştirilen son derece önemli bir adımı oluşturuyor. Arabuluculuğu üstlenen Hindistan, Tamil azınlığın özerklik talebini, diğer yandan Sri Lanka Cumhuriyeti'nin siyasi birlik ve toprak bütünlüğünü gözetecek siyasi bir çözüm yolunda anlaşmanın gerçekleşmesinde önemli bir rol oynadı. Anlaşma ülkenin Kuzey ve Doğu bölgelerini geniş özerklik yetkilerine sahip tek bir yönetim birimi altında birleştirmeyi, bu yılın sonundan önce yerel seçimlerin yapılmasını ve Tamillerin nüfusun % 42'sini oluşturduğu Doğu eyaletinin Kuzey eyaleti ile birleşip birleşmemesi konusunda gelecek yıl içinde referandum yapılmasını; doğu ve kuzey bölgelerinde olağanüstü duruma son verilmesini; Tamil dilinin de İngilizce ve Seylan dilinin yanı sıra resmi dil olarak kabul edilmesini öngörürken, Tamillerin silahlarını teslim etmesini ve Hindistan birliklerinin Tamillerle Sri Lanka hükümet kuvvetleri arasında çatışmaların son bulması için barış-gücü olarak görevlendirilmesini gündeme getiriyor. Nitekim anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra ilk adımlar atıldı. Siyasi af binlerce tutuklu serbest bırakılırken, pekçok kişi evine, köyüne dönmeye başladı, ulaşım yolları açıldı ve Hint birlikleri göreve başladı. Ne ki Ekim ayı içindeki gelişmeler bir yandan Seylan şovenizminin diğer yandan Tamil milliyetçiliğinin ve nihayet emperyalist destabilizasyon girişimlerinin bu ülkede çatışmaların son bulmasını güçleştirmeyi sürdüreceğini gösteriyor. ■

Türkiye'de radikal değişiklik umudu yok

Eylül ayının 18'i ile 25'i arasında Norveç'ten bir heyet ülkemizi ziyaret etti. Heyette Norveç Öğretmenler Sendikası Uluslararası İlişkiler Seksiyonu Başkanı Magne Askeland (heyet başkanı), Norveç Öğretmenler Sendikası'ndan öğretmen Tone Gerd Bakken, Uluslararası Af Örgütü üyesi gazeteci Odvar Thompson, Norveç Öğretmenler Sendikası Şube Başkanı Olav Eggen, Norveç Parlamento üyeleri Laila Kaland ve Ragnhild Queseth Haarstad vardı. Heyetin Avrupa Eğitim Sendika Komitesi'ne (ETUCE) verdiği rapor şöyle başlıyor:

"Türkiye bir demokrasiden daha çok bir diktatörlüktür ve radikal değişiklik umutları belirsiz görünmektedir."

Temel sendikal hakların ve insan haklarının ağır şekilde çiğnendiğini belirten raporda, öğretmenler gibi diğer memurların da siyasi partilere girmelerinin ya da parlamentoya seçilmelerinin yasak olduğu ve sendika kuramadıkları, nüfusun beşte birini oluşturan Kürtler'in dillerini kullanamadıkları üzerinde duruluyor.

"Siyasi tutukluların sayısı hâlâ çok yüksektir. Çoğu hâlâ yargılanmaktadır. Yarın mı bırakılacaklarını, hatta hiç bırakılıp bırakılmayacaklarını bilmemektedirler. İşkence, adli sistemin bir parçasıdır" denilen raporda, daha önce tutuklanan ama suçlu bulunmayarak serbest bırakılan TÖB-DER liderlerinin öğretmen olarak çalışmalarının engellendiği vurgulanıyor ve tutuklanan kişilere pasaport verilmediğine değiniliyor.

Norveç heyeti Türkiye'de eğitimin durumuna da raporunda eğiliyor ve bazı noktalara dikkat çekiyor. "Öğrenci sayısının 3 milyon kadar artmasına rağmen Türk okullarındaki öğretmen sayısı 1980 ile hemen hemen aynıdır. Bütçeden eğitime ayrılan bütçe 1979'da yüzde 12 iken, bugün yüzde 8,5'tur. Türk okullarındaki kurallar askeri kurallar gibidir. Öğretmenlerin, yetkililerin politikasını destekleyen konulardan başka bir şey öğretme hakları yoktur. Kültür, müfredattan büyük ölçüde temizlenmiştir. Öğrencilerin forma kuralları sıkıdır. Öğretmenler sakal bırakamaz. Öğretmen maaşları öylesine düşüktür ki sadece maaşla yaşamaya imkân yoktur. Bir aylık maaşla sadece 3 çift ayakkabı alınabilir, buzdolabı almak için 4 aylık maaş gerekmektedir." ■

▼ ***Norveç'ten Türkiye'ye.*** *Başta heyet başkanı Magne Askeland olmak üzere bütün Norveç'liler Türkiye'de insan haklarının çiğnendiği kanısında hemfikirler.*

Özkan Taner

Türkiye'de artık daha az kitap okunuyor

KARA TABLO (MU?)

Kırk yılda Türkiye'de şu görülüyor: Gelirde ve ekonomide gelişmeler, on misli artan eğitimli insan sayısı, teknolojide sıçramalar ve ... okurluk düzeyinde yarı yarıya gerileme.

Okurluk ya da yayıncılıktan söz açıldığında aydınlarımız teşhiste kolayca birleşiyorlar. "Okumayı sevmeyen, okumayan bir toplumuz." Daha geçenlerde bir gazetede konuyla ilgili bir yazının başlığı da bu türdendi: "Okumayı sevmiyoruz". *(Cumhuriyet, 16.9.1987. S.7)*

Halkımız için oldukça ağır bir suçlama. Çünkü ifade, halkın okumamakla ilgili bir engeli veya özürü olmadığını, kayıtsız ve şartsız okurluğa yatkın olmadığını vurguluyor. Örneğin, Türkiye'de et ve süt tüketiminin gelişmiş ülkelere göre azlığına bakıp, "halkımız et ve sütü sevmiyor" demiyoruz. Ya da kişi başına otomobil sayılarını ABD ile karşılaştırıp, "halkımız otomobille gezmeyi sevmiyor. Acaba park yeri sıkıntısından mı, yoksa göçebe toplum olmamızdan mı?" demiyoruz. Ama, "halkımız okumayı sevmiyor" diyoruz.

Son 15 yılda Türkiye bir ansiklopedi cenneti oldu. Gençleri "zehirleyen" kitap yerine, resmi görüşe uygun, TV'de suç aleti olarak teşhir edilmeyen ansiklopediler.

Bu yazı, Türkiye'de kitap yayıncılığı ve "okur"luk konusuna yönelen, bu konuda gelişmeleri ve sorunları saptamağa çalışan bir araştırmanın bazı başlıklarının bir özeti. Yazıda son kırk yılda kitap üretiminin ve okurluğun gelişimi, başka ülkelerle karşılaştırmalar ve verilerin genel bir yorumu ile yetinildi. Genel olarak okurluk sorununun incelenmesinde kitap okurluğuna öncelik verildi ve konu şimdilik kitap okurluğu ile sınırlandı. Çünkü, dünyayı ve olayları algılama, kavrama ve izleme yeteneğini ve alışkanlığını öncelikle kitap okurluğu kazandırır. Başka bir deyişle gazete ve dergi okurluğu kitap okurluğundan geçer.

Bir ülkede kitap yayıncılığının değerlendirilmesinde yararlanılabilecek başlıca veri, yıllar itibariyle üretilen "kitap başlığı" sayılarıdır. Başlık sayıları bir ülkede yayın sektörünün çeşitliliğini zenginliğini ve boyutunu yaklaşık olarak tanımlar.

Sektörün değerlendirilmesi için kritik bir diğer veri ortalama tiraj düzeyidir. Başlık sayıları ile ortalama tirajların çarpımı ülkedeki toplam kitap üretimini verir ve milyon nüfus veya okur yazar nüfus itibariyle kitap üretimi karşılaştırmalarda önemli bir kıstastır.

Son olarak, anlatıda kullanılması zorunlu iki kavramdan söz etmek gerekiyor. "Potansiyel okur" ve "fiili okur" veya kısaca "okur".

Potansiyel okur kavramıyla, okuma durumunda olan, okuması gereken veya okuyabilir yetişkin kastedilmektedir. Ancak potansiyel okurun tanımlanması ve sayısının saptanmasında güçlükler vardır. Genel olarak okur yazar nüfusun potansiyel okur olduğu varsayılmaktadır. Ancak Türkiye'de nüfusun nasıl istatistiksel bakımdan okur yazar yapıldığı iyi bilindiğinden bu veri tatmin edici değildir. Bu çalışmada, lise ve daha yüksek kademe okul mezunları potansiyel okur kabul edilmiştir. Ancak uluslararası karşılaştırmalarda okur yazar nüfus kıstasını kullanmak zorunlu olmaktadır.

Fiili okur kavramıyla ise okuyan nüfus kastedilmektedir. Ancak üretilen kitapları potansiyel okur kesiminin ne kadarının okuduğu veya belirli bir potansiyel okur büyüklüğü için ne kadar kitap üretiminin 'iyi' bir düzey sayılabileceği tartışması konumuzun dışındadır. Konumuz okurluk düzeyinin hareketleridir.

Kitap üretimi ve okurluk

Şimdi, 1945-85 döneminde Türkiye'de okurluk düzeyinin gelişimi ile ilgili verilere dönebiliriz. Aşağıda iki tablo ve bir grafik halinde dönemin okurluk göstergeleri mümkün olan en basit biçimde sunulmuştur.

Tablo 1., beşer yıllık aralar halinde kitap başlık sayılarını, çeşitli kaynaklardan derlenen ortalama tiraj tahminlerini, bu iki kolonun çarpımından elde edilen toplam kitap üretimini ve lise ve üniversite mezunlarının toplamı olarak kabul edilen potansiyel okur sayılarını sunmaktadır.

Tablo 2. ilk tablonun indeks gelişimi olarak düzenlenmiştir. Grafik 1. ise bu indeks gelişimin açık seçik sergilenmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Grafik bize başlıca şu sonuçları sergilemektedir:

İncelenen dönemde kitap başlık sayıları 100'den 257'ye çıkmış. 1945 yılında 2.730 iken 1985 yılında yaklaşık 7.000.

1945'lerde ortalama baskı sayısı 1.500 dolayında tahmin ediliyor. 1985'lerde ise 3.000. Sadece iki misli bir artış gerçekleşmiş.

Lise ve daha yüksek okul bitirenler toplamı ise dönem başında 400 bin kişiden, dönem sonunda 4 milyon kişiye çıkmış. Başka bir ifadeyle 100'den 998'e yükselmiş.

Başka bir hesaplamayla kırk yıllık gelişmenin özeti şu: 1945 yılında potansiyel okur başına 10.2 kitap üretilirken, 1985 yılında bu sayı 5.3'e düşmüş.

Şaşırtıcı ve başarılması güç görünen büyük bir gerileme. 1945 yılında, savaşa katılmasa da savaşın kahırlarını çekmiş bir toplum, düşük bir gelir düzeyi, sınırlı tanıtma ve iletişim olanakları, düşük bir eğitim düzeyi, geri bir basım teknolojisi, sınırlı pazarlama ve dağıtım olanakları. Sonra gelirde ve ekonomide gelişmeler, gelişen ulaşım ve iletişim alt yapısı, on misli artan eğitimli insan sayısı, tek-

Tablo 1

1945 - 85 Döneminde Kitap başlık sayıları, Toplam Kitap Üretimi, Ortalama Tiraj ve Potansiyel Okur Sayıları

Yıllar	Başlık Sayıları	Ortalama Tiraj	Toplam Kitap Üretimi (Bin Adet)	Potansiyel Okur (Bin Kişi)
1945	2.730	1.500	4.100	401
1950	2.370	2.000	4.700	411
1955	3.160	2.000	6.300	440
1960	4.290	2.500	10.700	491
1965	5.680	3.500	19.900	716
1970	6.090	3.500	21.300	1.036
1975	6.830	3.000	20.500	1.536
1980	5.240	3.000	15.700	2.745
1985	7.030	3.000	21.100	4.000

nolojide sıçramalar, televizyon, dış dünyayla giderek artan etkileşim. Bütün Türkiye'ye yayılan üniversiteler. Ve okurluk düzeyinde yarı yarıya gerileme.

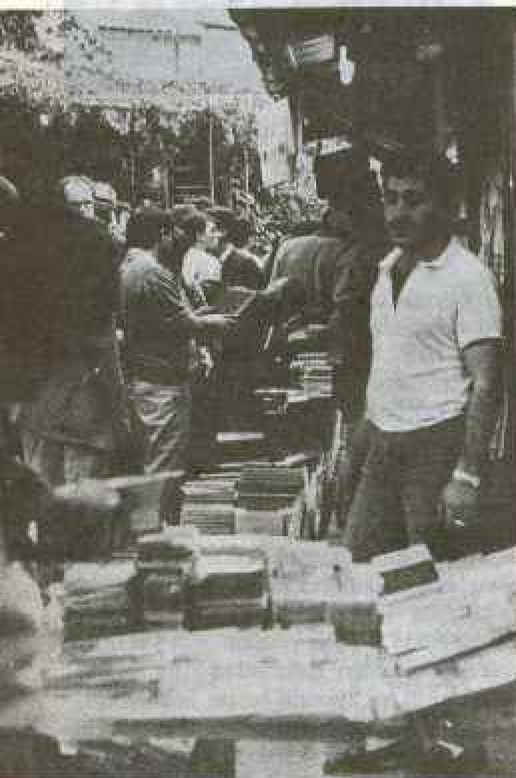
Bir hesaplama daha yapalım. Eğer 1985 yılında, 1945 yılı düzeyi korunabilse idi, 21 milyon adet yerine 41 milyon adet kitap üretilmesi gerekirdi. Okurlukta en düşük düzeyde net artışlar gerçekleştirilebilse idi (yılda % 1), üretilen kitap sayısının yaklaşık 60 milyon adet olması gerekirdi. Bu sayı, 10.000'lik bir başlık çeşitlenmesi ve ortalama 6.000'lik ortalama tiraj anlamına gelebilirdi ki bu durum Türkiye'yi dünyanın en okur ülkeleri arasına sokardı.

Grafiğimizi incelemeye devam edelim ve kırk yıllık dönemin beşer yıllık ara dönem gelişmelerine bakalım.

1945 yılında potansiyel okur başına kitap üretimi 10.2 iken bu sayı sonraki beş yıllarda şöyle gelişiyor.

1945	10.2
1950	11.4
1955	14.3
1960	21.8
1965	27.8
1970	20.5
1975	13.3
1980	5.7
1985	5.3

Görüyoruz ki, belirttiğimiz 40 yıllık geriye gidiş genel bir eğilim değildir. 1970 yılına kadar süren 'ilk yarı'da okurluk düzeyinde önemli sıçramalar gerçekleştirilmiştir. Özellikle 65'lerde gerek çeşitlenme gerekse tiraj bakımından yüksek düzeyler geliştirildiğini bizler de biliyor ve saptıyoruz. 1970'lerden itibaren ise belirlenmemiz gereken bir olgu, grafiği başaşağı çevirmiş ve bugünkü kara tabloyu yaratmıştır.

Kırk yıllık gelişmenin özeti. 1945'te potansiyel okur başına 10.2 kitap üretilirken, 1985'te bu sayı 5.3'e düşmüş.

Buraya tablonun ne kadar kara olduğunu, daha doğrusu ne kadar aydınlık olabileceğini vurgulayan bir hesaplama sıkıştıralım. 1965 yılında gerçekleşen potansiyel okur başına kitap üretimi düzeyi 1985 yılında gerçekleşse idi, toplam kitap üretimi 110 milyon dolaylarında olacaktı. Yani 11.000 çeşit kitap ve 10.000 ortalama tiraj.

1970'lerde kitap üretimini ve okurluk grafiğini tepetaklak eden bir gelişme olarak televizyonun ülkeye girişi hemen akla gelecektir. Gerçekten de televizyon okumayı engelleyen bir faktör olarak ünlenmiştir. Gerçekte, televizyon ile okuma ve diğer sosyal aktiviteler arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik araştırmalar bu yargının yanlış olduğunu göstermektedir. Televizyon, gerçekte okur olmayan, ancak, okur gibi davrananların bir bahanesidir yalnızca. Okuyan, bilgi edinme ve aktarmada aktif olan kişiler üzerinde ise televizyon, aktifliği ve okumayı artırıcı bir etki yapmaktadır.

Televizyon gerekçesi de tutmadığına göre, şimdi en doğrusu dönemin başına dönmek ve okurluğa etkisi bakımından olan bitenleri gözden geçirmektir.

Yıl: 1936. Son Posta gazetesinde Nusret Sefa Coşkun'un yayıncılık ve sorunları konusunda bir yazı dizisi yayınlanıyor. Özetle, yazarlar, yayıncıların işlevlerini yerine getiremediklerinden, para kazanma amacı ile davrandıklarından, yayıncılığın "dünyanın en geri en iptidai kitap yayımı şartları altında yapıldığı"ndan söz ediyorlar. Yayıncıların orta düzeyde bir okuyucudan daha üst düzeyde olmadıkları da beyanlar arasında.

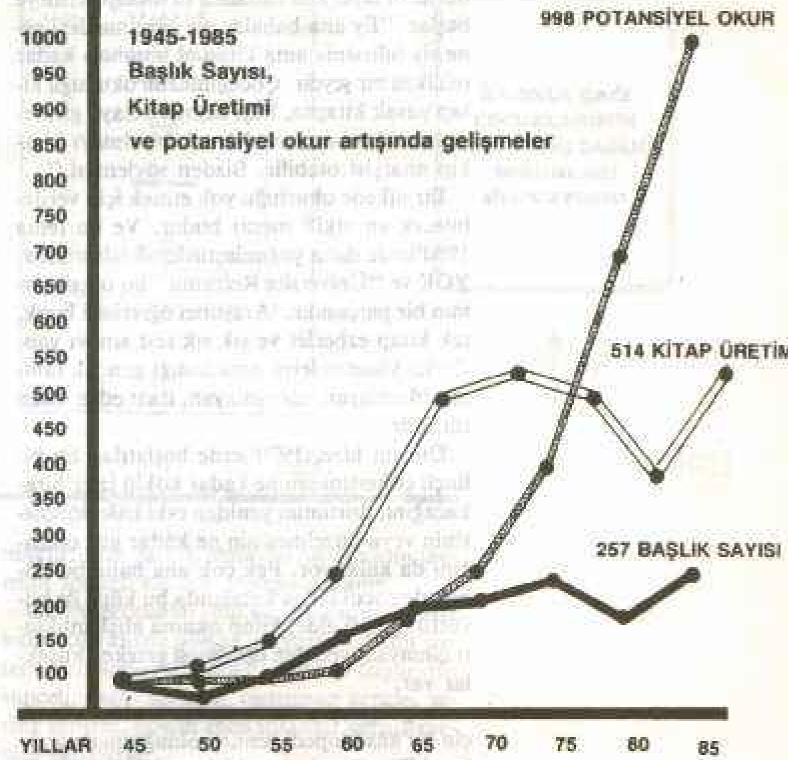
Yayıncılar ise, asıl kaynakları olan ders kitapları basımının ellerinden alındığından, satın alma yoluyla yapılan devlet yardımının azlığından, kitap tirajlarının 1000-1.500 arasında olduğundan, bu koşullarda pahalı değil ucuz bile sayılacağından, iyi bir pazarlama teşkilatının yokluğundan yakınıyorlar. *(Sami N. Özerdim, Elli Yılda Kitap)*

Yıl: 1939. Milli Eğitim Bakanlığı'nın girişimiyle, Ankara'da "Birinci Türk Neşriyat Kongresi" toplanıyor. Kongre'ye delege olarak yazarlar, sanatçılar, gazeteciler, milletvekilleri, yöneticiler, bilim adamları, kitapçılar, basımevi sahipleri katılıyor.

Kongre'nin gündeminde, tüm sektör için geçerli bir yayın politikasının ve yıllar itibariyle bir yayın planının yapılması, okumayı özendirmek ve yayınları tanıtmak için bir program, satış ve dağıtım için alınması gereken önlemlerin tesbiti, vb. var. Kongre'nin ayrıldığı encümenlerin listesi şöyle: Basım, Yayım ve Satış İşleri, Dilekler, Edebi Mülkiyet, Gençlik ve Çocuk Edebiyatı, Ödül Yardım ve Tanıtma İşleri, Yayın Programı, Tercüme İşleri. Üzerinde çalışılan konular arasında "köy çocukları için gerekli yayınlar" dahi var.

Yıl: 1941. Kongre kararları uyarınca "Dünya Edebiyatından Tercümeler" dizisinin yayını başlıyor. Her kitapta İsmet İnönü'nün etkileyici bir önsözü yer alıyor. Ayrıca "Maarif Vekili" Hasan Âli Yücel'in de bir önsözü var.

Dizi 1950'de 750 kitaba ulaşıyor. Bu dizi yanında yan diziler ve tiyatro kitapları ile bu sayı daha da yükseliyor. Demokrat Parti döneminde basım yavaşlıyor, İsmet İnönü'nün önsözü yok oluyor ama, yönünden sapmıyor

GRAFİK 1

ve yok edilmiyor. 1960 yılından sonra yayın gene hızlanıyor. 1965'lerde kitap toplamı 1.500 dolayındadır. 1970'e yaklaşana kadar yayın politikasından sapmalar olsa da hiçbir zaman yayınlar siyasi iktidarın ideolojisine doğrudan hizmet etmiyor.

İşte incelediğimiz dönem böyle başlıyor. Devlet, yayıncılığın yanında hatta önündedir. Gelmiş geçmiş en büyük yayınevi o zaman gerçekleştirilmiştir. Çok sayıda özel yayınevi anlamlı ve başarılı bir yayıncılığa girişmişlerdir.

1950-60 döneminde kitap yayıncılığı bakımından söylenecek çok şey yok. Demokrat parti görece daha geri bir iktidardır. Dönemin sonlarına doğru aydınlara ve üniversitelere açık tavır alacaktır. Basına bazı zorlamalarda bulunacaktır. Devlet yayıncılık konusunda önderliği bırakmıştır. Ancak kazanılan hız, hareketlenen ekonomi, artan eğitim yatırımları ve Demokrat Parti iktidarının halk tarafından algılanış biçimi kitap yayıncılığının gelişmesini sürdürmesini sağlamıştır.

1960-70 döneminin ilk yarısı coşkulu bir yayın dönemidir. Bu dönemde çeşitlenme yeniden hızlanmakta, tirajlar ise tüm dönemin en yüksek düzeylerine ulaşmaktadır. Dergi yayıncılığı dahil altın çağ 1960-66 dönemidir.

Dönemin sonuna doğru, AP iktidarı ile birlikte olumsuz belirtiler başlamıştır. Devletin yayın hayatına katılımı diriltilmeğe çalışılmakta, ancak artık siyasi iktidarın ideolojisine uygun olumsuz uygulamalar geliştirilmektedir. Çatışmalar toplumu gergin bir ortama sürüklemektedir.

Nihayet bu koşullar altında 1970'li dönem açılmaktadır. 12 Mart dönemi uzun vadeli bir kitap düşmanlığını başlatır. Yasak kitap (gerçekten yasaklanan kitaplardan değil genel olarak yaratılan kampanyadan söz ediyoruz) imajı, yayınevlerini hangi kitabı yayınlayacakları, kitapçıları hangi kitabı satacakları, okurları hangi kitabı satın alabilecekleri ko-

nusunda kuşku ve korkuya düşürmeğe başlar.

Sanıklarla birlikte, kitabın suç aleti olarak teşhir ve ilanı bu dönemde ortaya çıkar. Ve devlet nihayet ana babalara şu mesajı vermeye başlar. "Ey ana-babalar (ve öğretmenler) gene siz bilirsiniz ama kitap el bombası kadar tehlikeli bir şeydir. Çocuğunuzun okuduğu kitap yasak kitapsa, başı hemen belaya girmese bile okumayı, meslek sahibi olmayı bırakıp anarşist olabilir. Bizden söylemesi."

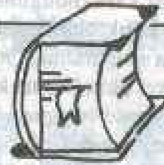
Bir ülkede okurluğu yok etmek için verilebilecek en etkili mesaj budur. Ve bu tema 1980'lerde daha yoğunlaştırılarak işlenmiştir. YÖK ve "Üniversite Reformu" bu operasyonun bir parçasıdır. 'Araştırıcı öğretim'i bırak, tek kitap ezberlet ve sık sık test sınavı yap. Gerici yönetimlerin amaçladığı gençlik tanımı, okumayan, tartışmayan, itaat eden insan türüdür.

Durum bize, 1970'lerde başlatılan bu bilinçli çökertmenin ne kadar köklü izler bırakacağını, durumun yeniden eski hale dönmesinin veya düzelmesinin ne kadar güç olacağını da anlatıyor. Pek çok ana baba bu dönemde çocuklarını kulağında bu küpe ile büyüttü. Şimdi elde, kitap okuma alışkanlıkları olmayan, yeniden eğitilmesi gereken kuşaklar var.

Bu gelişme, son onbeş yılda Türkiye'nin niçin bir ansiklopedi cenneti olduğunu da açıklayabilir. Gençleri 'zehirleyen', öğretim zamanlarını çalan, başlarını derde sokan kitap yerine, girişimcilerin Türkiye'ye uygun olarak seçtikleri, yalnızca kuru bilgi veren, resmi görüşe uygun, uzun boylu okunması söz konusu olmayan, ayrıca okul ödevlerine yardımcı ve televizyonda suç aleti olarak teşhir edilmeyen ansiklopediler. Ana babaların, okumama ve çocuklarına okutmama ezikliğini azaltan, rafları dolduran ama kitap olmayan yayınlar.

***▼Kitap okunmasını önlemek için.** Bir yandan muzır yasası, bir yandan durmadan yükselen fiyatlar ve alınan kitabın suç olup olmadığı...*

Tablo 2

İndeks Gelişimi (1945 = 100)

Yıllar	Kitap Çeşidi	Kitap Üretimi	Potansiyel Okur
1945	100	100	100
1950	87	115	102
1955	116	154	110
1960	157	262	122
1965	208	485	179
1970	223	520	258
1975	250	500	383
1980	192	384	685
1985	257	514	998

İşte Grafik 1 'in en mantıklı açıklaması bizce budur.

Dünya ve Türkiye

Bir ülkede okurluk düzeyi konusunda en iyi değerlendirme uluslararası karşılaştırmalar yoluyla olur. Zaman içinde gelişme ve gerilemeleri incelediğimiz Türkiye için de dünya sıralamasındaki yerini görmek yararlı olacaktır.

Tirajlar ve toplam tiraj ile ilgili istatistikler pek az ülke için elde edilebilmektedir. Bu nedenle uluslararası karşılaştırmaları, sınırlı tiraj bilgileri desteğinde başlık sayıları ile yapmak zorundayız. Ancak bu konuda da yöntem nedeniyle ortaya çıkan bazı sorunlar vardır.

Bir ülke nüfusu ne kadar az olursa olsun (müşterek dil kullanan başka bir kültürden beslenmiyorsa) belirli bir başlık çeşitlenmesine ulaşmak durumundadır. Örneğin 2.500 başlığın altındaki bir düzeyde bir kültürü besleyebilir bir yayın yaşamından söz edilemez. Ancak başlık çeşitlenmesi nüfusla doğru orantılı olarak artmaz. Örneğin 400 milyon nüfuslu bir ülke, 40 milyon nüfuslu bir ülkeye göre 10 kat fazla bir başlık düzeyini gerçekleştiremez. Bu gerekli de değildir. İşte yöntemin sorunu burdadır. Eğer ülkeleri başlık sayılarına göre sıralarsak, nüfus farklılıkları yüzünden sıralama anlamlı olmaz. Bu sakıncayı gidermek için değerlendirmeyi nüfusla ilişkilendirebiliriz. Örneğin milyon kişi başına başlık sayısıyla ilgilenebiliriz. Bu durumda da yukarda belirttiğimiz gibi küçük nüfuslu ülkeler lehine ve büyük nüfuslu ülkeler aleyhine bazı yanlış değerlendirmeler ortaya çıkar.

Tablo 3'te milyon kişi başına başlık üretimi bakımından ülkeler sıralaması görülmektedir. Sıralama 1962 ve 1977 yılları itibariyle yapılmıştır ve dünyanın en 'okur' 33 ülkesine ait verileri sunmaktadır. Yorumları geliştirebilmek için söz konusu ülkelerin 1983 yılı kişi başına GSMH'ları ve 1980 yılı nüfusları ayrıca verilmiştir.

Görüldüğü gibi Türkiye 1962 sıralamasında dünyanın 23. 'okur' ülkesidir ve İtalya'nın hemen üstünde yer almaktadır. 1977 yılı değerlendirmesinde ise durum önceki bölümlerdeki yorumu doğrular biçimde kötüleşmiş ve Türkiye 33.cülüğe düşmüştür.

Burada eğer 1970 öncesi eğilim devam etse neler olabilirdi ile ilgili hesaplamalarımız hatırlanmalıdır. Ancak ne olursa olsun dünya içindeki durumumuzdan karamsarlığa kapılmamız için neden yoktur. Türkiye listedeki ülkeler içinde gelir düzeyi en düşük ülkedir. Üstümüzdeki ülkelerin bir kısmı sosyalist ülkeler, diğerleri ise en gelişmiş ülkelerdir. Ancak ülkelerin 15 yıllık gelişmelerine dikkat edildiğinde karamsarlığa kapılmak haksız olmaz. Çünkü tablo okurluk düzeyini hızla yükselten ülkelerle, düzeyi hızla düşüren bir ülkeyi sergilemektedir.

Yöntemin dikkat çektiğimiz sakıncalarını tekrar vurgulamak istiyoruz. Dikkat edileceği gibi listenin başında sıralanan ülkeler, genellikle nüfusu az ülkelerdir. Örneğin İsrail sadece 2.500 başlıkla listenin başına geçmiştir. Buna karşılık SSCB ve ABD 83.000 ve 85.000 başlık sayısı ile ve nüfus büyüklüğü nedeniyle listenin altlarında yer almaktadırlar. (Ayrıca ABD'nin iki dönem arasındaki büyük sıçramasının 1964 yılından itibaren üniversite yayınlarını genel istatistiklere katmasından olduğu belirtilmelidir.)

Kişi başına yapılan hesaplamalar başka sakıncalar da yaratır. Nüfusun ancak bir kısmı okuma yazma bilen ülkelerde, nüfusun okuma ile bir ilişkisi olmayan kesiminin de hesaplamaya katılması mantıksız ve genellikle az gelişmiş ülkeler aleyhine sonuçlar yaratır. Bu durumda 'milyon yetişkin okur yazar başına başlık sayıları' daha anlamlı görünebilir.

Karmaşık ve ayrıntılı bu tür analize yazının boyutları izin vermiyor. Belirtelim ki bu takdirde Türkiye'nin katsayısı 430 olacaktı ve örneğin üst sıradaki Kanada'dan 1962 yılında daha iyi ve 1977 yılında ise 590'a karşı 430 ile daha az 'kötü' olacaktı.

Son olarak ortalama tirajların bazı ülkelerdeki durumuna bakalım ve bu verilerin tabloyu ne kadar değiştirdiğini görelim. 1976-77 yılları itibariyle seçilmiş bazı ülkelerde ortalama tirajlar şöyledir: Bulgaristan 12.500, Çekoslavakya 8.500, İspanya 8.200, Macaristan 10.800, Polonya 13.000, Portekiz 5.800. Görüldüğü gibi bu tirajlar Türkiye'nin ancak 1960'lar eğilimini sürdürmesi halinde yaklaşabileceği hesaplanan tirajlardır.

Sonuç

Bir toplum niçin diğerinden daha fazla okur? Ya da biri niçin diğerinden daha az okur? Bu her toplum için genel ve özel faktörlerin bir bileşenidir ve faktörler listesi epey uzun olabilir.

Burada birkaç faktör üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

Ekonomik gelişmişlik düzeyi okurluk düzeyini sınırlar veya geliştirir. Azgelişmiş, dolayısıyla bilgi üretilmeyen, bilgi aktarma kapasitesi sınırlı bir toplumda kitap üretiminin de sınırları vardır. Bu nedenle belirli şartlar altında başlık sayılarımızın ve tirajlarımızın bir miktar yükselmesini bekleyebiliriz. 1.000 dolar milli gelirimizle 3.000 dolar milli gelirli bir ülkeye (kapitalist bir ülkeye) ulaşmayı umut edebiliriz ama, gelişmiş bir ülke ile yarışmayı düşünmemeliyiz.

Siyasi iktidarın niteliği okurluk düzeyinin belirleyicisidir.

Gerici iktidarların kültür ürünleri karşısındaki tavrı, bunları kendi ideolojisi için uygun ve uygun olmayan olarak tasnif etmek ve uygun olmayanları tasfiye etmek için doğrudan ve dolaylı son derece çeşitli araçlar kullanmaktır. Bize yararlı olmayan hiç olmasın tavrının sonucu ise yok etmeye dayanır.

Gerici iktidarlar hukuk sistemini kitaba karşı toleranssız yönde geliştirir. Eğitim sistemine müdahale ederler, eğitimin özgür düşünceli, aktif, sentezci, tartışmacı gençler yerine ezberci, boyun eğen insanlar yetiştirmesine çabalarlar.

Eğitim sistemi ilkokuldan başlayarak, okurluğu doğrudan özendirmek ve eğitim teknikleri ile okumaya yöneltmek bakımından en uygun ortamdır. Eğitim sistemini pasifleştirmek, yüksek öğretimde dahi tek kitap ve test sınavı yöntemiyle eğitimi özünden uzaklaştırmak, okurluğu yok etmede önemli araçlardan biridir. Bu gün bu yöntem en katı biçimiyle uygulanarak gençlik ziyan edilmeğe çalışılmaktadır.

Okumanın ana güdüsü, okuduklarını ve birikimini sosyal çevreye aktarmak, çeşitli kademelerdeki toplumsal örgütlerde etkinliğini artırmaktır. Düşünce ve söz'e getirilen yasaklar okumayı da yok eder.

Neler yapılabilir? Bu yazı bu konuda derinleşme durumunda değil. Ancak siyasi iktidardan gerçekleşmeyecek taleplerde bulunmak, TRT televizyonundan ekrana çıkardığı silah ve kan'ın yarısı kadar olsun kitaba yer vermesini istemek yararsızdır. Ancak acaba basın, yayın sektörü, dağıtımcılar ve kitapçılar düzeyinde yapılabilir hiçbir şey yok mudur? Gazeteler tiraj artırmak için kitap kavramını ve okurluğu iyice yozlaştıracak uydurma basılı nesneler vermek yerine kitaba gerçekten yararlı tavırlar geliştiremezler mi? Yayıncılar, dağıtımcı ve kitapçılar tanıtımın ve pazarlamanın etkinliğini artırıcı bir işbirliği geliştirip, hiç değilse yayınlanan kitapların satış noktalarında var olmasını ve bittiğinin farkedilmesini sağlayamazlar mı? Anadolu'ya yayılan üniversitelerde okuyan öğrencilere daha yaygın bir kitap ulaşımı sağlanamaz mı? Yayıncılar, berberler düzeyinde dahi örgütlü olmadıklarını saptayıp konuya yeni yaklaşımlar yapamazlar mı?

Son söz şu: Yeniden düşünüp tartışıp, bir şeyler yapılmalıdır. ■

İki dönem, iki yayın...

1940-60 dönemi devlet yayınlarından biri. İkinci sayfasında şu not var: Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu Başkanlığı'nın ... yazıları ile ikinci defa basılması uygun görülmüş ve Yayım Müdürlüğü'nün 14/8/1959 tarih...li emirleri ile 4.000 nüsha bastırılmıştır. Devlet Adamı, Eflatun, İkinci Baskı, Dr. Behice Boran ve Mehmet Karasan tarafından tercüme edilmiştir. Ve 1969'dan itibaren yayına giren 1.000 Temel Eser dizisi hakkında Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı rapordan bir alıntı: "Atatürk ilkelerine ve devrimlerine aykırılıklar; Atatürk'e ve Kurtuluş Savaşı'nı başaran komutanlara dil uzatma; Cumhuriyet rejimini küçük düşürme ve ters yorumlama; Batılılaşmaya, hümanizmaya, devrimciliğe ve demokratik anlayışa karşı tutum, sömürgeciliği savunma; yenilikçi Türk büyüklerinin kişiliklerine saldırı; kimi yazarlara gerçek dışı övgüler; 27 Mayıs düşmanlığı ... Atatürk hareketi ile gerçekleştirilmiş olan kültür değişmesine karşı cephe alış..."

1950

1983

Tablo 3

Milyon Kişi Başına En Çok Başlık Üreten Ülkeler (1962 için 100'den, 1977 için 160'tan çok)

1962		1977		Kişi Başına GSMH (ABD Doları)	Nüfus (Bin kişi)
1. İsrail	1.150	1. Danimarka	1.576	10.680	5.123
2. İsviçre	995	2. İsviçre	1.557	16.340	6.327
3. Danimarka	893	3. Norveç	1.193	12.930	4.086
4. Norveç	857	4. Hollanda	946	9.920	14.150
5. Hollanda	820	5. Avusturya	904	10.810	7.549
6. İsveç	724	6. Macaristan	850	1.750	10.710
7. Çekoslavakya	628	7. Almanya F.C.	796	10.670	61.566
8. Finlandiya	587	8. Finlandiya	777	10.360	4.780
9. Portekiz	500	9. İsveç	729	12.390	8.310
10. Avusturya	499	10. İspanya	679	4.780	37.400
11. Macaristan	495	11. İngiltere	648	8.970	56.314
12. İngiltere	489	12. Çekoslavakya	638	5.690	15.265
13. Romanya	394	13. Yeni Zelanda	624	7.410	3.100
14. Almanya F.C.	392	14. Portekiz	618	2.260	9.856
15. Belçika	376	15. İsrail	613	5.340	3.906
16. İspanya	310	16. Belçika	607	8.230	9.859
17. Yugoslavya	299	17. Fransa	597	10.400	53.855
18. Fransa	270	18. Yunanistan	536	3.620	9.643
19. Polonya	237	19. Singapur	526	6.500	2.414
20. Japonya	231	20. Yugoslavya	479	1.710	22.304
21. SSCB	195	21. Bulgaristan	464	2.920	8.877
22. Kanada	193	22. A.B.D.	380	14.070	227.236
23. TÜRKİYE	167	23. Hong Kong	384	6.000	5.039
24. İtalya	162	24. Japonya	359	10.100	116.807
25. Arjantin	155	25. G.Kore	359	1.840	38.124
26. A.B.D.	117	26. Alman D.C.	349	5.300	16.737
27. Yunanistan	*	27. Kanada	338	12.060	24.070
28. Singapur	*	28. Romanya	333	2.000	22.201
29. Bulgaristan	*	29. Polonya	333	3.860	35.578
30. Hong Kong	*	30. S.S.C.B.	330	2.590	265.500
31. Güney Kore	*	31. Arjantin	202	2.030	28.237
32. Alman D.C.	*	32. İtalya	179	6.170	56.040
33. Yeni Zelanda	*	33. TÜRKİYE	144	1.230	44.737

(*) 100'den az

Bilenlere sorduk:

Kitap neden okunmuyor?

● Türkiye'de kitap yayıncılığının ve kitap okurluğunun gelişmediği hatta gerilediğinden söz ediliyor. (Son kırk yılda kitap başlık sayısı 2,5 kat, toplam üretilen kitap adedi 6 kat arttığı halde, lise ve üniversite mezunları sayısı 10 kat arttı.)

Bu konuda düşünceniz nedir? Bu gelişmenin nedenleri sizce nelerdir?

● Kitap yayıncılığının ve okurluğun özendirilmesi ve geliştirilmesi için kim neler yapmalı?

Kitap okunmasını önlemek için...

"Toplumsal uyanışın ekonomik gelişmenin önünde gittiği" gerekçesiyle demokrasiye "ara" verilen bir ülkede yaşıyoruz. Böyle bir ülkede "toplumsal uyanış"ı hızlandıracak her şeye kötü gözle bakılır. "Her şey"in içinde "kitap" da var; yani bilim de var, sanat da, edebiyat da. Bunun için egemen güçler, ister istemez, "kitap"a kötü gözle bakacaklar, "kitap"ın yazılmasını, yayımlanmasını, okunmasını önlemek için ellerinden geleni yapacaklardır. Yapıyorlar da. Bir yandan muzır yasası, bir yandan durmadan yükseltilen kâğıt, karton fiyatları, PTT giderleri... Ayrıca, siyasal iktidarın bilinçle uyguladığı enflasyon politikası sonucu artan dizgi, baskı, cilt giderleri ve gitgide fakirleştikleri için azalan kitap okurları... Bu temel nedenlere bağlı olarak; 12 Eylül'den sonra yaygınlaşan kötümserlik dalgası, depolitizasyon çabalarının özellikle yüksek öğrenim gençliği üzerindeki olumsuz etkileri, bir de, her askeri darbeden sonra TV'nin bitmez tükenmez "yasak kitaplar" yayını, bunun Anadolu'ya saldığı kitap korkusu, kapanan kitapçı dükkânları...

Yukardaki nedenler sürüp gittikçe kitap yayınlarının artması beklenemez. Olsa olsa dağıtım sorununun çözülmesinden söz edilebilir. Bir de belki kitap kulüplerinin çoğalmasından: Sahi, Cumhuriyet gazetesi kitap kulübü kuruyor, kitap satıyor, yaptığı tek ticaret bu; Hürriyet'in, Milliyet'in, Güneş'in pazarlama örgütleri her şeyi satıyor da kitap satmıyor; niçin onlar da kitap kulüpleri kurmuyorlar?

Fethi Naci
(Gerçek Yayınevi)

▼Yeniden eğitilmesi gereken kuşaklar. *Daha çok kitap okumak isteyecekler mi?*

KDV yüzünden

Ne yazık ki, daha ilkokul birinci sınıftan başlaması gereken kitap sevgisi, kalitesiz kitaplar, sevimsiz, cansız biçimli, renksiz ders kitapları nedeniyle öğrenim çağındaki çocuklarımıza kazandırılamıyor. Çünkü bu konuda bakanlığın verdiği katı fiyatlar, daha kaliteli kitap basmamızı olanaksızlaştırıyor. Örneğin bu sene bakanlıkla yaptığımız görüşmelere rağmen ancak forma başına bir Türk Lirası fark elde edebildik. Oysa, artan kâğıt, mürekkep ve işçilik gibi maliyetler, enflasyonu da göz önüne aldığımızda ders kitabı ve özel yayınlarda sürekli olarak yayıncı aleyhine gelişmekte, giderek daha kalitesiz kitaplar basılmak zorunda bırakılmakta. Tabii, ortaya çıkan kalitesiz kitapların albenisi olmadığı için, okuyucu gerekmediği durumlarda, gidip de kendi arzusuyla kitap almıyor.

Gerek özel yayınlarda gerekse ders kitaplarında devlet yayıncıyı sübvanse etmiyor. Örneğin, yayıncı bir kitabı imal ettiği ana kadar % 12 KDV ödüyor (Kâğıda, matbaaya vb). Oysa aynı kitabı sattığında % 5 KVD alıyor. Yani 100 TL'ye mal edilmiş bir kitaba % 12 KDV ödüyor. Şimdi buna yüzde yüz kârla 200 TL fiyat koyduğunu düşünelim. Bu fiyattan satıcıya % 30 iskonto yaptığında, bu 140 TL oluyor ki, bunun da % 5'i 7 TL'dir. Sonuç, 12-7=5 TL yayıncı içerde demektir. Aynı durumu, aynı maliyeti % 200 kârla satmayı düşündüğümüzde de yayıncı yine 1,5 TL içerde oluyor. Kaldı ki, yayıncının bırakın % 200 kârı, kitabı yüzde yüz kârla satması mümkün değil. Bu yayıncılığa vurulmuş en büyük darbedir.

Sorunun ikinci kısmı için de şunları söyleyebilirim: Hükûmet bugün izlediği politika doğrultusunda madem her konuda serbestlikten yana, o halde ders kitabı ve özel yayınlarda da yayıncıyı serbest bıraksın. Ya da devletin yayıncıya kâğıt konusunda yardımcı olması lazım. Artan kâğıt ve diğer girdiler göz önüne alınarak devlet yayıncıyı desteklemelidir. Bugün yayıncı kâğıt temininde bile zorluk çekmekte, karaborsadan kâğıt almak zorunda kalmaktadır. Kısacası devletin fiyat politikası ve SEKA'nın kâğıt alımı ve önceliği konusunda yayıncıya büyük kolaylık sağlaması gerekmekte.

Nazar Fikri
(İnkılap Kitabevi)

"Aydınlanma günleri"

Ülkemizde dünyanın dört bir yanında olduğu gibi birikimli okur sayısının artış dönemleri, yayıncılığı da patlama çizgisine getirmiştir. Yanılmıyorsam tek parti dönemindeki Hasan Âli Yücel'le başlayan Milli Eğitim Yayınları furyası ve 1961 sonrası geçici özgürlük dönemininngetirdiği "aydınlanma günleri" yayıncı-okur grafiğinin en yükseklere çıktığı unutulmaz iki dönemdir.

Hasan Âli Yücel dönemi, Demokrat Parti gibi gerici bir yönetimin iş başına geçmesiyle; 1961 sonrasındaki aydınlanma dönemi de yine 12 Mart gibi gerici bir yönetimin iş başına geçmesiyle kesilmiş, biçilmiş, yok edilmiştir.

12 Eylül, 12 Mart'ın devamıdır. Demek ki, düşünceden, kitaptan korkulmadığı dönemler yayıncılığın yükselme dönemleridir. Nüfusumuz artsa bile, eğitimin bilinçli olarak saptırılması "iyi okur" sayısını ister istemez erozyona bırakmaktadır. Baskılı dönemler, düşünceden korkulduğu dönemlerdir. Ünlü Nazi Generali Göring'in şu sözünü unutamıyorum: "Kültür sözcüğünü ne zaman duysam, içimden silaha sarılmak geliyor".

Kültürün korkulmadığı aydınlık dönemler gelmedikçe okur sayısı artmayacak, yayıncılık kör, topal yürümeye çalışacaktır.

Erdal Öz
(Can Yayınları)

Devlet yardımı

Şunu öncelikle belirtelim ki, son 40 yılda kitap üretiminin 6 kat, üniversite mezunlarının 10 kat arttığını gerçekçi bulmuyoruz.

Kitap üretimi derken "Kamu kuruluşları, meslek odaları vb." piyasa dışı kuruluşların yayınladıkları kitapları, okurun para vererek aldığı kitapların dışında tutmak gerekir. Ayrıca, ders ve yardımcı ders kitaplarının da ayrı değerlendirilmesi zorunludur.

Kitap üretimi ve okur sayısının 1975 yılına kadar, geçmiş yıllara göre sürekli bir artış gösterdiğini, daha sonraki yıllarda ise sürekli düştüğünü, 23 yıldır konunun içinde olan bizler yaşayarak gördük. 1975 ve öncesi satış şansı gördüğümüz "bize göre flaş" kitapları 10.000 adet basarken, bugün benzer özellikteki bir kitabı 5000'den fazla basmak akılcı görünmüyor.

Kitap okurunun özendirilmesi için sektöre ve okura devletin akılcı bir yaklaşımda bulunması gerekir. Bunları kısaca özetlersek;

a. Kitaba özendirici ölçüde ve ayrıcalıklı bir vergi iadesi getirilmelidir. Örneğin % 40-50 oranlarına ulaşan bir vergi iadesi, kitaba olan talebi büyük ölçüde artıracaktır. Şöyle ki, 5000.-TL'ye bir kitap alan bu paranın 2000.- lirasının vergi iadesi olarak kendisine geri ödeneceğini bilirse, bu parayla yeni bir kitap almayı düşünebileceği gibi, başka bir gereksinimini de karşılayabilecektir.

b. Kitap üzerindeki siyasi baskının kalkması, yasak kitap olgusunun artık hem yöneticilerin hem de okurun kafasından silinmesi gerekir.

c. Halk Kütüphaneleri ile okul kitaplıklarına toplu kitap alımları yapılmalıdır. Sayıları binin üzerindeki kütüphanelere birer adet bile olsa (bu her kitaptan 1000 adet demektir.) kitap alınmasıyla yayıncılık sektörüne taze kan verilmiş olacak, yayınevleri içinde bulundukları ekonomik sıkıntıdan az da olsa bir nefes alarak rahatlayacaktır.

d. Devlet, özel tiyatrolara yapmış olduğu gibi yayınevlerine de maddi katkıda bulunabilir. Bunun sonucunda kitaplar daha düşük fiyatlarla okura sunularak talep artırılabilir.

e. Radyo ve televizyonda kitap tanıtım saatleri düzenlenerek "haftanın kitapları-ayın kitapları" gibi yeni yayınlar tanıtılabilir.

f. Bakanlık bünyesinde bir "kitap kulübü" oluşturularak, kitabın devlet kanalıyla yurdun ücra köşelerine daha ucuz, kolay ulaştırılması sağlanabilir.

g. Taşraya PTT ile ödemeli kitap göndermek kitapçıya ve okura çok pahalıya mal olmaktadır. Posta giderleri çok yüksek olduğundan okurun ödemeli kitap istemi "hiç denecek kadar" azalmıştır. Bugün 5000.-TL'lik bir kitabı 1500.-TL posta masrafı ile ödemeli gönderebiliyoruz. Kitap için düşük düzeyde taşıma ve havale ücreti saptanarak ödemeli kitap istemi cazip hale getirilebilir.

Ahmet Küflü *(Bilgi Yayınları)*

"in, out, coming"

Soruları yönelttiğiniz diğer kişilerden doğru ve haklı yanıtlar alacağınıza inanıyor, onlara katılıyor, ben yanıtlarımda biraz şakacı olmayı yeğliyorum.

1. Türkiye'de kitap okurluğunun ve yayıncılığının gelişmemesinin, hatta gerilemesinin nedeni oldukça açık. Biz okumayı sevmeyen (!) sanatla, edebiyatla ilgilenmeyen (!) bir milletiz. Ruhumuzda, özümüzde yok (!). Sporu sevmediğimiz, politikayı sevmediğimiz (!) doğruyu, güzeli, haklıyı; gülmeyi sevmediğimiz (!) gibi...

2. Kitap okurluğunun ve yayıncılığının özendirilmesi için aklıma geliveren iki yol (!) şunlar:

a) Moda haline getirmek. "In, out, coming"de olduğu gibi. Örneğin nasıl şu sıralar şampanya "out" (modası geçmiş), viski "in" (hâlâ moda), votka "coming" (yakında moda olacak) ya da tenis "out", jogging "in", golf "coming" ise, bir grup insan tarafından TV "out", video "in", kitap okuma "coming" sağlandığında okur ve yayın sayısında bir artış olabilir. Bunun bir tehlikesi günün birinde kitap okumanın da modasının geçme olasılığının bulunması...

b) Zorla okutmak. Ayda iki kitap özeti getirene vergi iadesi, getirmeyene 12.500.-TL ceza gibi... Gerçi zorla güzellik olmaz ve ülkemizde hiçbir şey zorla yapılmaz ama... Zaten bunu kim ister (yani kitap okutmayı).

İnci Asena
(Adam Yayınları)

Baskılar zarar verdi

Yayıncılığımızda bir gerileme olduğu kanısında değilim. Yayıncı sayısı, 1960'lara, 1970'lere bakarak biraz azalmış olabilir. 1960'larda yayıncılıkta bir patlama olmuştu. Toplumumuzdaki büyük değişmelerden sonra bu patlama hep görülmektedir: Tanzimat, 1. ve 2. Meşrutiyet ve Cumhuriyet ilanını izleyen günlerde yayıncılıkta nicelik bakımından büyük artış, nicelik bakımından da olumlu gelişmelerle karşılaşıyoruz. Bu arada amatör birçok kimse kitap bastırma, yayınevi kurma işine heveslenivor. Bu hızlı hareket zamanla yavaşlıyor. Her zaman başta gelen belirleyici etken ekonomiktir. Öte yandan yayıncılık demokratik özgürlükleri gerektirmektedir. Sıkıyönetim dönemleri başta olmak üzere, çeşitli zamanlarda yapılan baskılar yayıncılığımıza ve kitapçılığımıza büyük zararlar vermiştir. Muzır yasasının uygulamaları da engelleyici olabilmektedir. Bütün bunlara karşın, günümüzde her bakımdan olumlu bir düzeye erişmiş bir Türk yayıncılığından söz edebiliriz. Yayıncılık bu işi bilenlerin eline geçmiş ve çağdaş olanaklardan yararlanmak için elinden geleni yapmaktadır. Yazarlar örgütlenmiş, grafikçilik gelişmiş, matbaacılığımızda övünülecek aşamalar meydana gelmiştir.

Yıllık kitap başlık sayısında büyük gerileme olduğunu sanmıyorum. Bence şu anda kitapçılığımızın ve yayıncılığımızın büyük sorunları şunlardır: Kâğıt, dağıtım, duyuru ve tanıtma. Bu sorunlar kesinlikle çözüm bulmalıdır. Okur sayısına gelince azalma olmuştur. Bunun başlıca nedeninin ekonomik olduğunu sanıyorum. Kitap fiyatları hızla artmıştır, artmaktadır. Kitap okuyan memur ve öğrencinin geliri ise bu oranda artmamaktadır.

Kitap yayıncılığının dünyanın her yanında bir saygınlığı vardır. Bu saygınlık demokratik ortamla olduğu kadar kültür ve eğitimle de ilgilidir. Kitabın kültür ve eğitim alanında vazgeçilmez bir öge olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. Bizde 12 Mart döneminde kitabın, yayıncının ve kitapçının saygınlığı yok edilmeye çalışıldı. Kitap sevgisi değil, kitap korkusu sardı ortalığı. Bunun etkisi bugün de sürmektedir. Bütün partilerin ve hükümetlerin, kitabın ve kitapla ilgili her şeyin yüceliğine inanmaları ve bu yolda uygulamalarda bulunmaları gerekir. TRT'ye, kitaplıklara (okul kitaplıklarını unutmayalım), basına büyük işler düşmektedir.

Arslan Kaynardağ
(Elif Kitabevi)

Kitap fiyatları, pahalılık ve kitap okuma üzerine...

Kitap fiyatlarının yüksek olduğu ve bu durumun kitap okurluğu üzerine olumsuz etkisi son yılların çok tartışılan konularından biri. Pek çok okurun da daha fazla okumama konusunda savunmasının temeli.

Kitabın pahalılığı ile iki şey kastediliyor olabilir. Birincisi kitap fiyatlarının, diğer ihtiyaç maddelerine oranla daha fazla artmış olması, bu nedenle kişi bütçesinden giderek daha büyük 'oranda' pay gerektirmesidir. Söz konusu bu ise okurun, sürekli başka bir ihtiyacın karşılanmasından vazgeçerek kitap satın almaktan şikayetçi olması doğaldır. İkincisi ise, kitap fiyatları başka ihtiyaç mallarına oranla daha hızlı artmadığı halde, enflasyonun gerçek gelirlerde yarattığı düşüş nedeniyle ortaya çıkan durumdur. Bu durumda tüketici, başlıca ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra kitap için yeterli miktarın kalmadığını görmekte, ayırabildiği daha küçük orandaki gelir payı ile kitap alamadığından ve pahalılıktan söz etmektedir.

Aşağıdaki tabloda 1954-87 dönemi için seçilmiş iki zaruri ihtiyaç maddesi ile kitap ve kâğıt için fiyat indeksleri verilmiştir.

1954-87 Fiyat indeksi (1954 = 100)

Yıllar	Ekmek	Peynir	Kitap	Kâğıt
1954	100	100	100	100
1959	191	186	190	139
1964	306	271	188	246
1969	364	390	223	291
1974	776	723	625	547
1979	4.406	4.296	1.469	2.289
1984	26.990	27.304	12.604	14.108
1985	38.785	..	19.020	20.388
1986	47.267	52.466	20.313	26.626
1987*	66.097	72.335	25.365	34.132

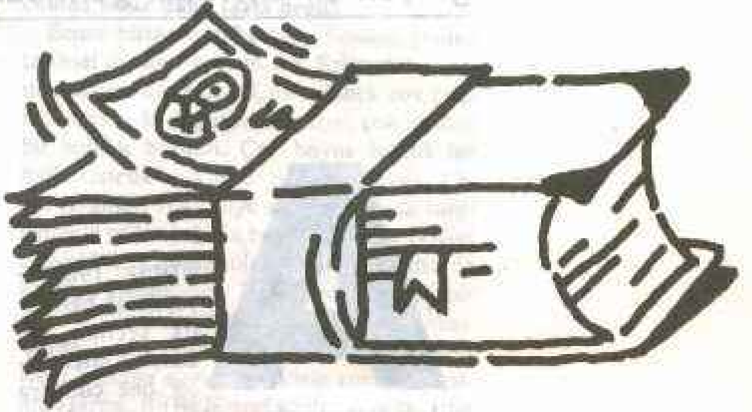
İTO'nun yıllık ortalama perakende fiyat analizlerinden yararlanılarak hazırlanan tablodaki tüketim maddesi örneğini çoğaltmakta yarar görülmemiştir. İncelenen pek çok malda gelişme birbirine oldukça yakındır. Ayrıca örneklerin devletin fiyatları gözettiği kritik mallar olmasına da özellikle özen gösterilmiştir.

Kitap dizisindeki gerçek fiyat 1954 yılı için 4 TL., 1987 için 1015 TL.dir. 1954 yılında 4 liralık kitap araştırıldığında karşımıza 230-240 sayfalık orta boy kitaplar çıkıyor. Buna karşılık aynı yılda küçük boy cep kitapları 1 liradır.

1984 yılından itibaren ise temsil edici bir kitap fiyatı bulmak son derece zor olmakla birlikte, 1987 yılında orta boy ve anılan büyüklükte bir kitabın fiyatının 5-8 TL./sayfa, başka bir deyişle 1200-1900 TL. arasında olduğu söylenebilir ve yıl ortalaması olarak 1.400-1.500 TL. kabul edilebilir.

Bu durumda 1987 yılı indeks sayısı, % 50 hata öngörülerek düzeltilse dahi kitap fiyatları başka herhangi bir tüketim maddesinden daha fazla artmamış görünüyor. Dolayısıyla kitap fiyatlarının görece aşırı yükselmesi nedeniyle okurluğun olumsuz etkilendiği savı da doğrulanmıyor.

Kâğıt fiyat indeksinin gelişimi de ilginç bir durum sergiliyor. 1987 yılı verileri son büyük zamları kapsamamaktadır. Bu da göz önüne alındığında, kitabın önemli bir girdisi olan kâğıt fiyatlarının kitap fiyatlarından daha hızlı arttığı ortaya çıkmaktadır. Biz diğer girdilerden, telif giderlerinin kitap fiyatlarına paralel geliştiğini, baskı, karton, nakliye - PTT, mürekkep, film, vb. nin ise kitap ve kâğıt fiyatlarından daha hızlı arttığını biliyoruz.

O halde yayın sektörünün fiyatlarına yansıtamadığı diğer artışları nereden karşılanmıştır. Tek cevap sektörde çalışanların ücretleri ile girişimci kârlarıdır. Bu durum daha derinlemesine araştırıldığında, sektörün önemli bir kesiminin batıp çıkan küçük girişimlerden oluşmasını, kurumlaşma ve işletmecilik eksikliğini, tanıtma olanaklarının hiçbir sektörde görülemeyecek düzeyde sınırlı olmasını açıklayabilir.

Acaba yayın sektörü niçin genel fiyat düzeyinin gerisinde kalmıştır. Bunun cevabı, bir yandan sektörde giderek artan bunalımın bir oranda hafifletilmesi yönünde bilinçsiz bir gayret, diğer yandan kitap fiyatlarının yüksek olduğu yönündeki kamuoyu baskısına boyun eğmek olabilir.

Son yıllardaki inanılmaz düzeydeki artışlara rağmen kâğıt fiyatlarındaki göreli düşüklüğün de nedenleri vardır. Kitap yayın sektörü bu durumu misafir bulunduğu konağın sahiplerine borçludur. Gazeteler, piyasada bir gram kâğıt bulunmadığını, acımasız bir karaborsanın hüküm sürdüğünü, yayınevlerinin kitap basamama durumunda olduklarını yazmaktan kaçınmak karşılığında, bu fiyata ve yeteri kadar kâğıtla ödüllendirilmekte, kitap da eğer varsa ucuz kâğıttan yararlanmaktadır. Ama gene de ucuz kâğıt sözünün abartılmaması için bir iki sayıdan söz etmeliyiz. 1954-74 döneminde kâğıt fiyatlarındaki artış 5 kat, 1974-87 döneminde ise tam 73 kat olmuştur.

Kitap fiyatları benzer mal fiyatlarına göre daha yükseklere çıkmadığına göre, kitap fiyatlarının daha yüksek olduğuna dair kanı'nın ve kitap satın almanın zor gelmesinin nedeni nedir?

1974-80 döneminde gerçek ücretler 100'den 56.4'e düşmüştür. Bu gelişmenin 1950'lerde başladığını, 1980'lerde ise yoksullaşmanın hızlandığını da biliyoruz (Tevfik Çavdar, **Yüz Yıllık Pahalılık**). Bu durumda okur kesimin çoğunluğunu oluşturan ücretlilerin kitaba para ayırması kuşkusuz zorlaşmıştır. Ancak gene de kitabın ihtiyaçlar listesinin neresinde olduğu sorulmalıdır. Rakı ve sigaradan önce mi? sonra mı? ■

Ayşe Sarı

ABD'de seçimler

PANAYIR AÇILIYOR

Her defasında "Amerikan demokrasisinin zaferi" ile sonuçlanan seçim yarışında gerçek bir alternatif görmediği için sandık başına gitmeyen seçmen oranı yükseliyor.

ABD'de 1988'de yapılacak başkanlık seçimi için adaylar birer ikişer öne çıkmaya başladı. Demokratlar'ın adayları arasında başı çeken Gary Hart'ın adaylıktan çekilmesinden sonra şimdilik Demokratlar'ın sekiz, Cumhuriyetçiler'in altı aday adayı kampanyalarını sürdürüyorlar. Amerikan basınına göre, yirmi yıldır ilk kez adaylar arasında diğerlerine baskın gelen "flaş" bir isim yok. Şimdiki Başkan Yardımcısı Bush'un bile esamisi okunmuyor. Kampanyalar ise birbirinden sönük geçiyor, SDI'dan contra olayına Kadar bir yığın tartışılacak konu varken, kampanyalarını odaklaştıracakları konu bulmakta sıkıntı çeken aday adayları "halk çocuğu" imajı vermek için göçmen atalarından (hangisininki değil ki?) ve gençliklerinde çektikleri zorluklardan dem vuruyorlar. Adaylar ve yakınları ile ilgili en lüzumsuz, en önemsiz ayrıntılar büyük tantanayla sergilenirken, ülke yönetimine talip olan adayların iç ve dış politika, ekonomi, bilim, sanat, kültür, eğitim vb. konulardaki görüşleri, ne soruluyor, ne de söyleniyor.

▼Reagan ve Bush. *ABD seçim panayırında "flaş" isim yok. Bush bile gölgede kalıyor.*

ABD Başkanlık seçimleri Amerikan halkı için sıradan bir gösteriye dönüşeli hayli zaman oluyor. Üstünlükleri yasal olarak ve fiilen güvence altına alınmış iki partinin, sözde farklılıklar, yapay gerilimlerle süren ve her defasında "Amerikan demokrasisinin zaferi" ile sonuçlanan seçim yarışında, gerçek bir seçim alternatifi görmediği için sandık başına gitmeyen seçmen oranı her seçimde yükseliyor. 1948'den bu yana en düşük katılımın gerçekleştiği 1980 seçiminde "büyük zafer" kazanan Ronald Reagan 162.761.000 seçmenden 43.904.153'ünün yani % 26,2'sinin oyunu alabilmişti, seçime katılma oranı % 53,2 idi. Bir başka ifadeyle, her eyalette kazanan başkanlık adayının rakibine yaptığı fark 51 eyaletin 44'ünde oy kullanmayan kayıtlı seçmen sayısının altında kalmıştı. Örneğin Wisconsin eyaletinde Reagan'ın rakibiyle arasındaki oy farkı 107.000 iken, bu eyalette oy kullanmayan kayıtlı seçmen sayısı 1.099.000'di. Aynı şekilde Texas'ta Reagan 630 bin oy farkıyla kazanıyordu ama sandık başına gitmeyen Teksaslı seçmen sayısı 2.098.000'ini buluyordu. Bu durum Reagan'ın 1984'teki "muhteşem zaferi"nde de değişmedi. Reagan bu kez 173.936.000 kayıtlı seçmenden 54.455.074'ünün oyunu almayı başarabilmiş, 80 milyondan fazla seçmen ise oy kullanmamıştı. ABD Kongresi'nin "müdavimi" kimi senatörlerin yalnızca % 13-15'lik bir oyla seçildiğini de hatırlatalım.

Gerçekte ise seçmenin seçimden dışlanma boyutları bunun da ötesindedir. Oy kullanmayan kayıtlı seçmenlerin dışında bir de seçmen olarak kayıtlara geçmeyen ve oy kullanma hakkına hiç sahip olmayan Amerikan yurttaşları vardır. Özellikle siyahlar, Meksika vb'den gelen azınlıklar, yoksullar ve gençlerin oluşturduğu bu kategoriye dail olanların sayısının 60 milyon civarında olduğu, yani Reagan'ın aldığı oylardan daha fazla sayıda bir oy potansiyeli oluşturduğu tahmin ediliyor. Örneklemek gerekirse, 1980'de Reagan New York eyaletinde 165.459 oy farkı ile kazanırken, bu eyalette kayıtlı olmayan siyah seçmen sayısı 894 bindi. Aynı durum diğer eyaletler için de söz konusuydu.

Seçimler karşısında seçmenin bu tutumunu tamamlayıcı bir gösterge de halkın Başkan'a ve Kongre'ye olan güvensizliği. US News and World Report dergisinde Şubat 1987'de yayınlanan bir araştırmaya göre, ankete katılanların yalnızca % 8'i ABD Başkanı'nın ciddi konularda kamuoyuna her zaman doğru bilgi verdiğine inanıyor. Buna karşılık % 82'si Başkan'ın arasıra ya da her zaman yalan söylediği kanısında. Aynı şey Kongre liderleri için de geçerli. Sonuç olarak yalanı, entrikayı "oyunun kuralı" haline getirmiş olan seçim sistemi karşısında Amerikan seçmeni oyunun hepten dışında kalıyor.

Zaten sistem de baştan sona bunu hedefliyor. Görünüşte her şey çok demokratik, gelgelelim işin içyüzü hiç de öyle değil. Partilerin -esas olarak iki partinin- Başkanlık ve Başkan Yardımcılığı adayları parti kurultaylarında seçiliyor. Parti kurultaylarına katılan delegeler ise yörel olarak önseçimlerle belirleniyor. Delegelerin belirlendiği önseçimlerde sıradan parti üyelerinin kent, eyalet ve ulusal düzeyde delege adaylarının belirlenmesinde hemen hiç sözü geçmiyor. Parti üyesi olmayanların ise zaten hiçbir etkisi yok. Seçim öncesi bu oylamalara yurttaşların katılım oranı % 10'u bile bulmuyor. Bu önseçimlerde kitle desteğine sahip adayların seçilmesi konusunda ise hiçbir güvence yok. Tekelci sermayenin sınırsız mali desteği çoğunluğu "sağlamaya" her zaman yetip de artıyor. Paranın açmadığı kapı, yaratmadığı fırsatın kalmadığı, adayların şanslarının seçim fonlarıyla doğru orantılı olduğu malûm. Reagan'ın 1984 seçimlerinde Amerikan tarihinde seçim kampanyasında 100 milyon dolardan fazla harcama yapan ilk başkan olduğunu; aynı seçimde toplam 1 milyar 600 milyon dolar kampanya masrafı yapıldığını hatırlamak yeterli.

Seçim kampanyasında "satış"ın basınyayın araçlarıyla ve esas olarak da televizyondan yapıldığı, bu imkanların da hemen tümüyle iki partiye seferber edildiği biliniyor. Kaldı ki "üçüncü" partiler için daha doğrudan kısıtlamalar söz konusu. Örneğin iki partinin adayları otomatikman seçime katılırken, "üçüncü" partiler her ayelatte seçime katılabilmek için belli bir imza sayısına ulaşmak zorundalar. Bu durumda çoğu kez baraj % 5 oranında seçmenden imza almayı gerektiriyor, yani tüm eyaletlerde seçime katılmak isteyen "üçüncü" parti 2 milyondan fazla imza toplamak zorunda. Bürokratik işlemler, çıkartılan türlü zorluklar, seçmeni psikolojik olarak etkileyen türlü tezgâh ve manevralar iki partinin dışında diğer partilerin soluk almasını iyice güçleştiriyor.

Dünyaya "demokrasi modeli" pazarlamaya çalışan ABD tekelci sermayesi, sözde her Amerikan yurttaşın "özgür iradesi"ni belirttiği, istediği her yönetim kademesi için 'seçme ve seçilme hakkı'nı kullandığı seçim panayırını böyle yönetiyor. ■

Eğitim konusunda

VASİYETİMDİR-2

Nesin Vakfı'nı kurmamın baş nedeni duyduğum toplumsal borcumu ödeme çabasıdır.

ocukların şımarma hakları olmalıdır.

Eğitim konusunda geçen sayıda yazdıklarımdan kimisi, değişik biçimlerde de olsa, belki başka eğitim dizgelerinde bulunabilir. Ama bir eğitim yöntemi olarak çocukların şımarma haklarının tanınmasının, daha önce yazılmış ve uygulanmış olduğunu sanmıyorum. Bildiğimce bütün eğitim yöntemleri, çocukları şımartmamak üzerinedir. Şımarmanın, çocuğun önemli gereksinmelerinden biri olduğu kanısındayım. Yemek, içmek nasıl çocuğun dirimsel (biyolojik) gereksinmeleriyse, şımarmak da çocuğun ruhsal gereksinmesidir. Salt çocuklar üzerindeki deneyimlerime değil, genel yaşam deneyimlerime ve tanığı olduğum çocuklara ilişkin olaylara dayanarak, belli bir çocukluk döneminde şımaramamış çocukların bu eksikliklerini yaşamları boyunca bir aşağılık duygusu olarak değişik doyumsuzluk belirtileriyle sürdürdüklerini söyleyebilirim. Şımarmalarının gerektiği dönemde şımaramamış çocuklar, büyüdüklerinde bu yaşanmamışlıklarını bir doyumsuzluk olarak sürdürüyorlar. Eşlerine, birbirlerine, arkadaşlarına, çocuksu ve yapmacıklı davranan ortayaşlı, hatta yaşlı kadın ve erkekler, çocukluklarında yaşayamadıkları şımarıklıklarının doyumsuzluğu içindedirler. Çocukluklarında şımaramamış insanlar, bu eksikliği yaşamları boyunca özlemle duyacak, olgun yaşlarında doyumsuzlukla anormallikler göstereceklerdir.

Anababalar, eğitmen ve öğretmenler çoğunlukla -hatta genellikle- çocukların şımarmalarının zararlı olduğunu sanırlar. Oysa çocuğa şımarma hakkını tanımak onu şımarık yapmak değildir. Çocuk için vazgeçilmez bir gereksinme olan besin de ona gereğinden çok verilirse zararlı olur. Çocuğu, şımarma çağındayken gereksindiği oranda ve gerektiği kertede şımartmak gerekir. Gereksindiğinden çok ve belli bir döneminden sonra şımartmak elbette çocuğu şımarık yapar. Şımarık çocuklar, sanıldığının tersine, ya hiç şımartılmamış ya da gereğinden çok ve şımartılmakta geç kalınmış çocuklardır.

Bu söylediklerimin bilimsel bilgiler olduğunu söyleyemem, ama bunlar yaşamdan edindiğim deneysel ve kılgısal (pratik) bilgilerdir. Gözlemlerim bana, zamanında gereğince ve yeterince şımartılmamış çocukların şu değişik davranışlarda bulunduklarını gösterdi:

Çok sırnaşık, çok yılışkan oluyorlar. Devletin yuva ve yurtlarına (özellikle yedi yaşına dek çocukların korunduğu yuvalarda) ziyarete gitmiş olanlar, ordaki çocukların ne kerte aşırı sokulgan olduklarını, bağıra çağıra ziyaretçilerin eline eteğine nasıl sarıldıklarını üzüntüyle görmüşlerdir. Bunlar, anababalarına ya da onların yerini alan birine (eğitmen ya da öğretmen) şımaramamış çocuklardır. Anababasına ya da onların yerini alan yakınlarına şımarabilmiş çocuklar, yabancılara daha ağırbaşlı, ciddi davranırlar ve onur kazanırlar.

Belli dönemlerinde yeterince şımaramamış çocukların başka bir ruhsal belirtisi de, yukarda söylediğimin tam tersine, biraz büyüdüklerinde yabanıl, insan kaçkını, içine kapanık olmalarıdır. Bunları, Nesin Vakfı'na on yaşından, onbeş yaşından sonra gelmiş çocuklarda gözlemlemekteyim. O yaşta artık şımartılma dönemlerini çoktan atlamış bulunuyorlar. Bu çocuklarımı başka yöntemlerle, örneğin söyleşilerimizle, tartışmalarımızla, kent yaşamına sokarak, yakın tanıdığım aileler yanına yaz tatilinde iki hafta konuk göndererek, Vakfa sıkça gelen yazar, sanatçı ve bilimci dostlarımla ilişkiye sokarak, her hafta İstanbul'da tiyatrolara ve Atatürk Kültür Merkezi'ndeki konserlere göndererek, kent gezmeleri yaptırarak, yazın plajlara göndererek toplumsallaştırmaya ve yaşayamadıkları şımarıklıklarının eksikliğini ve özlemini eğiterek gidermeye çalışıyorsam da hepsinde tam başarılı olduğumu söyleyemem; her şeyden önce buna yeterince zamanımı ayıramıyorum.

Yeterince ve gereğince şımartılmamış çocuklar büyüdüklerinde, saldırgan, kırıcı, yıkıcı, sevgisiz ve kıyıcı oluyorlar. Örnekler: Kadıköy-Karaköy, Boğaziçi ve Adalar vapurlarının, sinemaların, otobüslerin koltuk ve kanape kaplamalarını çakıyla ya da tıraşbıçağıyla kesen, parçalayanlar (ki bunların çoğu çocuk ve gençtir, öğrencidir) caddelerdeki çöp kutularının içindekileri geceleri tutuşturanlar, boş yapıların camlarını taş atarak kıranlar, genel telefon kulübelerinin kapılarını camlarını kırıp telefon aygıtlarını bozanlar, bana göre çocukluklarının belli döneminde yeterince şımarmamış olduklarından saldırganlaşmışlardır.

Nesin Vakfı'na 1981 yılında ilk çocukları almaya başladığımda Vakfın yapıları dahaca tamamlanmamış ve örgütlenme tam olmamıştı. Bu yüzden aldığım ikisi kız yedi çocuğu, şimdi yönetmenevi olarak kullanılan beş odalı yapıya yerleştirmiştim. Kendim de çekme katlı tek odalı bir küçük işçi evinde kalıyordum. 10-14 yaş arası o yedi çocuk, kaldıkları yapıyı beş ay içinde oturulamaz duruma soktular. Bütün pencere camlarını, kapı camlarını, dolap kapaklarını, gardropların kapak ve gözlerini, rafları kırıp parçaladılar ve demir pencere çerçevelerini söktüler. Elbet, evin içinde kullanılabilir eşya da kalmamıştı; ne tabak, ne bardak... Ocakları da parçaladılar. Damda oynayıp kiremitleri kırdılar. O güzelim ev, vandalların, barbarların istilasına uğramış gibiydi. Rafların birinde duran yeni aldığım kahve değirmenini öyle kırıp, eğip büküp parçalamışlardı ki, görünce şaşmamak elde değil. O kahve değirmeninden arta kalan maden külçesini, o korkunç yıkımın bir anısı olarak, Nesin Vakfı'nın büyük yapısında mermer salondaki vitrinlerden birine koydum. Bu olayları anlatmak için, çocuk saldırganlığının bir simgesi olan o parçalanmış kahve değirmenini Nesin Vakfı'nın ziyaretçilerine gösterdiğim zaman, hepsi de 10-14 yaş arasındaki çocukların bir kahve değirmenini nasıl o duruma sokabildiğine şaşıyorlar. Ben o sırada, Nesin Vakfı'nda çocuk yetiştireceğim konusunda iyice umutsuzluğa kapılmak üzereydim. Önceden düşünüyordum ki, çok kötü ve ağır koşullarda ve yoksulluk içinde yaşamış olan bu çocuklar, geldikleri bu yeni yerde, sıcak evde, her türlü gereksinmeleri yerine getirilmiş olduğu ve iyi yemekler de yedikleri ve okula gönderildikleri için mutlu ve rahat olacaklar ve kendilerine verilenlere sahip çıkacaklar. Böyle bir sonuçla karşılaşacağımı hiç düşünememiştim. Neden böyle düşünüyordum? Çünkü, o yaştaki kendi çocukluğumla onları karşılaştırıyor ve en büyük yanlışı yapıyordum. Oysa bu saldırgan çocuklar, daha küçük yaşlarındayken şımartılmamış olmalarının hıncını, bilmeden, ayırımsamadan, camları, tahtaları, demirleri, eşyaları, kahve değirmenini, kiremitleri kırarak, parçalayarak çıkarmak istemişlerdir.

Ne yazık ki bu çocuklar, artık şımartılma yaşını da geçmişlerdi.

Yeni büyük yapı yapılınca çocukları oraya aldım. Ben de onlarla aynı yapıda kalıyordum, birlikte yemek yiyorduk. Sık sık konuşuyorduk. Şımartılmadılar ama, zamanla sevildiklerini anladılar ve güven duymaya başladılar. O yedi çocuğun dördü yine Vakıf'ta, başarılı ve çok iyi öğrencilerdir. Kendilerini beğeniyor ve seviyorum. (Öbür üç çocuğu ben çıkarmadım, ailesi alıp götürdü.)

Çocuk şımararak bibakıma içgüdüsel olarak büyüklerini şu yönlerden sınamaktadır:

Sevilip sevilmediğini öğrenmek.

Sevecenlik içinde olup olmadığını denemek.

Güvende olup olmadığını anlamak.

Sevilme şımarık çocuğa, sevecenlik ve güven duygusu verir.

Türkiye, çocukların en az şımartıldığı ülkelerden biridir. Şımarık ve sırnaşık çocukların çok olması da bu yüzdendir. Şımartılmayan çocuk, duyduğu gereksinmeyle ille de şımartılmak istediği için şımarık ve sırnaşık olur; tıpkı kötü ve az yemek verilen çocukların açgözlü olmaları gibi. Anababaların, eğitmen ve öğretmenlerin, belli yaşlarda şımartmanın çocuğun gereksinmesi olduğunu bilmemeleri bir yana, sıkıntılı ekonomik durumlarından, bunalımlarından ötürü, çocuklarını şımartmaya ne olanakları, ne zamanları, ne de sinirsel dayanccaları vardır.

Hastalıklara tanı koymak ve hastaların sağaltılmalarında ya da tıp ameliyatları için hayvanların denek olarak kullanılması gibi, insanın hayvana en yakın aşaması olan çocukların kimi ruhsal yapı ve davranışlarını anlamak için de, davranışlarını gözlemleyerek hayvanlardan yararlanamaz mıyız? Evcilleştirilmiş memeli hayvanları gözlemlersek, hepsinin şımarmaya gereksindiklerini görürüz. Örneğin bir köpeğin yemeğini suyunu versek, bütün dirimsel gerek-

Çocuk saldırganlığının bir simgesi olan o parçalanmış kahve değirmenini Vakfın salonundaki vitrine koydum.

sinmelerini karşılasak, hayvanın bunlarla yetinmeyip, koşup oynayarak, atlayıp zıplayarak sahibine kendisini sevdirmek, yani şımarmak istediğini biliriz. Saldırgan olması istenilen bekçi köpekleriyse, bir yere bağlanarak ilgisiz, ilişkisiz ve yalnız bırakılır. Köpek ne kerte yalnız ve ilgisiz kalmışsa o kerte de saldırgan olur. İple bağlanmış, zincire vurulmuş köpek, sahibinden başka herkese karşı saldırgandır. Buna karşılık sokak köpekleri, karınlarını doyurmaya çalıştıkları için, saldırgan değillerdir ama sırnaşıktırlar, herkese sokulurlar; çünkü insanlarla hep ilişki içindedirler. Özgür bırakılmış bakımlı ve tok ev köpekleriyse, ne sırnaşık ne de saldırgandırlar.

Çocukluk, insanın dahaca toplumsallaşmadığı, yani insanlaşmadığı, ama yavaş yavaş toplumsallaşmaya başladığı, bu yüzden hayvana en yakın olduğu dönemidir. Çocuk da, yedirilip içirilip, soğuktan korunup bütün dirimsel gereksinmeleri yerine getirilmekle yetinmez, sevildiğini, sevecenlik içinde ve güvende olduğunu şımararak anlamak ister.

Nesin Vakfı'nın küçük çocukları, yeterince şımartılacaklardır. Şımarma dönemini geçirdikten sonra Nesin Vakfı'na gelen çocuklara da, yaşamadıkları şımarıklık dönemlerini giderecek, kapayacak biçimde sevgi, sevecenlik ve güven verilmeye çalışılacaktır.

Vakfın kalabalık bir aile olarak yönetilmesini istiyorum. Bu ailenin bireyleri Vakfın gelirini giderini, borcunu, paraların nereye harcandığını bilirler.

(Nesin Vakfı'nda, şımarıklığını yaşayamamış çocuklara ilişkin pek çok ilginç olaylara tanık oluyorum. Bunların eğitbilim için gereç olarak yazılması gerektiği kanısındayım. Örneğin bunlardan biri, Nesin Vakfı'na bu yıl aldığımız onbir yaşında bir oğlan çocuğunun gösterdiği davranışlardır. Bu çocuk, okulda olmayıp da Vakıf'ta bulunduğu zamanlar herhangi bir bahaneyle kapımı çalıp bana gelmekte ve benden bişey istemektedir.

-Aziz dede, kalemim yok...

-İki gün önce vermiştim.

Ya yitirmiş, ya tükenmiştir. Kalemi veririm, gider. On dakika, yarım saat sonra yine kapımı vurup odama girer. Ya silgisi yoktur, ya mendilini bulamamıştır, ya başka bir çocuktan yakınır, ya çorabının kirlendiği bahanesiyle yeni çorap ister. Üstelik bu sık sık başvuruları, sabahın en erken saatinden en geç saatlerine dek sürer. Çalışma odamın kapısını kilitlediğim zamanlar da, eliyle kapıya vurup beni çağırır. Bu isteklerini Vakıf Yönetmeninden istemesini, bana her başvuruşunda söylemişken o yine bana gelir. Neden? Bu çocuk, şımarıklığını yaşayamamıştır. Yaşayamadığı şımarıklığının doyumsuzluğu içindedir. İlgi, sevgi, sevecenlik ve güven istiyor. Şımartılma yaşını da çoktan aştığı için, aradığı o sevgi, sevecenlik ve güveni hiç bulamayacak ve bulduğuyla yetinmeyecek, hep ilgi, sevgi, güven doyumsuzu olarak yaşayacaktır. Bana yaptığını öğretmenine, büyüdüğünde çalıştığı yerdeki üstüne, daha sonra da eşine, arkadaşlarına yapacaktır. Çevremize bakınca böyle insanların ne çok olduğunu görürüz. Bu çocuğun şımarma eksikliğini giderme yollarını elbet arayacağım.)

● Nesin Vakfı çocukları toplumsal borçlarının ne olduğunu öğrenmelidirler

Toplumsal borçluluk duygusu bende daha ilkokul öğrenciliğimde, Darüşşafaka'dayken başlamıştır. Sanırım bunda Darüşşafaka'daki öğretmenlerimden bikaçının da etkisi olmuştur. Hep parasız yatılı okullarda okudum. O okullarda okurken, beni kimin okuttuğunu, kimlerin verdiği paralarla, Türkiye yaşam ortalamasının çok üstünde yiyip içip giyindiğimi, öğrenim gördüğümü, yaşadığımı düşünürdüm. Önceleri, okuduğum asker okulundaki eğitimin etkisiyle olacak, bana bütün bunları devletin verdiğine inanmıştım. Beni devlet besliyor, okutuyor, yetiştiriyordu; öyleyse ben devlete borçluydum. Çok sonraları, soyut bir kavram olan devletin, hükümet gibi, meclis gibi, başkanlık gibi kurumlardaki insanlarda somutlaştığını anladım. Devlet diye somut bişey yoktu; devleti devlet kurumlarındaki kişiler simgeliyordu. Benimse bu kişilere hiçbir borcum olamazdı; çünkü onların verdiği parayla okumuyordum. Onlar para vermiyor, tersine, onlar da benim gibi para alıyordu. Asıl parayı verenin, beni okutup yetiştirenin halk olduğunu, kendisi ve çocukları okuyamayıp beni okuttuğunu anladığım zaman liseyi bitirmiştim. (Çok geç geliştiğimi söylemeliyim.)

Ötedenberi yönetmenler, özellikle iktidarda bulunanlar Türkiye'de bolluk olduğu, Türkiye'nin besin bakımından kendi kendine yettiği gibi, gerçeğe uygun olmayan (ki buna yalan denir) sözler söylerler. Onlara göre çarşılarda, pazarlarda, dükkânlarda her şey bol bol vardır: Süt, tereyağ, et, yumurta, sebze, yemiş... Evet, bunlar çarşılarda, pazarlarda, dükkânlarda bol bol vardır ama, sofralarda bol bol değil, az az bile yoktur. Örneğin her Türk, mevsiminde bir şeftali yese (iki değil) hiç kimseye gereksindiğince şeftali kalmaz Türkiye'de. Büyük çoğunluk, milyonlarca insan şeftali yiyemediği için, küçük azınlık, yüzbinlerce insan bol bol şeftali yiyebilmektedir. Her şey böyledir. Bu düşünce beni, büyük çoğunluk okullara gidemediği, okuyamadığı için, benim okuma olanağı bulduğum düşüncesine götürdü. Ben başkalarının, milyonlarca insanın, yemek, giyinmek, korunmak, eğitilmek, öğrenmek haklarından yoksunluğu karşısında, üstelik onların ödediği vergilerle okumuş, yemiş, giyinmiş, öğrenim görmüştüm. Yani ben o insanlara borçluydum ve o insanlar yokluk yoksulluk ve yoksunluk içinde ölüp gitmişlerdi ama, yine o durumda milyonlarca insanımız vardı. Bu toplumsal borçluluk duygusu beni hiç bırakmadı. Yaşamım boyunca o borçluluk duygusu gittikçe arttı. Bu, ödenemez, ödenmesi olanaksız bir borçtu. Çünkü, bana verilenler benim yaşamımı kurtarmış ve yaşamamı sağlamıştı. İnsan birisine ya da birilerine yaşamını borçluysa, bu borç, ne aynen ne en yüksek faiziyle ne kat kat çoğuyla ödenebilir bir borç değildir. Ama insan, hiçbir zaman ödeyemeyeceği bu borcunu, ölünceye dek ödemeye çalışmak zorundadır.

Nesin Vakfı'nı kurmamın baş nedeni, işte bu hep duyduğum toplumsal borcumu ödemeye çalışma çabasıdır. Salt Nesin Vakfı'nı kurmuş olmam değil, hiçbir politik ve yönetsel tutkum yokken, hatta bu tür işleri hiç sevmiyorken, zaman zaman büyük tehlikeleri de göze alarak politikanın ve toplumsal eylemlerin içine girmem, bunların girişimcisi ya da katılımcısı ve yandaşı olmamın nedeni de, işte bu ödenemeyecek toplumsal borcumun ağırlığını yaşlandıkça daha da artarak duymakta oluşumdur. Bugün maddi ve manevi her neyim varsa, bunların hepsi olan bütün varlığımı, bunların hiçbirine sahip olamayanların ödedikleri vergilerle kazanmış olduğuma inanıyorum. Başkalarının elde edemedikleri haklarını, ben bir raslantıyla elde etmiş oldum. Onların yenilmiş haklarını geri vermem olanaksız, ama ödeyemesem de, sahip olduklarımı onlara vererek ödemeye çalışma olanağım var. Benim dünya görüşümü biçimleyen itici güç, Nesin Vakfı'nı kuruşumun başlıca nedeni, bütün yaşam çizgimi belirleyen devim (dinamik) kaynağı, işte bu kendimi borçlu duymamdır.

Nesin Vakfı'nda yetişen ve yetişecek çocuklarımın eğitim yöntemlerini saptarken, kendimden bu denli çok söz etmem uygunsuz bulunabilir. Bu, beni de tedirgin ediyor. Ama amacım, kendimden söz etmek değil, duyduğum bu toplumsal borçluluk duygusunun Vakıf çocuklarıma da iletilmesini sağlamaktır.

Büyüklerin, kendi çocuklarını olumlu örnek diye çocuklara göstermelerinin, "Ben senin yaşındayken..." diye başlayıp öğütler vermenin nice yanlış olduğu tartışılması gereksiz bir doğrudur. Benim de, Vakıf çocuklarıma kendi çocukluk duygularımı örnek göstermem yanlış görülebilir. Ama onların Türkiye'nin genelinde olduğu gibi (belki de dünyanın) bencil, çıkarcı, salt kendilerini düşünen, kurnaz, hep alıcı insanlar olarak yetişmelerine gönlüm razı olmuyor. Bunu başarabilecek miyim? Altı yıllık deneyimlerime bakarak, pek de umutlu olduğumu söyleyemem. Vakıf çocuklarımı, geldikleri ortamın, çevrenin ve içinde bulundukları Vakıf dışı koşulların etkisiyle kapıldıkları bencillikten, çıkarcılıktan, kolaycılıktan, kurnazlıktan, alıcılıktan kolay kurtaramıyorum. Elbet kolay değil, ama ondabir oranında olsun başarsam, kendimi mutlu sayacağım.

Nesin Vakfı çocuklarım, yaşamlarını kazanıncaya dek Vakıf'ta kalırlar. Kendileri gitmezler ya da aileleri (velileri) istemezse Vakıf'tan çıkarılmazlar. Yeteneklerine ve çalışmalarına göre eğitim görürler. Liseyi bitirdikten sonra üniversiteye gidebilirler, üniversiteyi bitirdikten sonra da master ya da doktora yapma olanağı kendilerine verilir. Çok başarılı olanlar yurt dışına da gönderileceklerdir. Bütün bunların karşılığında Nesin Vakfı'na hiçbir borçları ve yükümlülükleri yoktur. Nesin Vakfı'na borçları yoktur demek, borçlu değiller demek değildir. Onlar da bir toplumsal borç altında olduklarını duymalı ve bu ödenemez borçlarını olabildiğince ödemeye çalışmalıdırlar.

Nesin Vakfı çocuklarına bu toplumsal borçların ne olduğu salt sözle değil, yaşatılarak öğretilmelidir. Çocukların bu olguyu yaşamaları, Nesin Vakfı'nın her türlü yönetimine (parasal, yönetsel, kültürel vb.) katılmalarıyla olabilir. Bu yönetime katılma, Vakıf'taki ortaokul, lise ve yüksek okul temsilcileriyle Nesin Vakfı yönetmeni ve sağlığımda benden oluşan bir kurulca olur. Bu kurulun adı İç Yönetim Kurulu'dur. Ayrıca, tüzüğüne göre Nesin Vakfı'nın bir Yönetim Kurulu vardır.

Şimdiye dek 3-23 yaş arası Vakıf çocuklarımla böyle bir İç Yönetim Kurulu oluşturamadıksa da, haftada iki kez yaptığımız toplantılarımızda iç sorunlarımızı aramızda konuşup tartışmaktayız.

Nesin Vakfı'nın kalabalık bir aile olarak yönetilmesini istiyorum. Bu kalabalık ailenin bireyleri Nesin Vakfı'nın bütün gelirini ve gelir kaynaklarını, giderlerini, borcunu, paraların nereye ve nasıl harcandığını bilmektedirler. Öyle sanıyorum ki, Vakıf çocuklarıma toplumsal borçluluklarını duyurmanın en iyi yolu onları Vakfın iç yönetimine katarak, kendilerine harcanan paraların ne zorluklarla kazanıldığının gösterilmesidir.

Nesin Vakfı çocuklarım, toplumsal borçluluklarını duyma yolunda yaşam deneyimleri kazanmak için, her yaşta Nesin Vakfı'nın yönetimine katılacaklardır. ■

Nesin Vakfı, 13 Ekim 1987

DIŞİŞLERİ BAKANI ARANIYOR

"Ben postacı ve yeminli tercüman bakanlığı yapamam" demeyin. Hani olur olmaz her şeyi onur konusu yapmayacaktınız? Reddetmeden önce bir düşünün.

Enayilik" ve "Akıllılık" sözcüklerini aynı anlamda kullanan aşağıdaki iki **resmi** cümlenin neyi anlatmak için kimler tarafından söylendiğini bulabilirseniz, yeni seçimlerden sonra kurulacak kabinede dışişleri bakanı olabilmek için gerekli kültüre sahipsiniz demektir: Birinci cümle: "Allahın bir akıllısı biz miyiz?"; ikincisi de "Allahın bir enayisi biz miyiz?".

Soruyu fazla kolay buldunuz ve birincinin geçen yıl Ekrem Pakdemirli, ikincinin de bu yılın ağustos ayında Başbakan Özal tarafından, ırkçı Güney Afrika'yla ticaret konusunda söylendiğini gazetelerden hemen anımsadınız. Fakat hemen böbürlenmeniz gerekmez. Başbakan Özal, Dışişleri Bakanlığı'nın başına "dışarıdan" birini istediği içindir ki gereken temel niteliğe sahip bulunuyorsunuz. Yalnız, sonra söylemedi demeyin, bir şart daha var. Olur olmaz her şeyi onur konusu yapan titiz biri olmamanız gerek. Çünkü, gelecek eylül ayındaki Birleşmiş Milletler Genel Kurul toplantısına Türkiye Dışişleri Bakanı olarak vereceğiniz yıllık raporda "Ülkemin ırkçı Güney Afrika Cumhuriyeti rejimi ile siyasi, iktisadi, ticari ve kültürel ilişkilerinin sıfır düzeyinde olduğunu iftiharla belirtmeyi zevkli bir görev saymaktayım" demeniz ve bunu dinleyen dost-düşman 170 düvelden diplomatın bıyıkaltılarını görmezlikten gelmeniz gerekebilecek. Çünkü Başbakan Özal başa geldiğinden beri, daha ucuz diye G. Afrika'dan mal almakla kalmıyor, Temmuz 1987'de Mauritius adasına Bülent Öztürkmen'i yollayıp G. Afrikalılar'la gizli toplantılar yaptırmış ve şunu önermiş bulunuyor: "Sizin ürünleri ırkçısınız diye boykot ediyorlar. Biz, malûmunuz, serbest bölgeler açıyoruz. Getirin mallarınızı, menşelerini değiştiriverelim, sizden çıktığı belli olmasın, siz de kazanın, biz de!".

Artık bu kadarcık şeyi yapamam demeyin. Türkiye'nin en "monden" bakanlığı için çok mu fazla? Nihayet, kendi cebiniz için değil, memleket için yapacaksınız. Üstelik, üzülmeyin, zaten dış ekonomik ilişkilerin yürütülmesini Dışişleri Bakanlığı'na bırakan yok. O konuda uluslararası görüşmeleri yürütmek ve bakanlıklar arası eşgüdümü sağlamak görevi çoktan dışişlerinden alındı. Şimdi ikili ticaret anlaşmalarını Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bir kanadı, mali ve çok taraflı anlaşmalar ile iktisadi yardım anlaşmalarını diğer kanadı yapıyor. Ortak Pazar işi Devlet Planlama ile Ali Bozer'in hayalet bakanlığının elinde. Ama bunda üzülecek bir şey yok. Dışarıdan gelecek yazıları ilgili kuruluşlara ulaştırmanın yanı sıra, sizin oğlanların bildiği yabancı dil onların vazgeçilmez olmasını gerektiriyor.

Ben postacı ve yeminli tercüman bakanlığı yapamam, demeyin. Hani olur olmaz her şeyi onur konusu yapmayacaktınız? Reddetmeden önce bir düşünün. Bundan daha rahat bakanlık bulamazsınız. Çünkü artık bütün ülkeler, teker teker, kabinedeki diğer bakanlar tarafından paylaşılmış durumda. Sizin payınıza Dışişleri olarak bir tek Birleşik Arap Emirlikleri düşüyor. Diğer bütün ülkelerin derdi başka bakanların sırtında. Gene mi olmadı? Bakın, şöyle bir kolaylığınız daha var: Artık Başbakanlık'tan gelip giden bir sürü evrakı görüp imza etmeniz gerekmiyor. Başbakan'ın büyükelçi rütbesine yükseltilen danışmanları hem bakanlığınızın herhangi bir memuru ile sizi rahatsız etmeden doğrudan ilişki kurup evrakları direkt Başbakan'a götürüyorlar, hem de Başbakanlık'tan istenen bilgileri direkt olarak istedikleri memurdan soruyorlar. Hatta, genel müdürleriniz bile devreden çıktıklarından, yorulmuyorlar. Başbakan direkt daire müdürlerine soruyor örneğin.

Biliyor musunuz, yeni düzen sayesinde diplomatlarınızın Ankara'daki konut sorununu da çözüp hayır dua alabileceksiniz. Artık canalıcı uluslararası toplantılara gittikçe artan biçimde ya başbakan danışmanı mühendisler, ya da işadamları gidiyor. Siz gönderecek olduğunuz diplomatlarınızı gönderemeyince, bakanlık bütçesinden yapacağınız tasarrufu bir fonda toplayıp, lojman yap-işlet-devrettirebilirsiniz (Yalnız, Temiz Hava Şehri Or-an'a yaptırmayın, taş ocağının yanına belediye bir de asfalt şantiyesi kuruyor).

Bakın, bu kadar rahat bir makama oturmanın hakkını artık verirsiniz herhalde. Her şeyin bir yolu yordamı var. Yalnız, bu yol yordam konusunda rivayet muhtelif. İstenebilecek olanlar iki grupta toplanıyor, deniyor. Birinci olarak, diyorlar ki, selefiniz olan Sayın Halefoğlu "özel nedenlerden" dolayı böyle oldu. Bu özel nedenler pek belli değil. Siz gene de ihtiyat tedbiri olarak eşinizi şimdiden tembihleyin, kimsenin hanımıyla cebelleşmesin, o cenahı garantiye almış olun. Yok, yok, bu ciddi. Çünkü rasyonel sebep aramaya kalkarsanız, sayın selefinizden böyle New York'lara Kıbrıs konusunda cenk vermeye yuvadan atılan yavru gibi gitmemesi gerekirdi. Çünkü hem Sayın Başbakan'ın kendisinden istediği rolü oynamıştı, hem de şu kadar yıldır Dışişleri'nin hiçbir ciddi gafı olmamıştı. Tam tersine, başkalarınınkini temizlemeye uğraştı Dışişleri. Yoksa, başka ülkelerden "mutabakat" istemeye gerek olmadan sıcak takip yapmaya (yani, o ülkeyi bombalamaya) izin veren daha ne kararnameler çıkardı.

İkincisi, yerinizin hakkını vermek istiyorsanız, artık devranın döndüğünü kabul etmeniz gerek. Bakın bir zamanların kudretlü ve devletlü maliye bakanlığına, hani sizin bakanlıkla birlikte Devlet-i Âli Osman'ın iki temel direğinden birine! Ne oldu? Yarısı oraya, yarısı buraya gitti. Neden? Demek ki artık her isteyen, devletin çıkarını çiğnetmem diye ortaya fırlayamayacak. İbret-i alemdir. Siz de devletler hukukuymuş, Misak-ı Milli'ymiş, değişmez dış politika ilkeleriymiş gibi boş kalıplara kapılmayın. Artık o ilke, bu ilke yok. Devr-i Saadet'te emekli olabilenlerden Semih Günver'in deyimiyle "başbakanlık düzeyinde uygulanan başkanlık sistemi"nin bir tek ilkesi var: Ticari bakımdan iyi olan siyasi bakımdan da makbuldür. Onun için, birkaç zenci laf edecek diye Güney Afrika ticaretine engel olmayın. Doğal gaz Anadolu'nun her yerine yayılınca Sovyetler'in alternatifsiz kalacağını etrafa yaymayın. Ankara Belediye Başkanı Altınsoy kalkar, o köylü aklıselimiyle "İnşaallah bizde de çıkacak" der, siz bozguncu olduğunuzla kalakalırsınız.

Sonra, bazı işlere mutlaka akıl erdirmeniz gerekmez. Şu Fransız radar sistemi ihalesi iptal edilmişse, bir sebebi vardır ki Dışişlerine haber vermeden iptal etmişlerdir. Güney Kıbrıs'la ticaret, Larouche'un Başbakan'la görüştürülmesi vb. olaylar da aynı gözle görülmek gerekir. Kimse itiraz etmezken, "Dışişleri olarak bana niye sorulmuyor?" diye sorun çıkarmamalısınız.

Size en önemlisini söyleyelim mi? Sizin bakanlık şu anda Türkiye'nin tek solcu ve hatta devrimci bakanlığı. Evet, evet, buna balmumu yapıştırınız. Tamam, herkes biliyor Dışişleri'nin değişmediğini. Ama sorun burada ya! Türkiye değişti ve Dışişleri Türkiye için "lüks" oldu. Meselelere global bakamıyorsunuz. Seçim ekonomisinden çıkınca, Türkiye Amerikan kredisi olmadan nasıl yola girecek? Oysa, sizin bakanlık SEİA'yı dişe diş müzakere etmekle kalmadı, şimdi de Sayın Evren'in ABD gezisine karşı çıkıyor, ABD üslerine ek tesis yapılmasını engelliyor, 600 uçuş saatinin dışında üslerden yararlanılmasını yasaklıyor, buradaki uçak sayısını anlaşmayla sınırlı sanıyor. Libya ve İran konusundaki Amerikan ricalarını hiçe sayıyor. Koltuğa oturunca, sayın bakan, bunlara bir son verilmesini sağlamalısınız. Yok, bu yapılmayacaksa, sayın selefinizin kabahatı neydi? Bakın, tek aday sizsiniz diye de bir şey yok. Bir büyükelçinin deyimiyle, "Bir ayağı **folie**'de (delilikte), bir ayağı **génie**'de (dehada)" başmühendisimizden tutun, "Dış politikayı Dışişleri'nin tekelinden çıkardık" diye övünenlere dek ne adaylar var. Sizin şansınız, Sayın Başbakan'ın, Dışişleri'ne uyum sağlatmak için dışişlerinden ilgisiz bakan aramasından geliyor. İyi düşünün, sayın bakan, Türkiye'nin en "monden" ve de rahat bakanlığı bu. Türkiye'nin en rahat adamını arıyor... ■

İllüstrasyon: *Uğurcan Ataoğlu*

Gencay Gürsoy Bilar'ın İstanbul Bilim Merkezi çalışmalarını anlattı

ÖZGÜR BİR EĞİTİM ORTAMI

Birey-Toplum, Siyaset, Hak ve Özgürlükler, İletişim, Cinsellik, Sağlık İdeolojisi ve Tıp, Kültür ve Uygarlık, Emek ve Sermaye, Bilim-Teknik, Konut-Kent-Çevre gibi konular seminer gruplarında baskısız, sansürsüz, özgür bir tartışma ortamında sunulacak.

Bilar'ın bu yıl İstanbul'da bazı etkinlikleri olacağını öğrendik. Bilar'ın kuruluşu ve çalışmaları konusunda bilgi verebilir misiniz?

Bilar, 12 Eylül'ün "ticaret" dışında kalan her alanda özgür örgütlenme, hatta toplanma, konuşma ve tartışma olanaklarını ortadan kaldırdığı dönemde, bir "anonim ortaklık" olarak kuruldu. Kurucuları arasında 12 Eylül rejimi tarafından üniversitelerden uzaklaştırılan, bu uygulamalara ve YÖK'e tepki göstererek üniversiteleri terkeden bazı öğretim üyeleri ile, bir grup yazar ve sanatçı var. Biliyorsunuz, üniversiteler başta olmak üzere, bütün özerk kurumların susturulduğu, siyasi partilerin, işçi sendikalarının ve tüm meslek odalarının kapatıldığı bu dönemde 12 Eylül'e karşı ilk toplu tepki, Aziz Nesin'in öncülük ettiği "aydınlar dilekçesi" diye bilinen eylemle gösterildi. Eyleme katılanların önde gelenleri hakkında, kamuoyunda uzun süre ilgi ile izlenen bir de dava açıldı. Bu dava sırasında yapılan savunmalarda 12 Eylül sorumlularının dokunulmazlık zırhları fiilen parçalandı. İşte Bilar bu eyleme öncülük eden çevrenin o günün koşulları altında gösterdiği kurumlaşma çabalarının ürünü oldu.

Bilar'ın Doğramacı gibi Çankaya'dan destekli petrol zenginleri yok. Bizim Doğramacımız Aziz Nesin. Onun da Vakfa para yetiştirmekten iki yakası bir araya gelmiyor.

▶ Yanlış anımsamıyorsam, Bilar'ın "ticari" faaliyeti de bazı kısıtlamalara uğradı.

Evet, özellikle ilk kuruluş döneminde olmadık bürokratik güçlükler ve engellemeler çıkarıldı. Toplantıların yapıldığı tiyatro ve sinema salonlarının sahipleri uygun yöntemlerle tehdit edildi, yıldırılmak istendi. Bu arada Bilar yöneticileri hakkında bir de dava açıldı ama sonuç alınamadı. Bilar geçen yıl Türkiye'de olduğu kadar birçok Batı ülkesinde de yankılanan bir eğitim programını Ankara'da başarıyla tamamladı. Bu yıl da İstanbul'da benzer bir çalışma yakında başlıyor.

▶ Yine eğitim programı mı?

Bir anlamda öyle. Ama uzun süredir planlamaya çalıştığımız bu programın farklı bazı özellikleri var. Bir kere klasik üniversite ya da yüksek okullardaki ders konularına değil, daha güncel ve somut tartışma konularına öncelik verildi. Hukuk, iktisat, sosyoloji gibi disiplinler ayrı ayrı ele alınmadı. Konular disiplinlerarası bir yaklaşımla programlandı. Diyelim "temel hak ve özgürlükler" konusunda, hukukçular yanında, sosyologlar, felsefeciler ve ruhbilimciler de tartışmaya katıldılar.

▶ Seminerler nerede yapılacak?

Bilar'ın şimdi Tünel'de içinde üç derslik bulunan bir dairesi var*. Derslikler 20-25 kişi alıyor. Zaten daha fazlasıyla bizim düşündüğümüz tartışmalı seminerler gerçekleştirilemez. Öğrenciler kadar öğrenci olmayanların da katılmasını istediğimiz bu seminerler hafta sonlarında ve hafta içi akşam saatlerinde yapılacak.

▶ Ne zaman başlamayı düşünüyorsunuz?

Sanıyorum Kasım'ın başında kayıtlara, ortalarında da seminerlere başlayabiliriz. Belki biraz geç kaldık ama 15 ana başlık altında yaklaşık 750 saati bulan ve her şeyden önemlisi klasik ders kalıplarının dışına çıkan bir programı örgütlemek hiç kolay iş değil. Bugüne kadar pek denenmemiş bir yaklaşımla yola çıkıyoruz. Üstelik bizim deneyimli sekreterlerimiz, yerleşmiş bir büro kadromuz da yok. Şimdilik her işi kendimiz yapıyoruz. Birçoğumuz uzun yıllar üniversitelerin her türlü değişime karşı direnen yapısına tepki duyarak çalışmış, YÖK'ün antidemokratik, merkeziyetçi ve hiyerarşik uygulamalarıyla büsbütün donuk ve içe kapalı hale gelen bu kurumlara karşı en azından özdeşlik duygusunu ve güvenini yitirmiş öğretim üyeleri olarak, Bilar'ın yoksul ama alabildiğine özgür ortamında yeni bir şeyler denemenin heyecanını yaşıyoruz.

▶ Öğretim üyesi kadronuzda üniversite dışından gelenler de var mı?

Önce şunu söylemeleyim; bizim öğretim üyelerimiz yok, tartışmacılarımız ya da konuşmacılarımız var. Henüz kendimize uygun kavramlar bulabilmiş değiliz ama "öğretim üyesi", "öğrenci", "müdür", "başkan" gibi adlandırmaları, "profesör", "doçent", "asistan" gibi rütbeleri kullanmak istemiyoruz. Aramızda akademik kariyerden gelmiş olanlar gibi başka alanlarda çalışmış arkadaşlarımız da var. Seminerlere katılacakların lise çıkışlı ya da yüksek öğrenim görmüş olmaları gerekmiyor. Kuşkusuz seminerlerimize aktif şekilde katılmak için belirli bir kültür

düzeyi ve ilgi yoğunluğu gerekiyor ama bu niteliklere sahip olabilmek için lise ya da yüksek okul okumak gerekmiyor. Ya da bu eğitimi görmek her zaman böyle nitelikleri kazandırmıyor. YÖK'ten sonra ise, yüksek okul çıkışlı olmayı, araştırıcı, sorgulayıcı, yaratıcı, düşünce ve kültürel zenginlik yönünden, belki de olumsuz bir puan saymak gerekir. Kuşkusuz bu söylediklerim seminerlerimizin elementer düzeyde olacağı anlamına gelmiyor. Hiçbirimizin, bilimsel konuları alışılmış akademik dilin dışına çıkarak anlatma ve tartışmada uzun boylu deneyimi yok. Ayrıca bazı seminerler belki de sadece o konuya özel ilgi duyan ve belirli bir birikimi olanlar için verimli olabilecek. Aktif şekilde katılmak için, plastik sanatlarla biraz ilgilenmiş ve düşünsel emek sarfetmiş olmak gerekiyor. Ama hiç kuşku yok ki bunun için Güzel Sanatlar Akademisi'ni ya da Sanat Tarihi'ni bitirmek ressam ya da yontucu olmak gerekmiyor. Kayıt sırasında elde edilebilecek dökümanlarda seminerlerin içeriği ve bu türden özellikleri konusunda açıklamalar gözden geçirilebilecek ve kayıt işlemini yapan Bilar sorumlularından bilgi alınabilecek. Demin söylediğim gibi, çoğumuzun bir konuyu herkesin izleyebileceği bir dille tartışma alışkanlığı pek yok ama hepimiz bunun önemine inanıyoruz. Sanıyorum ki, seminer gruplarında, elden geldiği kadar baskısız, sansürsüz ve özgür bir tartışma ortamı yaratabilirsek kısa süre içinde ortak bir dil geliştirebiliriz.

▶ Seminer programında hangi konular var?

Bugünlerde Bilar İstanbul Bilim Merkezi'nin açıklamalı seminer programı yayınlanacağı için ben şimdilik birkaç örnek vermekle yetineceğim. Yaklaşık 26 hafta sürecek programda birbirinden bağımsız olmakla birlikte arka planda gevşek bir sıralamanın da gözetildiği 14 ana seminer dizisi var. Her dizi içinde her biri toplam olarak yaklaşık 14 ile 60

saat arasında değişen, genellikle ikişer saatlik seminerler yer alıyor. Diziler kendi içinde belirli bir bütünlük oluşturuyor. Bu yüzden katılanlara bir dizi seminerin mümkünse bütününü almalarını öneriyoruz. Ama bu mutlak bir kural da değil. İsteyen, sadece her dizinin zorunlu görülen en az sürelik bölümünü alıp geri kalan konuları dilediği gibi seçebiliyor. Bazı diziler için böyle bir zorunlu süre de söz konusu olmayabilir.

Kuşkusuz bu 14 konu belirli bir seçimle saptandı ama, bu seçimde konuların önem sırası yanıda, seminer dizisinin sorumluluğunu yüklenecek konuşmacı bulunabilmesinin de rolü oldu. Örneğin "eğitim ve eğitim ideolojisi" gibi çok önem verdiğimiz bir konuyu enine boyuna tartışacak kadroyu bu dönem için bulamadık. Bu yüzden şimdilik sadece yüksek öğretimi tartışmak üzere, seminer programı dışındaki paneller dizisinde bu konuya yer verdik. Belki ikinci dönemde, eğitim konusunu daha geniş boyutlarıyla ele almak olanağını bulabileceğiz.

13 seminer dizisi içinde "Birey-Toplum", "Siyaset", "Hak ve Özgürlükler", "İletişim", "Cinsellik", "Sağlık İdeolojisi ve Tıp", "Kültür ve Uygarlık", "Kadın Etüdleri", "Emek ve Sermaye", "Savaş ve Barış", "Bilim-Teknik", "İktisat Politikaları" ve "Konut-Kent-Çevre" gibi konular var. Bu ana diziler içinde alt başlıklar halinde birçok konu, belirli bir sıra içinde işlenecek.

▶ Peki seminerlere katılanlar bütün bu dizileri izleyebilecekler mi?

Hayır, buna olanak yok. Çünkü bu programı sığdırabilmek için aynı zaman dilimi içinde iki, belki de üç ayrı semineri bir arada yürütmek gerekiyor. Diyelim A dersliğinde "Birey-Toplum" dizisi sürerken, B ve C dersliklerinde ayrı seminer dizileri yapılacak. Dolayısıyla kayıt için başvuranlar, çakışan seminerler arasında önceden bir seçme yapmak durumunda kalacaklar.

▶ Bilar, kira, ders ücreti, personel aylıkları ve öteki masrafları, kayıt ücretleriyle mi karşılamayı düşünüyor? Buna olanak var mı?

Doğrusu işin bu tarafına benim aklım pek ermiyor. Galiba hiçbirimizin aklı ermiyor. Saat başına sanıyorum 5-6 yüz liralık bir kayıt ücreti belirlenecek. Bugüne kadar yaşanan deneyleri gözden geçirdiğimiz zaman, Türkiye'de böyle bir yapının sadece bu kayıt ücretleriyle ayakta kalması olanaksız gibi görünüyor. Üstelik bizde seminer veren hiç kimse ders ücreti gibi bir şey de almıyor. Yani konuşmacı kadromuzun tümü ücretsiz. Ama yine de giderlerin rahatça karşılanabileceğini sanmıyorum. Herhalde Bilar'ın, diğer alanlarda yapmayı planladığı "kültür turizmi" gibi çalışmaların geliriyle seminerlerin açığını kapatması gerekecek. Ya da bakarsınız günün birinde devlet ya da Doğramacı gibi bazı hayır sahipleri Bilar'ı finanse etmeye karar verir. Bunlar işin şakası tabii. Gölge etmesinler başka ihsan istemeyiz ama bana öyle geliyor ki, bunlar gölge etmeden duramazlar. Bakalım göreceğiz.

▶ Sizce Bilar'ın çalışmaları süreklilik kazanıp kurumlaşabilir mi? Doğramacı'nın Bilkent'i gibi, Bilar da günün birinde üniversite kuramaz mı?

Eh, düş gücümüzü fazla zorlarsak "bu kadro ile pekâlâ üniversite de kurulur" diye düşünebiliriz. Ama bizim Doğramacı gibi Çankaya'dan destekli petrol zenginlerimiz yok. Bizim Doğramacımız Aziz Nesin. Onun da Çatalca'daki vakfa para yetiştirmekten iki yakası biraraya gelmiyor.

▶ Seminer konuşmacıları arasında halen üniversitelerde görevli olan öğretim üyeleri de var mı?

Sanıyorum çoğunluğu üniversitelerden uzaklaştırılan ya da üniversiteleri terkeden arkadaşlar oluşturuyor ama halen öğretim üyesi olarak görevini sürdürenler de var konuşmacılar arasında. YÖK'ü reddediyoruz, onu üniversite özerkliğinin önündeki en büyük engel sayıyoruz ama "üniversiteler terkedilmelidir" diye bir çağrı yapmıyoruz. Bütün çabalara karşın, ne 1402 ne de diğer uygulamalar üniversitelerdeki özgür düşünceli demokrat ve ilerici öğretim üyelerinin kökünün kazınmasına yetmemiştir.

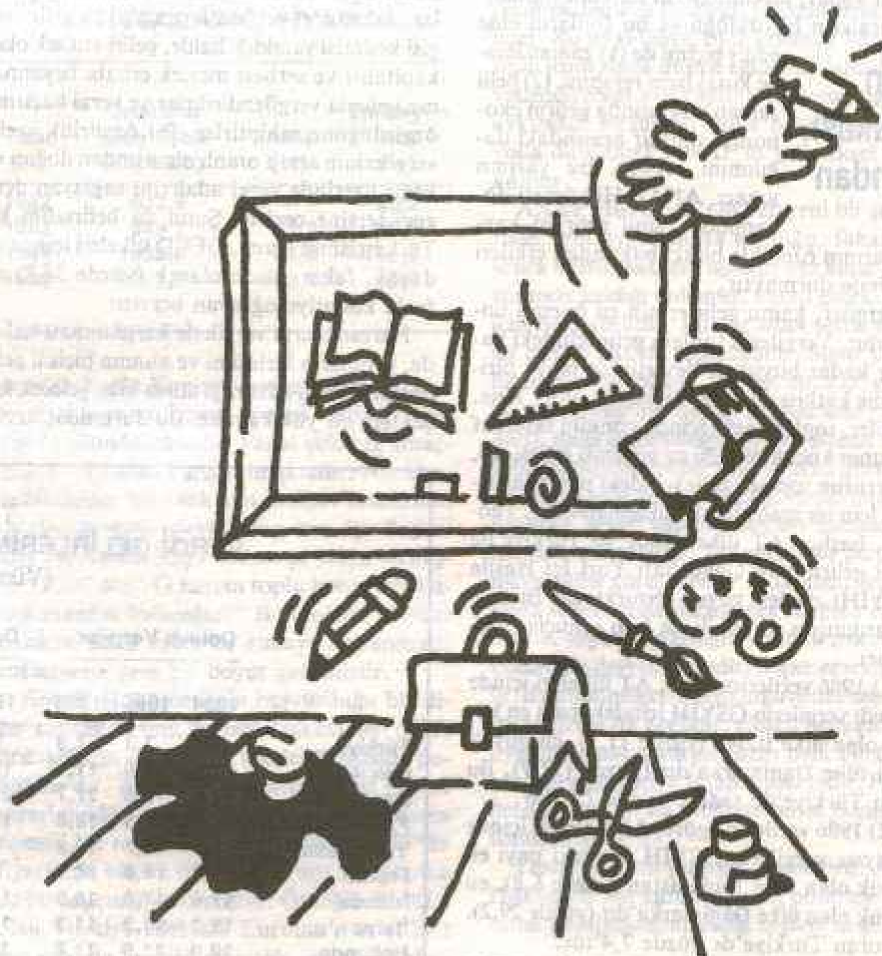
▶ 1402 numaralı Sıkıyönetim Yasası ile görevlerinden uzaklaştırılan, sizin de içinde bulunduğunuz öğretim üyelerinin durumunda bir değişiklik var mı?

Biliyorsunuz hepimiz, üniversitelere karşı İdare Mahkemeleri'nde açtığımız davaları kazandık. Üniversiteler bilim dallarında boş kadro olanları yeniden göreve başlattı. Bu arada ben ve Bülent Tanör görevlerimize döndük. Eski kürsülerinde kadro bulunmayan arkadaşlara da YÖK'ten kadro istendiği, kadro sağlanınca onların da göreve başlatılacağı bildirildi. Ancak bu arada üniversiteler Danıştay'a başvurarak İdare Mahkemesi'nin kararına karşı "yürütmeyi durdurma" isteminde bulunmayı da ihmal etmedi. Danıştay 5. Dairesi de, üniversitenin istemine uyarak "yürütmeyi durdurma" kararını verdi. Bu söyleşi yayınlanıncaya kadar, herhalde bu karar uygulanacak ve bizler yeniden üniversiteden uzaklaştırılacağız.

▶ Bu son aşama mı?

Son aşama değil. Danıştay nihai kararını daha sonra verecek ama sanıyorum "yürütmeyi durdurma" kararını, nihai kararın göstergesi saymak gerekir. Danıştaydaki kompozisyon değişmediği sürece, bu koşullarda farklı bir sonuç beklememeli bence. Burada asıl ilginç olan üniversitelerin İdare Mahkemesi kararlarına karşı yürütmeyi durdurma isteminde bulunmasıdır. Bu başvuru belki bir tür hukuksal refleks davranıştı ama herhalde yasal bir zorunluluk değildi. Doğramacı 1402 uygulamasının üniversitelerin dışında geliştiğini, kendisinin ve YÖK'ün 1402'liklerin göreve dönmelerine karşı olmadığını birkaç kez açıklamıştı. Üniversitelerin yürütmeyi durdurma başvurusunda bulunması iki yüzlülüğü açığa çıkarmıştır. Üniversiteler bu davranışlarıyla, 1402 uygulamasında sıkıyönetimin işbirlikçisi olduklarını, sıkıyönetim kalktıktan sonra da onun hukukunu savunmaya devam ettiklerini kanıtlamışlardır. ■

* İstanbul Bilar'ın adresi: İlk Belediye cad. 5 Küçük Tünel Han Kat 3 D. 5 Tünel-İstanbul

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

ANAP rejiminde kamu gelirleri ve ekonomik etkileri

PARAYI BULDUK, YA SONRASI...

Lüks tüketim malları ithalatının durdurulmasını isteyen bir gazeteciye Kaya Erdem şu yanıtı vermişti: "Nasıl olur. O zaman toplu konut için parayı nereden bulacağız?"

Her ülkede hükümetler, halktan aldığı paralarla bir takım ekonomik tercihler yaparlar. Örneğin ne kadar silah, top satın alınacağı, ne kadar yatırım, ne kadar cari harcama yapılacağı gibi. Askeri harcamalardaki artış ne şimdiki kuşağın, ne gelecek kuşağın refahını artırmaz. Yine bu kuşağın tüketim harcamaları arttığı derecede gelecek kuşağın potansiyel refahı düşer. Benzer şekilde, düşük gelirli ailelere parasız eğitim ve sağlık hizmeti sağlanması, gelir dağılımındaki eşitsizliği kısmen telâfi edebilir. Hükümet harcamalarının birleşimi kadar, hükümetlerin halktan topladığı paraların büyüklüğü ve bu fonların elde ediliş biçimi de (1) zaman içinde kuşakların refahını, (2) belli zaman noktasında gelirin ekonomik sınıflar arasındaki dağılımını etkiler. Bu yazının amacı, ANAP Hükümeti döneminde kamu gelirleri kaynaklarının özellikle bu iki bakımdan etkileri üzerinde durmaktır.

ANAP Hükümeti'nin kamu gelirleri politikası, harcama politikasından daha sağlam değildir.

Vergiler, kamu gelirlerinin en önemli unsurudur. Vergilerin toplam gelir içindeki payı ne kadar büyükse, devletin sermaye birikimine katkısı da o kadar büyük olur. Yine, vergiler, toplam gelir içinde gönüllü tasarruf oranının küçük olduğu az gelişmiş ülkelerde, tasarrufun toplam gelir içindeki payını artırmak için bir araç olarak kullanılabilirler. Tablo 1, başlıca AT ülkelerinde ve Türkiye'de vergi gelirlerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) içindeki payını vermektedir. Bu tablo yardımıyla varılabilecek bazı sonuçlar şunlardır:

(1) 1986 verilerine göre, AT ülkeleri içinde dolaylı vergilerin GSYİH içindeki payı en küçük olan ülke İtalya (yüzde 11,3), en büyük olan ülke Danimarka'dır (yüzde (77,7). Bu oran Türkiye'de sadece yüzde 7,9'dur.

(2) 1986 verilerine göre, AT ülkeleri içinde dolaysız vergilerin GSYİH içindeki payı en küçük olan ülke Yunanistan (yüzde 6,8), en büyük olan ülke Danimarka'dır (yüzde 29,2). Bu oran Türkiye'de yüzde 7,4'tür.

(3) 1986 verilerine göre, AT ülkeleri içinde toplam vergilerin GSYİH içindeki payı en küçük olan ülke Yunanistan (yüzde 23,0), en büyük olan ülke Danimarka'dır (yüzde 46,9). Bu oran Türkiye'de sadece yüzde 15,3'tür.

(4) Yunanistan hariç bütün AT ülkelerinde dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı düşerken, bu pay Türkiye'de yükselmektedir. Nitekim Türkiye'de dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1983'te yüzde 46,8 iken, bu pay 1984'te yüzde 47,2'ye 1985'te yüzde 53,3'e yükselmiştir. Dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı arttıkça vergi adaletsizliği de artar, çünkü dolaylı vergiler azalan oranlı vergilerdir, bireyin geliri arttıkça dolaylı vergilerin gelire oranı düşer. 300 liralık bir paket sigaradan yüzde 20 vergi alınıyorsa, günde bir paket sigara içen iki kişiden günlük geliri 2.000 TL olan gelirinin yüzde 3'ü kadar vergi öderken, günlük geliri 20.000 TL olan gelirinin binde 3'ü kadar vergi öder.

Dolaysız vergilerin zayıf ya da sistemli olarak geliştirilmiş yanı, vergi yükünü, geliri kolay yakalanabilir sınıf üzerinde yoğunlaşmasıdır. Geliri zaten düşük olan işçi ve memurlar, daha ücret ve maaşlarını alırken gelir vergisi kesintisi yapıldığı halde, geliri yüksek olan kapitalist ve serbest meslek erbabı beyannnme yoluyla vergilendirilirler ve vergi kaçırma özgürlüğüne sahiptirler. Bu özgürlük, gelir vergilerinin artan oranlı olmasından doğan ve kâğıt üzerinde vergi adaletini sağlayan dengeyi tersine çevirir. Şunu da belirtelim ki, Türk işçisinin ücreti, OECD ülkeleri içinde en düşük, fakat yüzde olarak (yüzde 36,7) en fazla kesintiye uğrayan ücrettir.

Harcamaların vergilerle karşılanması halinde, vergilerin birleşimi ve alınma biçimi gelir dağılımındaki eşitsizliği atırsa bile, gelecek kuşaklara bir yük kalmaz. Bu durumda, devletin yatırım harcamaları, kamu kesiminde sermaye mallarının aşınma payını aştığı sürece ve oranda, bu kuşak için bir özveri, gelecek kuşaklar için bir refah artışı söz konusudur.

Türkiye'de toplam vergi gelirlerinin toplam gelir içindeki payı küçük olduğu gibi, toplam vergi gelirlerinin konsolide bütçe içindeki payı da zamanla düştü. Nitekim bu pay 1982'de yüzde 84,7 iken, 1983'te yüzde 75,3'e, 1985'te yüzde 65,9'a düştü. Konsolide bütçe gelirleri içinde vergi gelirleri payının düşmesi, ANAP Hükümeti'nin ilan ettiği kemer sıkma politikasına tamamen ters düşen açık bütçe politikasına baş vurmasından kaynaklandı. Bir hükümet normal gelirlerinin üstünde harcama yapmak istiyorsa borçlanmalıdır. Nitekim Hazine, Merkez Bankası'ndan, yurtiçinden (ticaret bankalarından, firmalardan, bireylerden), diğer ülkelerden ya da uluslararası kuruluşlardan borçlanabilir. ANAP Hükümeti bu üç yolu da fazlasıyla kullandı.

Yurtiçi borçlanma 1981'te 22,5 milyon TL, 1983'te 198,4 milyon TL olduğu halde ANAP'ın iktidara geçmesinden sonra hızla yükseldi ve 1985'te 669,6 milyon liraya, 1987'nin ilk 9 ayında 4.329 milyar liraya yükseldi. Benzer şekilde, ANAP Hükümeti'nin iktidara geçtiği 1983 sonunda 18,38 milyar dolar olan dış borçlar 1986 sonunda 31,40 milyar dolara, 1987'nin ilk altı ayı sonunda 32,00 milyar dolara yükseldi. Yüksek faizle elde edilen bu borçlar bütçede transfer harcamalarını hızla artırdı. Nitekim bütçede transfer harcamalarının toplam harcamalar içindeki payı 1981'de yüzde 43,5 iken, bu pay 1985'te yüzde 45,9'a, 1987'nin ilk 8 ayında yüzde 50,9'a yükseldi. Cari harcamaları kısamayan hükümet, yatırımları azaltmak zo-

TABLO 1
VERGİ GELİRLERİNİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYI
(Yüzde Olarak)

	Dolaylı Vergiler			Dolaysız Vergiler			Toplam Vergiler		
	1984	1985	1986	1984	1985	1986	1984	1985	1986
Türkiye	6,8	7,3	7,9	7,6	6,4	7,4	14,4	13,7	15,3
Belçika	11,6	11,5	11,4	19,3	19,9	19,9	30,9	31,3	31,3
Danimarka	18,0	18,0	17,7	27,3	28,0	29,2	45,3	46,0	46,9
F.Almanya	13,0	12,9	12,8	12,2	12,4	12,2	25,2	25,3	25,0
Yunanistan	15,5	15,7	16,2	6,0	6,2	6,8	21,5	21,9	23,0
Fransa	15,1	14,8	14,9	9,4	9,1	9,0	24,5	23,9	24,0
İrlanda	17,6	17,0	16,8	14,8	14,5	14,2	32,4	31,5	31,0
İtalya	11,3	11,2	11,3	15,3	15,4	15,4	26,6	26,5	26,7
Hollanda	12,0	11,9	11,8	12,9	12,8	12,9	24,9	24,8	24,6
İngiltere	16,5	16,0	15,9	14,6	14,6	14,3	31,1	30,6	30,2

İllüstrasyon Uğurcan Ataoğlu

runda kaldı. Nitekim 1987'nin ilk 8 aylık döneminde cari fiyatlarla yatırım harcamaları, 1986'nın aynı dönemine oranla yüzde 3,1 azaldı. 1987 yatırımlarını 1986 fiyatlarıyla ölçersek ve bunun için Devlet İstatistik Enstitüsü toptan eşya fiyatları indeksinden, faydalanırsak, konsolide bütçeden yapılan yatırımlardaki gerçek gerilemenin yüzde 28,0 olduğu ortaya çıkar. Sermaye birikimini artırmak için baş vurulan bir politika, sermaye birikiminin gerilemesiyle sonuçlandı.

Büyük miktarda iç borçlanmanın başlıca ekonomik etkileri şunlardır:

(1) Devlete borcu halkın bir bölümü verir, fakat devletin bu borcun faizlerini ödemek için vergi aldığı kimseler sadece elinde devlet tahvili bulunanlar değildir. Vergilerin büyük bölümünün dolaylı vergilerden oluştuğu, sabit ve düşük gelirlilerin vergi kaçıramadığı ve elinde devlet tahvili bulunduramadığı bir ekonomide devlet borçlarındaki artış, toplam geliri istenmeyen yönde yeniden dağıtır.

(2) Hükümetin büyük bir borcun faizini ödeme zorunluğu enflasyona yol açabilir. Örneğin, hükümet borcun faizini vergileme yoluyla değil de tekrar borçlanarak bütçe açıklarını sürdürmek suretiyle finanse ediyorsa enflasyona yol açmış olur. Türkiye'de son yıllarda durum budur.

(3) Hükümetin daha fazla borçlanmak için menkul kıymetler piyasasına gitgide daha fazla girmesi reel faiz haddini yükseltir ve gerek özel kesim gerek kamu kesimi için borçlanmanın maliyetini yükseltir.

Dış borçları gelecek kuşak ödeyecektir. Fakat dış borçlardan şimdiki kuşak için de, gelecek kuşak için de faydalanılabilir. Örneğin dış borcun tamamı şimdiki kuşak tarafından tüketim amacıyla kullanılmışsa, bu borçlardan gelecek kuşağa bir fayda doğmaz, net bir yük doğar. Dış borç ilerde, bu borcu rahatlıkla ödeyebilecek ve fazladan bir şeyler bırakacak bir gelir akımı doğuran yatırımlara harcanmışsa, gelecek kuşaklar için net bir kazanç söz konusudur. Türkiye'de dış borçların hızla artmasına rağmen yatırımlar azalıyorsa, yatırımlar içinde belediye yatırımları ve konut yatırımları önemli yer tutuyorsa, durumumuzda bu sonucu şıkkın gerçekleştiği söylenemez. Az gelişmiş ülkeler için dış borçların getirdiği siyasal bağımlılığın ayrıca göz önüne alınması gerekir.

ANAP Hükümeti'nin borçlanma dışında faydalandığı bir diğer kaynak, ANAP'ın 1983 seçimlerinden önce önlemeyi vaadettiği **enflasyon**'dur. ANAP'ın iktidarda kaldığı dört yıla yakın sürede (Ocak 1984 - Ekim 1987) emisyon hacmi yüzde 362,3 artmıştır ve bu artışın önemli bir kısmı bütçe açıklarından kaynaklanmıştır. ANAP'ın iktidara geldiği 1983 yılında yüzde 30,6 olan enflasyon hızı, 1987 Eylül ayı sonunda yüzde 50'lere tırmanmaktadır. Hükümet, Merkez Bankası kaynaklarından sağladığı yeni banknotlarla mal ve hizmetler üzerine harcama yapmakta, fiyatlar yükselmekte, parasal gelirleri fiyatlardan daha hızlı yükselen sınıfın (kapitalistlerin) gerçek geliri yükselirken, parasal geliri fiyatları geriden izleyen sınıfın (işçilerin) gerçek geliri düşmektedir. Hızlı bir enflasyon döneminde faiz hadleri de hızla yükseldiği için, bu yüksek faiz haddinde sermaye birikimi yavaşlamaktadır.

ANAP Hükümeti'nin başvurduğu diğer bir kaynak **bütçe dışı fonlar**'dır. ANAP'ın iktidara geçtiği tarihe kadar kurulan 68 fona (bunlar bütçeye dahil fonlardır) ek olarak ANAP döneminde bütçe ve denetim dışı 35 fon kurulmuştur. 1986 yılında bu fonlarda toplanan tutar, aynı yıl bütçe gelirlerinin yüzde 48,3'üne eşittir. Siyasal iktidarın yetkisini ekonomik açıdan da genişletmek ve esnek hale getirmek amacını güden bu fon uygulaması özellikle oy getirecek olanlara kaymaktadır. Fonlar sadece, biriken paranın kullanım alanı ve oy potansiyeli ile tanınmaktadır. Örneğin lüks tüketim malları ithalatından kesilen paralar Toplu Konut Fonu'nda birikmekte, bu fonlar toplu konut kredisi vermek amacıyla kullanılmaktadır. Fakat çok kez amaçla araç birbirine karıştırılmaktadır. Nitekim, kendisinden lüks tüketim malları ithalatının durdurulmasını isteyen bir gazeteciye Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem şu yanıtı vermişti: "Nasıl olur. O zaman toplu konut için parayı nereden bulacağız?" Bu fonların Merkez Bankası'ndan kredi de almaya başlanması, enflasyona yeni bir boyut getirmiştir.

TABLO 2
ÇUKUROVA ELEKTRİK AŞ.'NİN UYGULADIĞI FİYAT

Yıllar	Ortalama satış fiyatı (Krş/Kwh)	Artış (%)	Enflasyon Hızı (%)
1982	642,9	—	25,2
1983	843,7	31,2	30,6
1984	1535,6	82,0	52,0
1985	3073,9	100,1	40,0

ANAP Hükümeti'nin başvurduğu bir diğer kaynak, Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) ürünleri için uyguladığı **tekelci fiyatlama politikası**'dır. ANAP Hükümeti öncesi büyük zararlar eden ve bu yüzden bütçe açıklarının önemli bir nedeni olarak gösterilen KİT'ler fiyatlarını büyük ölçüde artırmış, fakat yine de bütçe açıkları sürmüştür. Örneğin, bir KİT olan Türkiye Elektrik Kurumu'nun (TEK) son yıllarda, ürettiği elektriğe yaptığı zamlar, sadece TEK'ce değil, başta Çukurova Elektrik A.Ş. olmak üzere özel imtiyazlı elektrik şirketlerince de uygulanmıştır. Nitekim, 1984 - 1985 arasında ortalama satış fiyatını yüzde 100 artıran Çukurova Elektrik, Türkiye'nin en büyük özel sanayi kuruluşu haline geldi. Bu şirketin 1982-1985 yılları arasında kilovatsaat başına uyguladığı fiyat Tablo 2'de gösterildiği gibidir. Tablodan da görüldüğü gibi, şirket 1984'ten itibaren enflasyon hızının çok üstünde bir fiyatlanma politikası izlemiştir. 1983'te 34,4 milyar TL zarar eden KİT'ler, tekelci fiyatlama politikasına başlar başlamaz 1984'te 464,9 milyar TL gayrisafi kâr elde etmişlerdir.

KİT'lerin tekelci fiyatlama politikası uygulaması, üretimin ya da üretimin artış hızının azalmasına yol açtığı, ekonomide kaynakların en iyi şekilde kullanımını bozduğu gibi ihracat mallarının fiyatının yükselmesine de yol açar. Bu uygulama, özel kesimde kâr hadlerinin uzun süreli düşme eğilimini daha da kuvvetlendireceği için kapitalizmin mantığına da aykırıdır. Fakat bir yolla bozduğunu diğer yolla düzeltmek ANAP'ın geleneksel politikasıdır.

ANAP Hükümeti'nin hep yeni bir şey keşfeder gibi uygulamaya soktuğu, fakat daha sonra kurtulmak için üç-dört kez karar almak zorunda kaldığı önlemler, kamu gelirleri alanı için de geçerlidir. Bunlar **ufak tefek önlemler** başlığı altında toplanabilir. Süper emeklilik bunlardan biridir. Devlet burada, gelecek yıl yatırılacak mevduatın (durumumuzda primin), daha önce yatırılmış mevduatın faizini (durumumuzda süper emekli maaşını) karşılayacak kadar büyük olacağı varsayımına dayanarak hesap yapan kötü bir bankacı gibi hareket etmektedir. Bu varsayım gerçekleşmeyeceğine göre, ANAP Hükümeti seçim yılında süper emeklilikten net bir gelir elde etmekte, süper emekliliğin yükünü gelecek hükümetlere devretmektedir. Süper emeklilik gelir dağılımındaki bozukluğu düzeltecek bir mekanizma da değildir, çünkü hem kısmi bir uygulama alanı vardır, hem belli bir ödeme gücünü aşan işçiye hitap etmektedir, hem de ilerde şu ya da bu biçimde bir aldatmacayla sonuçlanacaktır.

Yazıyı şu kesin yargıyla bitirebiliriz: ANAP Hükümeti'nin kamu gelirleri politikası, harcama politikasından daha sağlam değildir. ■

Nedim Tarhan, demokratik halk kooperatifleri modelini savunuyor:

KÖYLÜNÜN ÖRGÜTLENMESİ GEREK

1982 Anayasası ile kooperatiflerdeki demokratik yönetim anlayışına gölge düşüren engelleyici hükümler getirildi, kooperatifler siyasal partilerle ilişki kurmasın denildi.

On iki Eylül 1980 öncesi CHP milletvekiliydi. Eylemlerini, Meclis'te parmak kaldırmakla sınırlamamıştı. Türkiye köylü hareketini ilerici bir yönde toplama mücadelesini Köy-Koop'da sürdürürken barış mücadelesinin de içinde bulunuyordu. Hem Köy-Koop yönetim kurulu başkanı olarak hem de Barış Derneği yöneticisi olarak yargılandı. Köy-Koop davasından onu mahkûm edemedilerse de Köy-Koop'u kapattılar. Barış Derneği davasından olan mahkûmiyeti ise henüz kesinleşmedi. Nedim Tarhan'la Paris'te konuştuk:

▶Sayın Nedim Tarhan, kamuoyu bir süredir görüşlerinizi izleyemiyor. Nerelerdesiniz, neler yapıyorsunuz?

Bir süredir Paris'teyim. Paris'te geçen zamanımı tarımsal kooperatifçilik alanında çalışmalar yaparak değerlendiriyorum. Bu alanda bir doktora çalışmasına başladım. Tezimi "Akdeniz ülkelerinde tarım sektörünün gelişimi için kooperatiflerarası işbirliğinin önemi" konusunda yapıyorum ve bu vesileyle özellikle Akdeniz ülkelerinde bulunan tarım kooperatifleriyle yoğun ilişki kurma olanağını buldum. Öte yandan, Balkan ülkeleriyle ilgili bir araştırma merkezinde üye olarak çalışmaktayım. Bu merkezde Balkan ülkeleri üzerine sosyo-ekonomik incelemeler yapıyoruz.

Küçük üreticileri örgütleyen Köy-Koop, ülkemizdeki belirli çıkar çevrelerinin huzurunu kaçırdı, "politika yapıyor" diye eleştirildi.

▶Türkiye'de köylünün durumunu nasıl görüyorsunuz? Tarım kesiminde, büyük ve orta-büyük köylülüğün örgütü Ziraat Odaları'ndan başkasının sesi çıkmıyor. Küçük ve orta köylü sahipsiz mi kaldı?

Ülkemizde tarımsal yapıya bakacak olursak, topraksız ve az topraklı köylülerin tarım nüfusu içinde önemli bir paya sahip olduğu görülür. Ve bu insanlar gerek toprak kullanımı, gerekse üretim aşamasında haklarını yeterince alamıyor, emeklerini değerlendiremiyorlar. 1980 yılından bu yana, ülkemizdeki siyasal yapılanmaya paralel olarak, işçi kesiminde, kamu çalışanları kesiminde olduğu gibi köylü kesiminde de örgütlenme, özellikle küçük üreticilerin kooperatiflerde örgütlenmesi, büyük ölçüde engellenmiş durumda. Bilindiği gibi, 1980'den önce küçük üreticilerin örgütlenmiş olduğu ya da küçük üreticileri örgütlemeyi hedefleyen Köy-Koop, ülkemizdeki belirli çıkar çevrelerinin ve bir takım siyasal çevrelerin huzurunu kaçırmıştı. Köy-Koop politika yapıyor diye sürekli eleştiriliyordu. Eleştiren kuruluşlardan birisi de Ziraat Oda-

si'ydı. Ama 12 Eylül'den sonra izlenen politikalardan kendileri de zarar görmeye başlayınca onlar da iktidara karşı çıkıyorlar.

Kooperatiflerse etkisiz kaldı. Kooperatifler bilinçli bir şekilde etkisiz bırakıldı. 12 Eylül öncesinde **demokratik halk kooperatifi** olarak adlandırdığımız 8000'e yakın kooperatif vardı. Bu sayı 1986'da 5400'e düşürüldü. Bunların birçoğunun da, ekonomik olanakların sağlanması, teknik desteğin verilmemesi, bir takım bürokratik engellerin çıkarılması ve yöresel baskıların ağır basması nedeniyle faaliyetlerini yeterince yürütemediklerini sanıyorum. Nitekim krediler büyük ölçüde azaltılmış durumda. Kooperatifler yatırımları üretime geçiremiyor ya da düşük kapasiteyle çalışıyorlar. Oysa, özellikle gelir dağılımında ve toprak dağılımındaki adaletsizliğin giderek çoğaldığı, topraksız köylü ailelerin sayısının giderek arttığı ülkemizde, küçük üreticilerin örgütlenmesi bir zorunluk haline geldi. Öyle sanıyorum ki, bu aşamada öncelikle mevcut kooperatiflerin ciddi bir şekilde reorganizasyonu, yeniden toparlanması, yeniden güçbirliği yapması, mevcut sorunları ve olanakları ortaya koyması gerekmekte. Bunun dışında yeni bir örgütlenme -bölgesel ve merkezi düzeyde- çalışması içinde bulunması kaçınılmaz.

▶12 Eylül öncesinde Köy-Koop'un başkanıydınız. Köy-Koop'ta o dönemde çok çeşitli sorunlarla karşı karşıyaydınız. Sonra Köy-Koop kapatıldı. Aradan geçen 7 yıl içinde Köy-Koop hareketini düşünme olanağı buldunuz mu? Eksiklikleri, yanlışlıkları saptayıp gelecekte neler yapılması gerektiğini düşündünüz mü?

Elbette... Köy-Koop çalışmalarını özellikle buradaki çalışmalarım sırasında düşündüm. İki açıdan düşündüm: Köy-Koop konusunda iki aşamalı bir düşünceye yöneldim. Birisi geriye, ikincisi ileriye yönelik bir düşünce tarzı. Geriye yönelik düşünürken geçmişe bakmaya özen gösterdim. Ülkemizdeki kooperatifçilik hareketinin gelişimi, karşılaştığı sorunlar, neler yaptık, neler yapmadık, niçin yapmadık, bizim yaptığımız hatalar neler oldu; bunları olabildiğince gözlemeye çalıştım. Tabii bunları saptarken değişik ülkelerdeki kooperatif hareketlerinin geçmişte neler yaptıklarını, nelerle karşılaştıklarını, onların geçirdikleri aşamaları mümkün olduğu kadar irdelemeye özen gösterdim. Bu arada gördüm ki, bizlerin de bir takım eksikliklerimiz yanlışlarımız oldu, ileriye yönelik düşünürken bu eksik ve yanlışlara da dikkat ederek düşünme ihtiyacı hissettim. İlk kez gördüm ki, biz uluslararası planda çok yoğun ve sağlıklı ilişkiler kurduğumuzu zannederken, böyle bir ilişkinin çok eksik olduğunu hissettim. Yani özellikle Batı Avrupa ülkelerinde kooperatiflerin dış ilişkileri çok önem taşır; gerek teknik, gerekse ekonomik düzeyde bu ilişkiler çok sağlıklı temellere oturmuş. Eğitim sorununa ciddi ve kalıcı çözümler getirmişler. Örgütlenme sorununa bu şekilde yaklaşmışlar. Ve artık çağdaş ülkelerde kooperatif hareketleri mevcut ekonomik işleyişin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş. Ülkelerin özelliklerine göre kooperatifler bazı ülkelerde tarım sektöründe % 30-35 oranında bir paya sahip, bir başka ülkede % 50 veya daha fazla paya sahip...

Benim kanıma göre ülkemizde bizim bugüne kadar savunduğumuz demokratik halk kooperatifçiliği modeli, bizim ülke koşullarına uygun sağlıklı ve soruna çözüm getirecek bir model. Ama bir takım eksiklikler var. Bunları da dikkate almak gerekiyor. Örgütün demokratik yapısını korumak ve geliştirmek, ciddi bir sorun olarak ortada duruyor.

▶Özal Hükümeti, "liberal" ekonomik programı çerçevesinde kamu iktisadi teşekküllerini özelleştirme kararı alırken, zaten büyük ölçüde iktidara bağımlı olan tarım satış ve tarım kredi kooperatiflerini kamulaştırmayı gündeme getirdi bir ara. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Esasen yalnız kooperatif örgütleri açısından değil, liberal örgütlenme açısından Özal'ın çelişkisi, Özal hükümetinin çelişkisi ortaya çıkıyor. Bir taraftan, ülkede liberalizme yönelik çalışmalar yapacağız deniliyor, liberal ekonomik kararlar alacağız deniliyor; öte yandan sosyal ve siyasal alanda liberalizmi kendi anlayışlarına göre yorumluyor, kendilerine göre biçimlendiriyorlar. Gerçekten kooperatif hareket ve kooperatife yönelik olarak izlenen politika, ilginç bir örnek olarak ortadadır. Biliyorsunuz, uluslararası planda kabul edilen temel kooperatifçilik prensiplerinden biri, demokratik yönetim prensibidir ve bu prensip, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü, Uluslararası Kooperatifler Birliği gibi gerek hükümetlerarası gerekse hükümetler dışı kuruluşlar tarafından benimsenir ve savunulur. Özellikle bu ilke, ülkedeki demokratik yönetimin gelişimine de katkıda bulunacak biçimde yorumlandığı için, kooperatif yönetimi açısından kaçınılmaz bir biçimde öngörülür.

Ancak görüyoruz ki, 1982 Anayasası'yla kooperatiflerdeki demokratik yönetim anlayışına gölge düşüren engelleyici hükümler getiriliyor, bu alanda yasal düzenlemeler yapılıyor. Çünkü bir yandan kooperatifler siyasal partilerle ilişki kurulmasın deniliyor, öte yandan bir bakıyoruz, bir Tarım Satış Kooperatifleri Genel Kurulu yapılıyor; bir partinin mensupları ağırlıkla kurula katılıyor; seçimler yapılıyor ve seçim yapıldıktan sonra Tariş'te, Çukobirlik'te, Fiskobirlik'te seçimi A Partisi, B Partisi kazandı deniliyor. Demek ki Anayasa'daki hüküm belli çevrelerin işine geldiği zaman ona göre yorumlanıyor, işlerine gelmediği zaman ise olumsuz yönde yorumlanıyor.

İkincisi, sizin de belirttiğiniz gibi demokratik yönetim ilkesinin ışığı altında ve ülkemizdeki uygulanmakta olan ekonomik sistemin de bir eşgüdümü olarak kooperatiflerde liberalleşmeye, serbestleşmeye yer vermek gerekirken, kooperatif olanaklarını kullanmak, kooperatifi baskı altında tutmak, kooperatif yönetimine istediği insanları atayabilmek ve kooperatifleri demokratiklik ilkesinden, kooperatif üyelerinin yönetimde söz sahibi olmalarından yoksun bırakmak için düzenlemeler yapmaktadırlar. Bu da ülkemizdeki demokratik yapılanmanın ne kadar sağlıksız olduğunu ortaya koyan somut bir örnek olarak ortada.

▶Güney Anadolu Projesi (GAP) uygulama çalışmaları sürüyor. Proje tamamlandığında, toprak mülkiyetinin ve üretimin yeniden örgütlenmesi ciddi sorunlar yaratacak gibi görünüyor. "Tarımsal üretim kooperatifçiliği", bu bölgede küçük köylünün örgütlenmesi, gelir düzeyinin yükseltilmesi ve adaletli dağıtımı, tarımsal üretimin planlı bir biçimde artırılması için bir araç olarak kullanılabilir mi?

Bu kaçınılmaz bir çözümdür bence. Yani esasen ülkemizde daha çok GAP olayının ülke ekonomisine ne ölçüde yarar sağlayacağı tartışılıyor genellikle. Fakat bu yatırımın kime ne ölçüde yarar sağlayacağı veya sağlaması gerektiği olayı fazla tartışılmıyor. Bizce, ulusal kaynaklara dayalı belli bir yatırım yapılıyorsa, bu yatırımla elde edilecek gelirler de adil bir şekilde dağıtılmalıdır. En iyi şekilde kullanılmalıdır. Belirli çevrelerin, özellikle büyük sanayi kuruluşlarının, bu bölgede tarım işletmeleri kurmaya, yabancı şirketlerin yatırım yapmaya yöneldiklerini duyuyoruz. Bizce bunlar, ülkemizdeki gelir dağılımı adaletsizliğini, özellikle tarımla uğraşan köylülerin sorunlarını daha da artırıcı bir girişimdir. Benim kanıma göre bu yörede, yani GAP çalışmaları çerçevesinde, dengeli bir gelişim eğer o yönde hedefleniyor ise (ki hedeflenmelidir), o zaman tarım modernizasyonu, çağdaş modern teknolojik araçların kullanımı, çiftçilerin gerçekçi bir şekilde demokratik halk kooperatiflerinde veya üretim çiftliklerinde örgütlenmesi zorunludur.

▶Ama Özal Hükümeti'nin böyle bir hedefi yok gibi görünüyor...

Yok elbette. Esasen böyle bir hedef beklenemez bugünkü yönetimden. Köylüden yana, dengeli kalkınmadan yana, emekten yana olan bir yönetimin bunu hedeflemesi gerekir.

▶Şu anda yapılabilecek bir şey yok mu?

Şu anda yapılacak şey, kitlelerle ilişki kurmak, kitlelere ilerde karşılaşacakları sorunları anlatmak, bu projenin kendilerine sağlayacağı yararları anlatmak ve buna paralel olarak da köylüleri demokratik bir çerçevede örgütlemek gerekmektedir. Daha sonra, köylülerin kendi sorunlarına, haklarına sahip çıkmalarını sağlamak ve o yönde çaba harcamak yapılacak şeyler arasında sayılabilir.

▶Örgütlenme, demokrasi kavramları sık sık kullandığınız kavramlar oldu. Ayrıca, 1982 Anayasası'nın demokratik halk kooperatifini engelleyici hükümler taşıdığını söylediniz. 1982 Anayasası'nda düzeltmeler mi yapılmalı, yeni bir anayasa mı yapılmalı?

Önce şunu söyleyeyim, 1982 Anayasası'nın demokratik hükümler içerip içermediği veya ülkemizde sağlıklı bir demokrasinin oluşumuna olanak tanıyıp tanımadığını, ülkemizin bugün içinde bulunduğu durum açıkça ortaya koyuyor. Eğer uluslararası platformda ülkedeki demokratik yapı tartışılıyor, ülke içerisinde kitlelerin demokratik haklarını kullanamadığı, geniş boyutlarda ifade ediliyor ve bir gerçek olarak ortada duruyorsa, bu anayasanın demokratik yapılanma açısından olanakları genişletme yerine olanakları büyük ölçüde daralttığı açıktır. Bu durum karşısında mevcut Anayasa'nın hükümlerini savunmak mümkün değildir. Bence yepyeni, sağlıklı, ülkemiz koşullarına uygun, demokratik tartışma sonucu oluşabilecek bir anayasanın oluşturulması kaçınılmaz, ivedi bir görev. Bu zeminde, yeni yepyeni bir anayasa oluşturmak amacıyla, yani liberal sağdan başlayarak, demokratik düzenden yana olan, demokratım diyen herkes, her kurum, çaba harcamak ve olaya sıcak bakmak zorundadır. ■

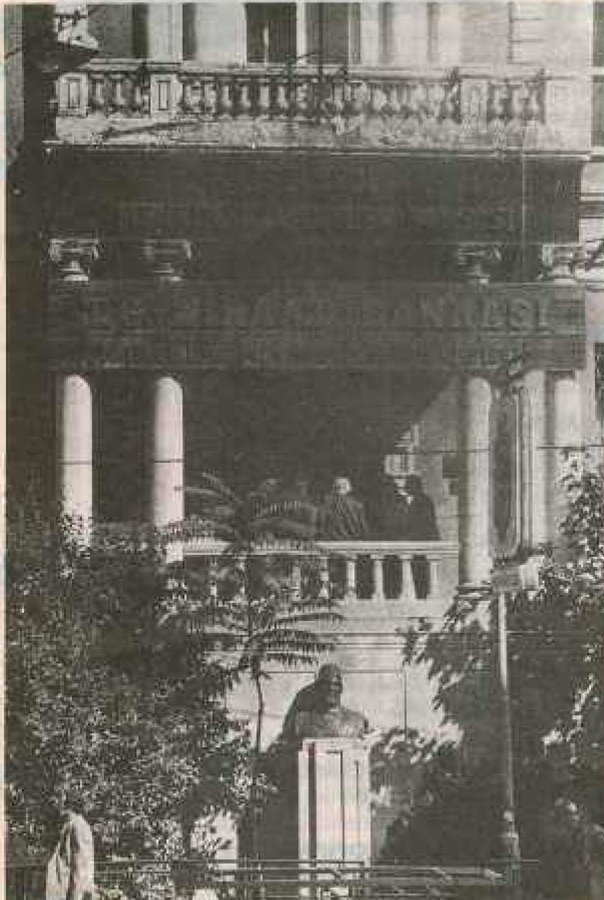
Hisse senedinde emekleme çağı aşıldı ama...

BORSA KOŞUYA HAZIR DEĞİL

Hisse senedi piyasası ''sığ'' bir piyasa. İki-üç milyarlık hisse senedi sürülmesine, deneyimsiz oyuncuların davranışları da eklenince ani fiyat hareketleri görülebiliyor.

Sessiz-sedasız, 1986 yılı başından bu yılın ortalarına dek faaliyetini sürdüren İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, yaz sıcağında birdenbire dikkatleri üzerine çekiverdi. Borsa'nın ilk çalışma yılında gerçekleştirdiği iş hacmi içinde yüzde 1 bile pay alamayan hisse senetlerine yönelen anormal ilgi, özellikle temmuz ve ağustos aylarında çarpıcı fiyat tırmanışlarına yol açtı. Bazı hisselerin fiyatları bir-iki hafta içinde üç-dört katlık artışlar gösterirken haziran ayı başlarında 400 puan dolayında olan (1986 Ocak: 100 bazlı) İMKB fiyat endeksi de ağustosun son haftasına girilirken 1300 puanı aştı. Bu ortamın yarattığı ''ne alırsan kazanırsın, bir koy üç-dört al'' havası içinde Borsa'da gerçekleştirilen hisse senedi alışverişinin hacmi, ağustos ayında 24 milyar liraya kadar yükseldi. Oysa 1986 yılının bütününde bu rakam 8.7 milyar lirayı ancak bulmuş, bu yılın ilk beş ayında da 10 milyar lirayı ancak geçmişti.

▼İMKB. Yeni gelişen Borsa'nın bir anda koşuya katılmasını beklemek doğru olmaz.

Ağustos ayının son haftasına girilirken bazı özel kuruluşlardaki kamu hisselerinin gizlice piyasaya sunulmakta olduğunun açıklanması ve hisse senetlerindeki fiyat tırmanışının ardından bir çöküşü getirebileceği yolundaki beyanların artması, Borsa'daki havayı birdenbire değiştirdi. Fiyatların sürekli yükseleceği beklentisiyle buldukları hisseye yatırım yapan deneyimsiz yatırımcılardan başlayan düşüş korkusu anormal derecede yükselen fiyatları aşağı çekmeye başladı. Pek çok hissenin fiyatı gerilerken eylül ayında 1000 puana doğru gerileyen İMKB endeksi ekim ortalarında 900 puana doğru gerilemeye devam etti. Bankaların yeni bir faiz yarışına girişmeleri de bu sürece katkıda bulundu.

1987 yılının ikinci yarısında hisse senedi fiyatlarının anormal bir tırmanışa geçmesine yol açan etkenler nelerdi? Bu olayın çapı ve ekonominin bütünü içindeki ağırlığı neydi? Bu olaydan hangi dersler çıkartılabilir ve bu alanda geleceğe dönük olarak ne gibi gelişmeler beklenebilirdi?

Hisse senedi fiyatlarının 1987 yılı başından itibaren giderek hızlanarak yükselmesinde en belirleyici etken, enflasyonun yeniden yükselişe geçtiği bir ortamda mevduat faizlerinin aşağı çekilmek istenmesiydi. Hükümetin faizleri kademeli olarak aşağı çekme planı tam bir fiyaskoyla sonuçlanırken hisse senedi, arayış içindeki tasarruf sahibine çekici bir seçenek olarak görünmeye başlıyordu. Basında yer alan hisse fiyatlarının hızlı artışa geçtiği yolundaki haberler ve televizyondaki bazı programlar da hisse senedine yönelik talebin artmasına neden oldu. Talebi artıran bir diğer etken ise menkul kıymet yatırım fonu kurma hazırlığındaki bazı bankaların toplu alımlara yönelmeleriydi. Talepteki bir ani artışa karşılık hisse senedi arzında hızlı bir artış beklemek ise olanaksızdı.

Temeldeki arz-talep dengesizliğine, piyasanın oldukça ''sığ'' olmasından yararlanarak fiyatları manipüle etmeye çalışanların çabaları da eklenince fiyatlarda ani bir tırmanışın ilk belirtileri görüldü. Bu ise kendini besleyen bir süreci başlattı. Fiyatların hızla yükseldiğini gören piyasanın yenisi yatırımcılar her buldukları hisseyi kapma yarışına girince, fiyatlarda anormal yükselişler kaçınılmaz oldu.

Bu furya içinde ağustos ayında Borsa'da gerçekleştirilen 24 milyar liralık hisse senedi alışverişi İMKB için büyük bir rekordu. Borsa dışında yapılan alışverişin de yaklaşık 10 milyar lira dolayında olabileceği tahmin ediliyordu. Bu rakamlar hisse senedi için belki büyük rakamlardı ama aynı ağustos ayında bankalara akan tasarruf mevduatının 120 milyar lira dolayında olduğu anımsandığında bu rakamın önemi daha iyi anlaşılabiliyordu. Ta-

İMKB'de Hisse Senedi İşlemleri

	İşlem gören hisse sayısı (1000 adet)	İşlem hacmi (milyon TL)
1986/12 ay	3,273	8,703
1987 ocak	312	1,015
1987 şubat	555	3,096
1987 mart	228	1,173
1987 nisan	440	1,900
1987 mayıs	969	3,695
1987 haziran	1,282	7,059
1987 temmuz	1,482	15,324
1987 ağustos	2,048	24,177
1987 eylül	1,451	12,948

Kaynak: İMKB

lepteki büyük sıçramaya karşın bu piyasa, henüz fazla derinliği olmayan, "sığ" bir piyasaydı. Talebin birden dört-beş milyar artması ya da bir anda piyasaya iki-üç milyarlık hisse senedi sürülmesi fiyatları bir anda önemli ölçüde etkileyebiliyordu. Buna deneyimsiz oyuncuların bilinçsiz davranışları da eklenince ani fiyat hareketleri görülebiliyordu.

Hisse senetlerine gösterilen bu ilginin giderek güçlenen bir piyasa oluşturması ve hisse senedinin ülkemizde de sermaye piyasasının "asli aracı" haline gelmesi için her şeyden önce sağlıklı bir talebin oluşması ve iyi işleyen bir borsada, görevini gereğince yapan borsa üyelerinin de katkısıyla, yeterli düzeye yükselen arzla buluşması gerekiyordu. Talebin oluşması için ilk hız bu yıl kazanılmış, yaşanan deneyin de olumlu katkıları olmuştu. Yaz aylarındaki hızlı fiyat tırmanışı Türkiye dışında da dikkatleri çekmeye başlamış, Türk bankalarına hisse senedi piyasasında değerlendirmek üzere fon teklif eden yabancılar olduğu gibi ülkemizdeki yabancı bankalar bu alandaki rollerini artırmak için girişimlerini hızlandırmışlardı.

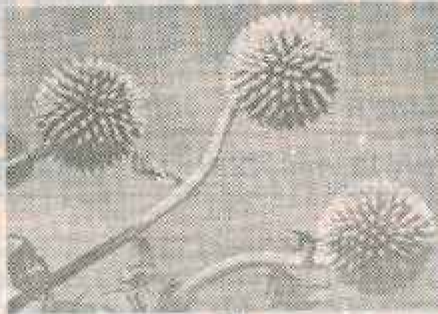
Arz cephesinde ise Özal hükümetinin özelleştirme programının önemli bir unsur olarak piyasayı etkileyeceği anlaşılıyordu. Öte yandan 1987 yılında çarpıcı artışlar gösteren hisse fiyatları, özel kuruluşları da halka açılma konusunu yeniden düşünmeye itmişti. Bütün sorun piyasanın ne ölçüde yeni ihraçları massedebileceğiydi. Özelleştirme konusunda yapılan ilk gizli deneme olumsuz sonuç vermiş, fiyatlar bir anda başaşağı gitmişti. Piyasanın artan arz koşullarında bugün erişmiş olduğu fiyat düzeylerini koruyabileceği inancının yerleşmesi halinde özel kuruluşların hisse senedi arzına yönelmeleri beklenebilirdi.

Türkiye'de yıllar yılı güdük kalan hisse senedi piyasası 1987 yılında emekleme aşamasını geçerek yürümeye başlamıştı. Bu piyasanın ve Borsa'nın bir anda iddialı bir koşuya katılmasını beklemek ise her halde doğru olmazdı. ■

Borsa'mızın kısa tarihi...

1866- İlk resmi borsa olan "Dersaadet Tahvilat Borsası" (Galata Borsası) Galata Komisyon Han'da açıldı. Borsa dili Fransızca ve Rumca idi. Osmanlı iç borçları ve 1854'ten beri alınan dış borçlara ait tahvillerin alım satımı bir borsayı gerektirmişti.
1873- "Dersaadet Tahvilat Borsası Nizamnamesi" ile Borsa'ya denetim getirildi.
1906- Borsa'nın adı "Esham ve Tahvilat Borsası" olarak değiştirildi.
1911- Trablusgarp ve Balkan Savaşları Borsa'yı olumsuz etkiledi. Osmanlı tahvillerinin fiyatları düştü.
1914- 1. Dünya Savaşı ile Borsa işlemez hale geldi ama Galata'daki bazı hanlarda gayri resmi faaliyet sürdü.
1918- Savaş bitince Borsa yeniden faaliyete geçti.
1923- Borsa asil üyelerinin TC vatandaşı olma koşulu getirildi.
1926- Borsa Galata'dan Sirkeci'deki 4. Vakıf Han'a taşındı.
1929- 1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu çıkarıldı.
1938- İstanbul Borsası kapatıldı, Ankara'da Esham Tahvilat ve Kambiyo Borsası açıldı.
1941- Ankara'da borsa başarılı olamadı, İstanbul'a taşındı.
1981- Sermaye Piyasası Kurulu oluşturuldu.
1983- Menkul Kıymetler Borsaları hakkında 91 sayılı kanun hükmünde kararname çıkarıldı.
1985- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) kuruldu.

güney dinç
GÜVENSİZLİK ÜÇGENİ

say

Güney Dinç, GÜVENSİZLİK ÜÇGENİ, Say Yayınları, İstanbul, 1987, 200 s.

Son yedi yılda, "olumludur" ya da "olumsuzdur" sözcükleri birçok insanın yaşamında önemli değişimler yarattı. Anayasa'nın 6. maddesine göre, "Hiçbir kimse veya organ, kaynağını Anayasa'dan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz". Oysa, hangi kuruluşun hangi yetkiyle yaptığı bilinmeyen "güvenlik soruşturması" sonucunda, kimliği, bilgisi, yeteneği araştırılmayan kişiler, güvenlik açısından başkalarını değerlendirdiler. Bunlar öylesine yapay ve öznel yaklaşımlardı ki, düzenlenen raporların altına "mahkemelerde kanıt olamaz" açıklamasını koymak zorunda kalıyorlardı.

Resmi kaynaklara dayandırılan açıklamalara göre, son yedi yılda 1.683.000 yurttaş fişlendi. 370.337 kişiye pasaport verilmedi. 14.000 kişi yurttaşlıktan çıkarıldı. Yasal koşullarının elverişli olmasına karşın, "güvenlik soruşturması" nedeniyle çalışacak kapı bulamayanların, "sakıncalı 1402'liklerin" sayısı ise tam bilinemiyor.

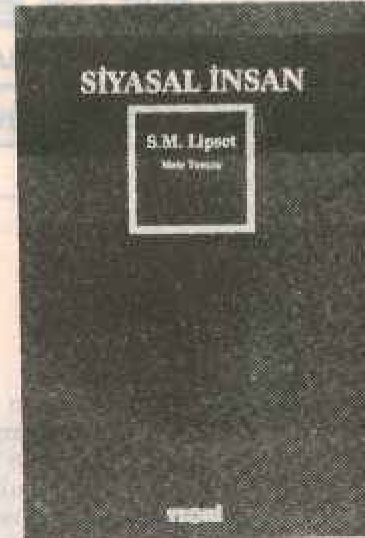
Güvensizlik Üçgeni, kaynağından yola çıkarak, son yedi yıldır uygulanan güvenlik soruşturması ve fişleme gibi uygulamaları belgeliyor, "demokrasiye geçiş" adı altında sıkıyönetimsiz sıkıyönetimin ülkede nasıl yapısallaştığını açıklıyor.

"Bilgisayar Çağında Özel Yaşamın Korunması", "Güvensizlik Üçgeni", "Gelişen Yöntemler" ve "Güncel Öykülerden Seçmeler" başlığını taşıyan dört bölümden oluşan kitabın sonuna eklenen "Ekler", daha önceki bölümlerde anlatılanların belgelerini sergiliyor.

Alexander Buzuev, KAPİTALİZM NEDİR?, Çev.: Celal A. Kanat, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1987, 208 s.

Kapitalizm nedir, nasıl oluşmuştur, özü nedir? Bu sorular, dünyanın her yerinde, özellikle de kapitalist ekonominin geçerli olduğu toplumlarda ikiyüz yıla yakın bir zamandan beri soruluyor, araştırılıyor.

Buzuev'in aslı 1987 yılında yayınlanan ve aynı yıl içinde Türkçe'ye kazandırılan bu kitabı da kapitalizme ilişkin temel sorunları araştırıyor, kapitalizmin temellerini irdeliyor. Kapitalizmin oluşumu ve özü, işçilerin kanını emen bir vampir, sömürücülerin "kutsal bağlaşıklığı", ekonomik ve toplumsal uzlaşmazlıklar, emperyalizm: ekonomi ve politika, uluslarötesi şirket: tekelci ahtapot, tekellerin ve burjuva devletin bağlaşıklığı, ölüm tacirleri ve süslü şapkalar: Uğursuz bir bağlaşma, yeni sömürgecilik, kapitalizmin genel bunalımı ve günümüz kapitalizminin politik ve tinsel bunalımı adlarını taşıyan onbir bölümden oluşuyor kitap. Bu bölümlerde, Buzuev, sermaye ve bileşenlerini, sömürüyü, artıdeğeri, ücretler, kâr, fiyat, rant gibi kavramları açıklıyor. Kapitalizmin gelişim evrelerini inceliyor ve kapitalizmin bunalımını sergiliyor. Kitabın sonuna eklenen sözlük, ekonomi uzmanı olmayan okuyucuya kolaylık sağlıyor.

S.M. Lipset, SİYASAL İNSAN, Çev.: Mete Tunçay, Teori Yayınları, Ankara, 1986, 440 s.

Çağdaş siyaset bilimine önemli katkılardan birini oluşturan **Siyasal İnsan**, Teori Yayınları'nca okuyucuya bir kez daha kazandırılıyor. Kaliforniya Üniversitesi Profesörü Martin Lipset'in birçok dile çevrilmiş bulunan bu eseri, Türkçe'ye alanının yetkin uzmanı Mete Tunçay tarafından sunuluyor. "Geniş bir ilgi alanından toplanmış araştırma verilerini teorik bir çerçeve içinde seçiklikle çözümleyen **Siyasal İnsan**, ülkemizin de siyasal sorunlarının toplumsal tabanı ve temellerini düşünmekte faydalı olabilir."

Yavuz Donat, BUYRUKLU DEMOKRASİ, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987, 464 s.

Fidel Castro, DÜNYA BUNALIMI, Çev.: Öner Ünalan, Onur Yayınları, İstanbul, 1987, 240 s.

Erbil Tuşalp, ARTIK DEMOKRASİ İSTEYİN, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1987, 184 s.

Boris Vasilyev, SAKİNDİ ORANIN ŞAFAKLARI, Çev.: Mazlum Beyhan, V Yayınları, 1986, 184 s.

Marta Traba, GÜNEYDE SÖYLEŞİLER, Çev.: Gürhan Uçkan, Yarın Yayınları, 1987, 207 s.

Aleksandra Kollontay, KADINLARIN ÖZGÜRLÜĞÜ, Çev.: Yasemin Çongar, Yarın Yayınları, 1986, 122 s. ■

SİLAHLI KUVVETLER KİMİ KURTARIR?

Demirel darbeler sonucu bir kenara itilmeyi önlemek istiyorsa her şeyden önce silahlı kuvvetlerin "devleti kurtarma misyonu"nu reddetmek zorundadır.

Süleyman Demirel Cumhuriyet Dergi'nin 26 Temmuz 1987 tarihli sayısında kendisiyle yapılan röportajda: "Türkiye'de "güvenliği sağlayacak olan kuvvetler, silahlı kuvvetler ve polistir. (...) Devlete silahlı kuvvetler dışında başka bir güç el koymaya kalkarsa, o zaman silahlı kuvvetlerimize 'bunu önle' dersiniz" demiş.

Demirel'in "nevi şahsına mahsus" ilginç deyişleri olduğu kimsenin meçhulü değil. Zaten röportajın yer aldığı sayfalardan birisinde gömme olarak verilen "Demirel'den Seçme Sözler"le, Demirel'in bu özelliği okuyucuya hatırlatılıyor. Ayrıca röportajı yapan muhabir, bir sorusuna "Sizin sözleriniz arasında özdeyiş olabilecek olanlar var" diye başlıyor ve bazı örnekler veriyor. Ne ki bunların en çarpıcısı dahi, **anlam derinliği ve vecizlik** söz konusu olduğunda yukardaki alıntıda verilenle yarışamaz, onunla kıyaslanamaz. Bu sözler, devlet mekanizmasının en can alıcı unsurlarından birini oluşturan silahlı kuvvetlere ilişkin Marksist değerlendirmenin, burjuva bir devlet adamı ağzından, benim bilebildiğim kadarıyla en veciz ifadesi ve aynı zamanda **teyidi.**

Genel bir kanıya göre "silahlı kuvvetlerin işlevi yurt savunmasıdır. Yurdu yabancı ülkelerin saldırılarından korumaktır". Gerçekten silahlı kuvvetlerin böyle bir işlevi vardır. Ne ki onun tek işlevi bu değildir. Silahlı kuvvetlerin bir önemli işlevi daha vardır. İşte Demirel'in yukarıdaki sözleri silahlı kuvvetlerin bu ikinci işlevini dile getiriyor.

▼**Demirel.** *Askerlere karşı tutumu daima sınıfsal. İktidar mücadelesi egemen sınıflar içinde sürdüğü müddetçe "askerler uzak dursun" diyor.*

Demirel 12 Eylül 1980 rejimine karşı aldığı tavırla, daha sonra da devamlı işlediği "demokrasi" retoriğindeki bazı motiflerle kamuoyunda "asker karşıtı" bir izlenim yarattı. Söz konusu röportajda da yine aynı temayı işliyor ve silahlı kuvvetlerin yetki ve görevlerinin sınırlarını çiziyor. Bunu yaparken de yine askeriyeyi siyaset dışı tutan, askerlerin müdahalesine karşı çıkan tutumunu sürdürüyor. Ama bir noktaya kadar. O noktadan sonra, oraya kadar askerin müdahalesine karşı çıkan Demirel, bu sefer kendi eliyle silahlı kuvvetleri devreye sokuveriyor. Gerekçesi de "devlete silahlı kuvvetler dışında bir gücün el koymaya kalkışması."

Demirel'in neyi kastettiği, seçimle iş başına gelmiş Allende hükümetinin, Şili silahlı kuvvetleri tarafından devrilmesi olayını nasıl değerlendirdiğinden belli. Olayla ilgili olarak aynen şöyle diyor: "Pinochet hadisesinde benim söylediğim şudur. 'Tasını tarağını topladı gitti'. (Allende'yi kastediyor. S.K.) O günün şartları içinde söylenmiştir. Bugün olsa söyler miyim, söylemez miyim ayrı mesele". (Demirel'e baskın, Yeni Gündem, 18-24 Ocak 1987 s.18)

Görüyorsunuz, Demirel akıl almaz bir "soğuk kanlılıkla" Şili silahlı kuvvetlerinin gaddarca katlettiği, seçimle iş başına gelmiş devlet başkanı için yıllar önce söylediklerini bu gün de hemen aynısıyla tekrar ediyor. Demirel'e göre, Şili Halk Birliği'nin, Allende'nin başkanlığında Şili'de hükümet olması açıkça "devlete silahlı kuvvetler dışında bir gücün el koyması" demek ve bir süre sonra Şili silahlı kuvvetleri de bunu, yine Demirel'in sözleriyle "önlemiş" oluyor. Demirel'in Allende hakkındaki sözlerinden sonra, konunun başka bir yorumu olamaz.

Kimse alınmasın ama Demirel'in "asker siyasete karışmasın" tutumu aynen böyle. Yani bugün askerin müdahalesini devamlı kınayan Demirel, emekçilerin iktidarı söz konusu olduğunda gözlerini kırpmaksızın silahlı kuvvetleri emekçi hareketini bastırmaya sevkediyor. Kısacası Demirel'in askerlere karşı tutumu **sınıfsal.** İktidar mücadelesi egemen sınıflar içinde sürdüğü müddetçe Demirel, "askerler uzak dursun" istiyor. Ama ne zaman ki emekçi karakterli hareketlerin iktidara yönelik mücadelesi güç kazanıyor, Demirel hemen silahlı kuvvetleri müdahale etmeye çağırıyor.

Düşünülebilir ki, Demirel silahlı kuvvetleri "güvenlik gücü" olarak gördüğü için askeriyeyi, "devlete el koymaya kalkanları" bastırmakla görevlendiriyor; "bunu önle" demekle de bunu kastediyor, yoksa müdahaleye davet etmiyor.

Doğru. Zaten sınıf çıkarlarının savunulması açısından da böylesi normal. Ne ki askeriye müdahale etti miydi normal olan değil de genellikle "anormal" olan gerçekleşiyor. Böylesi, hem de iki kez bizzat Demirel'in başından geçti. Ve her ikisinde de sol hareketler bastırılırken Demirel'in kendisi de safdışı edildi. Bunun da anlaşılması zor değil. Silahlı kuvvetlere "devleti kurtarma" misyonu verildi miydi, zaten bu eğilimleri güçlü olan askerler doğrudan kendilerinin müdahalesini tercih ediyorlar. Nitekim hem 12 Mart'ta, hem de 12 Eylül'de olan da buydu. Üstelik her ikisinde de askeri yönetimler Demirel'inkiyle özünde farketmeyen politikalar sürdürdüler; hatta anayasa konusunda Demirel'in isteyip de beceremediklerini gerçekleştirdiler. Ama her ikisinde de olan Demirel'in başbakanlığına oldu. İşte Demirel bu tehlikeyi önlemek için, silahlı kuvvetlerin, devleti **kendi direktifi** altında "kurtarmasını" istiyor. Ama nafile. Askeriyeye "devleti kurtarmak" diye bir misyon verildiği sürece hem Türkiye, hem de dünya pratiğinin defalarca gösterdiği gibi, askerler "bağımsız" davranmayı yeğleyeceklerdir. Şayet Demirel darbeler sonucu bir kenara itilmeyi önlemek istiyorsa her şeyden önce silahlı kuvvetlerin "devleti kurtarma misyonu"nu reddetmek zorundadır.

Ne ki asla olmayacak olan da budur. Çünkü askeriyenin "devleti kurtarma misyonu" ile Demirel'in üstlendiği, egemen sınıf çıkarlarının korunması politikası arasında bire bir bağıntı var. İşte bu yüzden iki defa askerlerin gadrine uğramasına rağmen Demirel'in sınıf güdüsü ağır basıyor. Ve sonuçta silahlı kuvvetlerin "devleti kurtarma misyonu" bizzat Demirel'in ağzından bir kez daha "muhkem kaziye" haline getirilmiş oluyor.

Bütün bunlarda şaşılacak bir yan yok. Başta da değindiğim gibi Demirel, bilimsel teorinin devlete ve silahlı kuvvetlere ilişkin görüşlerini veciz bir şekilde doğruluyor. Böyle yaparken de hem kendisinden hâlâ daha bir şeyler umanlara, ama en çok da orduya olmayacak misyonlar biçenlere, onun, Demirel'in sözleriyle altı çizilen toplumsal işlevini görmezden gelenlere, bu gibi somut toplumsal gerçekleri, belki de "taktik" hesaplarla görmezden gelerek, bu temel üzerinde politika ve program üretenlere hiç de yabana atılmayacak bir ders veriyor. ■

İŞÇİ SORUNLARI

14 EYLÜL TEZ Koop-İş Sendikası, devam eden Migros greviyle ilgili 'Grevlerin genel bir değerlendirilmesi' konulu bir toplantı düzenledi. Şevket Yılmaz rahatsızlığı nedeniyle toplantıya katılmadı.

20 EYLÜL Deri-İş Sendikası'nın Kazlıçeşme'deki 124 işyerinde sürdürdüğü grevin 90. gününde düzenlediği "Lokavtı Protesto" mitingine 5 bin işçi katıldı.

22 EYLÜL Demiryol-İş'te imzalanan toplusözleşmeyi protesto ettikleri için Demiryol-İş Haydarpaşa Şube Başkanı Mehmet Kılıç, yönetim kurulu üyesi Mehmet Batı, işten çıkarılan işyeri baştemsilcisi Yusuf Ovacık ve Tatvan'a sürülen Bekir Pekdurak açlık grevine başladılar.

7 EKİM Türk-İş'e bağlı Likat-İş Sendikası 5 bin işçinin çalıştığı Haydarpaşa, Mersin, İskenderun, Samsun, Demre, Bandırma limanlarında grev kararı aldı.

14 EKİM 2. Boğaz köprüsü çevre yolu yapımında çalışan yaklaşık 3 bin işçinin direnişi, büyük bir çoğunluğun işten ayrılmasıyla sonuçlandı.

İNSAN HAKLARI-BASKILAR

21 EYLÜL Bir süre önce gözaltına alınan "Güneşe Çağrı" dergisinin sahibi Kubilay Akpınar, bir basın açıklamasıyla, gençlik dergilerine yapılan baskıyı kınadı. Akpınar gözaltında kaldığı 20 gün boyunca kendisine ve ailesine değişik işkence metodları uygulandığını bildirdi.

22 EYLÜL Yargıtay, Nâzım Hikmet'in 'Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim' adlı kitabı hakkındaki el koyma kararını kaldırdı.

23 EYLÜL Çanakkale Devlet Hastanesi'nde tedavi gören üç siyasi tutuklu, tedavileri bitmeden taburcu edilmek istenince, protesto ederek cezaevlerindeki insanlık dışı tutumları ve baskıları iletmek için savcı istediler.

26 EYLÜL İnsan Hakları Derneği'nce başlatılan genel af ve ölüm cezalarının kaldırılması içerikli çağrı metni imzaya açıldı.

28 EYLÜL TAYAD yaptığı yazılı açıklamada İstanbul 1. Şube'de 9 gündür tutuklu bulunan Zeki Güven adlı kişinin çeşitli işkence ve baskılara maruz kaldığını bildirdi.

29 EYLÜL TAYAD cezaevi koşullarının düzeltilmesi amacıyla 'Özgürlük Kampanyası' başlatıyor.

2 EKİM Aydın Ağır Ceza Mahkemesi işkence gördüğü için dava açan Osman Yılmaz ve ailesinin, 104 gün haksız yere gözaltında kaldıkları ve acı çektiklerini kabul ederek bu süre için kişi başına 125'er bin lira "Manevi Tazminata" hükmetti.

DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk'ün İstanbul DGM Savcılığı'nca ifadesi alındı.

Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Fahrettin Kerim Avcı polislerce dövüldü.

Tunuslu bazı yazar ve aydınların tutuklanmalarını protesto eden Zaman Gazetesi yazarı Mehmet Doğan tutuklandı.

3 EKİM İnsan Hakları Derneği'nin "Genel Af ve Ölüm Cezalarının Kaldırılması" kampanyasının ilk paneli Adana'da yapıldı. Panelde 7 yıldır süren olağanüstü dönemde 250 bin kişinin gözaltına alındığı bildirildi.

Gültepe'de arkadaşlarına konuk gelen 5 kişi gizli toplantı suçlamasıyla gözaltına alındılar.

4 EKİM Kadın Çevresi ve Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'nin ortaklaşa düzenlediği "Kadına Dayağı Protesto" şenliği yapıldı.

EKONOMİ

2 EKİM Referandum ve erken genel seçim dolayısıyla köylüye sübvansiyonlar 1.5 trilyon liraya ulaştı.

F.Alman çelik endüstrisindeki kriz nedeniyle 1989 yılı sonuna kadar 34 bin 900 işçinin işten çıkarılacağı açıklandı.

Erken seçim nedeniyle geciktirilen zamların bütçeye getireceği yük 1 trilyon lirayı aşıyor.

4 EKİM Son 17 yıllık döneme ilişkin veriler, tarım destekleme alım fonlarının 131 kat enflasyonun ise 142 kat artış kaydettiğini ortaya koydu.

3. Dünya ülkelerinin dış borçları 1.2 trilyon dolara ulaştı.

12 EKİM Piyasadaki kâğıt para miktarı 3.1 trilyon liranın üstüne çıktı.

ÖĞRENCİ SORUNLARI

5 EKİM Öğrenci dernekleri temsilcileri, düzenledikleri basın toplantısında üniversiteler açılırken gençlerin sorunlarına ve taleplerine ciddi olarak eğilinmediğini, üniversitelerin güllük gülistanlık gösterilmeye çalışıldığını belirttiler.

DÜNYADAN

14 EYLÜL Etiyopya parlamentosu aralarında Eritre ve Tigre'nin de bulunduğu beş bölgeye özerklik verilmesini kararlaştırdı.

25 EYLÜL Şili'de öğrencilerin, askeri yönetimin üniversiteye müdahalesini protesto amacıyla düzenledikleri gösteriye polis ateş açtı. Bir öğrenci yaralandı. 50 öğrenci tutuklandı.

26 EYLÜL Yugoslavya dış borçlarının dondurulmasını istedi.

27 EYLÜL Paraguay'da 20 muhalefet liderinin tutuklandığı belirlendi.

2 EKİM Çin Halk Cumhuriyeti'nden bağımsızlık isteyen 2 bin Tibetli'nin polisle çatışması sonucu 6 kişi öldü.

İsrail askerleri işgal altındaki Gazze şehrinde 3 Filistinliyi öldürdü.

6 EKİM Fiji'de Albay Rabuka Cumhuriyet ilan etti.

7 EKİM Sri Lanka'da Tamil gerillaları 165 kişiyi öldürdü.

Şili'de düzenlenen 24 saatlik genel grevde askerle grevciler arasında çatışma çıktı. Bir çocuk öldü, 10 kişi yaralandı.

DOĞU-G.DOĞU OLAYLARI

22 EYLÜL Cumhurbaşkanı Evren'in Güneydoğu gezisinin ilk gününde PKK 12 kişiyi öldürdü. Bir PKK'lı sağ olarak yakalandı. (Şırnağın Çiftekavak mezrasında)

23 EYLÜL İki Irak uçağı Hakkâri'nin Çukurca ilçesine bağlı Nazlı köyünü bombaladı. 3 kişi öldü 18 kişi yaralandı.

26 EYLÜL Bitlis'in Sarıkonak köyünü basan militanlar 2'si korucu 3 kişiyi yaraladılar.

6 EKİM Şırnak'ta çıkan çatışmada 1 korucu, iki PKK militanı öldü.

11 EKİM PKK Şırnağı bastı. 13 ölü 9 yaralı.

12 EKİM 4 PKK militanı öldürüldü.

ÇEŞİTLİ

28 EYLÜL 4. Muğla Kültür ve Sanat Şenliği'ne öğretmen ve öğrencilerin katılması Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Müdürü Fevzi Pişkin tarafından yasaklandı.

1 EKİM TİP Genel Başkanı Behice Boran ile TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu imzasıyla yayımlanan bildiride her iki partinin birleşme ve güçbirliği kararı aldığı açıklandı.

2 EKİM Türkiye, birbirleriyle diplomatik ilişkiyi kesen İran ile Irak arasında, iki ülkenin nezdindeki diplomatik çıkarları koruma görevini kabul etti.

5 EKİM Anayasa Mahkemesi raportörü önseçimin kaldırılmasını anayasaya aykırı buldu.

7 EKİM TİP ve TKP birleşerek TBKP adını aldı.

10 EKİM TİP Genel Başkanı Behice Boran Brüksel'de geçirdiği bir kalp krizi sonucu öldü.

14 EKİM Türkiye'de 2000 yılına kadar konut sorunun çözümü için 3 milyar metre kare arsaya gereksinim var.

▼ ***Köprü direnişi.*** *2. Boğaz köprüsünün çevre yolu şantiyelerinde çalışan işçilerin direnişinde polis zaman zaman sözlü müdahalede bulundu.*

Kitap Kulubüne katılın, "en iyi" kitapları "en uygun" koşullarda edinin...

1. ☐ 3 300 TL

2. ☐ 2750 TL

3. ☐ 3 700 TL

4. ☐ 3 000 TL

5. ☐ 3600 TL

6. ☐ 2625 TL

7. ☐ 5 000 T

8. ☐ 2250 TL

9. ☐ 10 000 TL
2 cilt

10. ☐ 4 200 TL
2 cilt

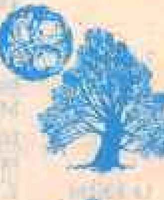
11. ☐ 1.260 TL

12. ☐ 3.675 TL

13. ☐ 3.465 TL

14. ☐ 3 360 T

15. ☐ 2300 TL

16. ☐ 6500 TL

17. ☐ 1 785 TL

18. ☐ 3730 TL

19. ☐ 2.500 TL

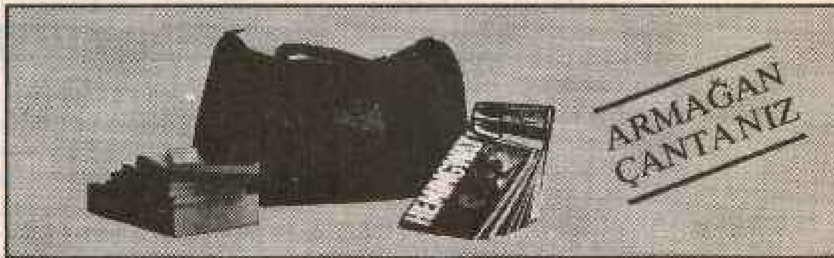
20. ☐ 6000 TL

21. ☐ 1.680 T

10.000 TL tutarında

Kitap alın, ABC Kitap Kulübüne üye olun, yararlanın.

Özel Üye Kimliği.

Yerli/yabancı kitapları alfabetik dizin içinde sunan bir **Genel Katalog.**

ABC Kitap Kulübü'nün tüm şube ve temsilciliklerinden alacağınız **yabancı kitaplarda % 15, diğerlerinde % 20 indirim.**

Yazar, kitap ve okur dünyasını her yönüyle izleyen kitap dergisi **MARTI'yı ücretsiz edinme olanağı.**

Fethi NACİ, Cevat ÇAPAN, Mehmet H.DOĞAN ve İlhami SOYSAL'dan oluşan **Ayın Kitabı Seçici Kurulu**'nun belirleyeceği **"Ayın Kitabı"** na uygulanacak **özel indirim.**

... **Ve armağan** kitap çantası

Üye Giriş Formu

ADIM / SOYADIM ____________

YAZIŞMA ve KİTAP GÖNDERME ADRESİM ____________

TELEFONUM ____________

ABC Kitap Kulübü'ne üye olmak istiyorum. Lütfen üyelik kaydımı yaparak, kitap listesinden seçtiğim işaretli kitapları ve armağan çantamı adresime gönderiniz. Ayrıca kitapların bedeli olarak havale ettiğim ______ TL yi adıma faturalayınız.

Bu broşürde anlatılan kulüp çalışma koşullarını ve bir yıl boyunca çıkacak olan Ayın Kitaplarını, özel indirimli fiyatıyla almayı kabul ediyorum. Bir fotoğrafımla, havale makbuz sureti ilişiktedir. Lütfen üyelere ücretsiz verilen genel katalog ve aylık dergileri de, adresime postalayınız.

İmza ve Tarih

Ayrıntılı bilgi ve broşür için:

ABC KİTAP KULÜBÜ P.K. 541 Beyoğlu / İstanbul
Tel: 151 38 00 - 144 25 81 - 145 43 81
Posta Çeki No: 274070
Banka Hesap No: Yapı Kredi Bankası
Merkez Şube 555916-6